ΠΑΝΔΩΡΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΔΙΣ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ.

ΣΥΝΤΑΚΤΑΙ { Α. Ρ. ΡΑΓΚΑΒΗΣ,
Κ. ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ,
Ν. ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ, κλ.

ΤΟΜΟΣ ΕΚΤΟΣ.

ΑΠΟ ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1855 ΜΕΧΡΙΣ ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1856.

ΚΥΡΙΑΛ

ΑΘΗΝΗΣΙ,

ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΠΑΝΔΩΡΑΣ.

ΠΙΝΑΞ

ΤΩΝ

ΕΝ ΤΩι ΤΟΜΩι ΣΤ'. ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΠΑΝΔΩΡΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.

ΠΙΝΑΞ ΚΑΘ' ΥΛΗΝ.

ΚΟΥΡΙΛΑ

ΑΙΝΙΓΜΑΤΑ.

Οἱ κίνδυνοι τῆς νυκτὸς τοῦ ἁγίου Βαρθολομαίου. ρκα, ρκβ. 1. 25.
Ἱσπανικὸν διήγημα. ρκα, ρκς, ρκζ, ρκη. 73, 122, 145, 170.
Τὰ περίαπτα, ρκθ, ρα, ραα, ραβ, ραγ, ραε, ρας, ραζ, ραη, ραθ. 133, 217, 341, 365, 389, 410, 432, 458, 481, 503.
Θάνος Βλέκας. ραα, ραε, ρας, ραζ, ραη, ραθ, ρμ, ρμα, ρμβ. 363, 387, 411, 435, 459, 483, 507, 531.
Ῥηναῖος. ρμγ. 588.
Ἡ Κρύπτη. ρμα. 619.

ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑΤΑ.

Ἡ Θέκλα. ρκα—ραζ.

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΚΑΙ ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ.

Περὶ τῆς κατὰ φυλὰς καὶ δήμους διαιρέσεως τοῦ Ἀττικοῦ λαοῦ. ρκα, ρκβ. 13. 34.
Κοινωνικὴ καὶ ἠθικὴ κατάστασις τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἐπὶ τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων. ρκα, ρκβ, ρκζ. 17. 40. 149.
Νομίσματα Κερκύρας, Κεφαλληνίας καὶ Ζακύνθου. ρκα. 80.
Ἀδελφικὴ ἀγάπη. ρκε. 118.
Αἱ ὑψηλότεραι τῆς γῆς θέσεις. ρκθ. 210.
Ε'. ἔτη τῆς κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους. ρα, ραα. 222, 345.
Ἱστορία Καρύστου. ραα, ραβ, ραγ. 361, 384, 342.
Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία. ραα. 371.
Ἱστορικὰ περὶ Ἄνδρου. ραη. 480.
Περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ διαμορφώσεως τῶν φυλῶν τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ ἔθνους. ραη, ραθ, ρμ, ρμα. 1, 9, 17, 24.
Πρώτη Τουρκοφραγκικὴ συνθήκη. ρμβ. 563.
Γενάδιος Γ. ρκα, 6.
Ἀλέξανδρος Β'. ρκβ, 32.
Κ. Μ. Κούμας. ρκα. 91.
Νικόλαος Λ'. ρκζ. 159.
Νεόφυτος Δούκας. ρκη. 187.
Ἀλέξανδρος Στούρζας. ρα. 336.
Νεόφυτος Βάμβας. ραα, ραβ. 355, 368.
Λάμπρος Κατσώνης. ραβ, 375.
Φαβιέρος. ραα. 379.
Θ. Κολοκοτρώνης. ραε. 404.
Νείλεῦρος ὁ ἱστορικός. ρμβ. 575.
Α. Φ. Ἑρμάνος. ρμγ. 599.
Ἰάκωβος Λεοπάρδης. ρμγ. 600.
Κύριλλος Λούκαρις. ρμγ. 607.

ΦΥΣΙΚΗ.

Περὶ Σεισμῶν. ραγ. 348.
Ἠλεκτρικὸς τηλέγραφος ρμγ. 610.

ΖΟΟΛΟΓΙΑ.

Γαλῆ Σουμάτρης. ρκα. 24.
Πίθηξ Γορίλλας. ρκη. 177.
Πτηνὰ διάφορα. ρκθ. 208.
Τίγρις. ρας. 428.
Φάλαινα. ραθ. 501.

ΤΟΠΩΝ ΚΑΙ ΗΘΩΝ ΠΕΡΙΓΡΑΦΑΙ.

Γνώμη περὶ Ἑλλάδος. ρκγ, ρμα. 67, 640.
Ἰνδικά. ρκε. 119.
Κερκοφόροι. ρκε. 211.
Τιμωρία Κέβας. ραβ. 38.
Περὶ Βιρμάνων. ραθ, ρμα. 494, 633.
Γάμος ἐν Λονδίνῳ. ρμ, ρμβ. 525, 586.
Νῆσοι Κανάριαι. ρμα. 631.
Λονδίνου πληθυσμός. ρμα. 641.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΕΙΟΓΡΑΦΙΚΑ.

Πολιτειογραφικαὶ εἰδήσεις περὶ Ἑλλάδος. ΡΚΖ, ΡΑ. 162, 340.
Σκέψεις περὶ τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ. ΡΚΘ. 198.
Διπλωματία. ΡΑ. 339.
Ἐγκαθίδρυσις τῶν ἀρχῶν τοῦ Πανεπιστημίου. ΡΑΗ. 145.
Περὶ ἐκπαιδεύσεως. ΡΚΑ, ΡΚς, ΡΑΖ. 82, 125, 442.
Περὶ γυμναστικῆς. ΡΚΗ. 178.
Ἑλληνικὸν Ἐκπαιδευτήριον. ΡΚΗ. 191.
Περὶ ἀνατροφῆς. ΡΚΘ. 213.
Ἀμαλίειον ὀρφανοτροφεῖον. ΡΑ, ΡΑΘ, ΡΜΑ. 337, 506.
Ἀημοσία ἐκπαίδευσις. ΡΑΓ. 3 8.
Ἀναγόρευσις διδάκτορος. ΡΜ. 519.
Συζήτησις ζητημάτων ἐκ τῶν περὶ πανεπιστημιακῆς ἐκπαιδεύσεως. ΡΜΒ. 580.
Μία ἐγκύκλιος. ΡΜΒ. 574.
Περὶ Ἀτιοπλοΐας. ΡΜΑ. 628.
Ἀνέγερσις σχολείου κορασίων ἐν Πειραιεῖ. ΡΑΘ. 506.
Περὶ τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως. ΡΜΑ. 634.
Γνῶμαι Δημοσθένους. ΡΜΑ. 639.
Ναυπηγία. ΡΜΑ. 640.

ΠΟΙΗΣΙΣ.

Τὰ κάλαντα. ΡΚΑ. 95.
Ἄννα καὶ Φλῶρος. ΡΚΕ. 97.
Μελαγχολία. ΡΚς. 141.
Δημοτικὴ ἀνθολογία. ΡΚΖ, ΡΚΘ, ΡΑΓ. 168, 216, 362.
Ἡ Ἑλλάς. ΡΜ. 530.
Ἀποχωρισμός. ΡΜΑ. 554.
Σύ. ΡΜΒ. 577.
Τὸ αἰολόχορδον. ΡΜΓ. 609.
Ἡ ἐμφάνισις. ΡΜΓ. 610.
Αἱ τελευταῖαι λέξεις. αὐτ.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ.

Ἀρχαιολογικὰ ἐν Κοπενάγῃ. ΡΑΑ. 383.
Ἄγνωστοι ἐπιστολαὶ Φρεδερίκου Β'. ΡΑΕ, ΡΜΑ. 421, 6.0.
Φυλακτήριον Καρόλου τοῦ Μεγάλου. ΡΑΗ. 473.
Τρεῖς ἐπιστολαὶ τοῦ ΙΣ'. αἰῶνος. ΡΑΘ. 492.
Ἀνακάλυψις χειρογράφων. ΡΚΒ, ΡΑΘ. 49, 497.
Μνημεῖα τῆς Φλωρεντινῆς συνόδου. ΡΑΘ. 493.
Περὶ οἰκοσήμων. ΡΜ, ΡΜΒ. 517. 572.
Ἡ ἐπίκρισις τοῦ Βέλ ου μου. ΡΑΗ. 475.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.

Ὁ ποιητικὸς ἀγὼν τοῦ 1855. ΡΚΓ. 49.
Τὸ ὕδωρ τῆς Στυγός. ΡΚΗ, ΡΑΖ. 172, 456.
Μοδικολαυρεντιανὴ βιβλιοθήκη. ΡΑΖ. 448.
Περὶ κυρίων ὀνομάτων ΡΜΑ. 538.
Ποιητικὴ ἀλληλογραφία. ΡΜΑ, ΡΜΒ. 546, 586.
La Grèce et les Capodistrias. ΡΜΒ. 553.
Σφωνίδεια. ΡΜΒ. 576.
Ἰατρικὴ Μέλισσα. ΡΚΒ, ΡΚΖ. 47, 164.
Φιλοσοφικαὶ Μελέται περὶ Χριστιανισμοῦ. ΡΚΓ. 72.
Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος Σ. Τρικούπη. ΡΚΓ, ΡΑ. 71, 338.
Ὁ κόσμος κατὰ τὸν μεσαιῶνα. ΡΚΓ. 72.
Περὶ Ἀρείας Ἀθηνᾶς. ΡΚΑ. 93
Ἀρχαιολογικὸν λεξικὸν Σρκθ. αὐτ.
Τὰ περὶ τῶν ἐν Ἀμερικῇ φρεγατῶν. ΡΚΖ. 166.
Καραμανίου ἱστορία ΡΑΗ, ΡΑΘ. 378, 506.
Γ. Οὐάσιγκτον ΡΑΗ. 382.
Τὰ Ἑλληνικὰ Ἰ. Ῥαγκαβῆ. ΡΑΕ. 407.
Πανελλήνιος. ΡΑΖ. 456.
Contes et poèmes. αὐτ.
Κυπριακά. αὐτ.
Πολύβιος αὐτ.
Κρίσις περὶ Πανδώρας. ΡΜΓ, ΡΜΑ. 611, 628.
Νεωτερικὴ φιλολογία. ΡΜΓ. 614.
Ἑρμᾶς πατὴρ Ἕλλην. ΡΜΑ. 632.
Χρυσόβουλλον Ἀνδρονίκου τοῦ πρεσβ. ΡΜΑ. 625.
Διδασκαλία ἀνατολ. γλωσσῶν ἐν Ῥωσσίᾳ. ΡΜΑ. 640.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ ΚΑΙ ΤΕΧΝΙΚΑ.

Τηλέγραφος. ΡΚΓ. 66.
Ἔργα καλλιτεχνικά. ΡΚΑ. 77.
Τοπογραφία ἐν Κίνᾳ. ΡΚΑ. 89.
Αὔγος τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Πολυτεχνείου. ΡΚς. 132.
Σαγρόλλ Ἀυχιβρέτου εἰκών. ΡΚΖ. 163.
Χριστιανικὴ Ζωγραφία. ΡΑΓ, ΡΑΕ, ΡΑΖ. 353, 406, 454.
Ἑρμογλυφεῖον Ἰ. Κόσσου. ΡΑΕ, ΡΑς, ΡΑΖ, ΡΑΗ, ΡΜ, ΡΜΗ, ΡΜΓ. 355, 4 9, 434, 479, 527, 579, 614.
Βυζαντινὴ ζωγραφική. ΡΑΑ. 375.
Ψυχοθετικὴ κλ. ΡΑΓ. 398.
Μεταλλουργία Ἑλληνική. ΡΑΕ. 405.
Ἀθλοθεσία ὑπὲρ τῶν τεχνῶν. ΡΑΗ. 474.
Περὶ ἄρρενός τινος τέρατος. ΡΜΑ. 546.
Ἑλληνικὴ βιομηχανία. ΡΜΑ. 552.

ΔΙΑΦΟΡΑ.

Ὄνομα Γρίππας. ΡΚΑ. 24.
Ἀποφθέγματα Περσικά. ΡΚΒ. 48.
Κάτοικοι τῆς γῆς. ΡΚΑ, ΡΑ. 91, 340.
Ἔκρηξις Βεζουβίου. αὐτ
Ἰσότης. ΡΚς. 141.
Ἐμπορικὸν Ἐκπαιδευτήριον. ΡΚς. 144.
Ὑποβρύχιος Τηλέγραφος. ΡΚΖ. 167.
Βιβλιοθήκη Βιέννης. αὐτ.
Μνημεῖα Βρεττανικά. αὐτ.
Κακόζηλοι συνθέσεις. ΡΚΗ. 192.

Καθαίρεσις Καθηγητοῦ. ΡΚΘ. 215. Ἀνάκλησις αὐτοῦ. ΡΑΔ. 385.
Ἀπροσδόκητος συνάντησις. ΡΚΘ. 215.
Νεκρολογία. ΡΚΘ, 216.
Σαμαρείται. ΡΑ. 340.
Ἀσθένεια Ἀμπέλων. ΡΑΓ. 359.
Νέον Ἀλφαβητάριον. ΡΑΓ. 360.
Χειρόγραφα Ἑλληνικά. αὐτ.
Ἐξέφαντες. ΡΑΓ. 361.
Ἑλληνικὸν Παιδαγωγεῖον Ἑρμουπόλεως. ΡΑΓ. 362.
Δημοσία Ἐκπαίδευσις ἐν Ἰνδίᾳ. αὐτ.
Ἄγρυπνος Ἀστυνομία. ΡΑΔ. 385.
Πίθος Βόρωνος. αὐτ.
Θάνατος διὰ μαστιγώσεως. ΡΑΔ. 386.
Ἀρχαιολογικαὶ ἀνακαλύψεις. αὐτ.
Ἀγχίνοια. αὐτ.
Οἱ πέντε ὄνειροι. αὐτ.
Ἰωσὴφ ὁ Β'. ΡΜ. 528.
Ἀρχαιότης τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης. αὐτ.
Περιήγησις Ἰδὼν Βατουτάχ. ΡΜ. 529.
Μωάμεθ ὁ Β'. ΡΜΒ. 578.
Πέτρος ὁ Μέγας. αὐτ.
Ἀγγελία Πανδώρας. ΡΜΓ. 618.
Περίεργοι θεραπεῖαι. ΡΜΑ. 642.
Σταυρὸς αἱματόβρυτος. αὐτ.

ΠΙΝΑΞ ΚΑΤ' ΑΛΦΑΒΗΤΟΝ.

Α.

Ἀττικοῦ λαοῦ διαίρεσις. ΡΚΑ, ΡΚΒ. 13, 34.
Ἀγάπη ἀδελφική. ΡΚΕ. 118.
Ἄνδρου ἱστορικά. ΡΑΗ. 480.
Ἀλέξανδρος Β'. ΡΚΒ. 32.
Ἀνατροφῆς πέρι. ΡΚΘ. 213.
Ἀμαλίειον Ὀρφανοτροφεῖον. ΡΑ, ΡΑΘ, ΡΜΑ. 337, 506, 630.
Ἀτιοπλοΐας πέρι. ΡΜΑ.
Ἄννα καὶ Φλῶρος. ΡΚΑ. 95.
Ἀποχωρισμός. ΡΜΑ. 554.
Αἰολόχορδον. ΡΜΓ. 609.
Ἀνθολογία δημοτική. ΡΚΖ, ΡΚΘ, ΡΑΓ. 168, 216, 362.
Ἀγὼν ποιητικὸς τοῦ 1855. ΡΚΓ. 49.
Ἀρείας Ἀθηνᾶς πέρι. ΡΚΑ, 93.
Ἀρχιτεκτονική. ΡΑΕ. 402.
Ἀθλοθεσία ὑπὲρ τῶν τεχνῶν. ΡΑΗ. 474.
Ἀμπέλων ἀσθένεια. ΡΑΓ. 360.
Ἀστυνομία ἄγρυπνος. ΡΑΔ. 385.
Ἀνακαλύψεις ἀρχαιολογικαί. αὐτ. 386.
Ἀγχίνοια. αὐτόθι.
Ἀνδρονίκου τοῦ πρεσβυτ. χρυσόβουλλον. ΡΜΑ. 625.
Ἀνατολικαὶ γλῶσσαι ἐν Ῥωσσίᾳ. ΡΜΑ. 640.

Β.

Βάμβας Ν. ΡΑΔ, ΡΑΗ. 355, 368.
Βορμάνων πέρι. ΡΑΘ, ΡΜΑ. 494, 633.
Βιβλίου ἐπίκρισις. ΡΑΗ. 475.
Βυζαντινὴ ζωγραφική. ΡΑΑ. 375.
Βιομηχανία Ἑλληνική. ΡΜΑ. 552.
Βεζουβίου ἔκρηξις. ΡΑ, 340.
Βιέννης Βιβλιοθήκη. ΡΚΖ. 167.
Βρεττανικὰ μνημεῖα. αὐτόθι.
Βόρωνος πίθος. ΡΑΔ. 385.

Γ.

Γῆς θέσεις αἱ ὑψηλότεραι. ΡΚΘ. 210.
Γεννάδιος Γ. ΡΚΑ. 6.
Γορίλλος πίθηξ. ΡΚΗ. 177.
Γάμος ἐν Λονδίνῳ. ΡΜ, ΡΜΒ. 525, 586.
Γυμναστικῆς πέρι. ΡΚΗ. 178.
Γρίππας ὄνομα. ΡΚΑ. 24.
Γῆς κάτοικοι. ΡΚΑ, ΡΑ. 91, 340.

Δ.

Δούκας Νεόφυτος. ΡΚΗ. 187.
Διπλωματία ΡΑ. 339.
Διδάκτορος ἀναγόρευσις. ΡΜ. 519.
Διευθυντοῦ πολυτεχνείου λόγος ΡΚς. 132.
Αυχιβρέου Σ. εἰκών. ΡΚΖ. 163.
Δημοσθένους γνῶμαι. ΡΜΑ. 639.

Ε.

Ἑλληνικοῦ ἔθνους κατάστασις ἐπὶ τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων. ΡΚΑ, ΡΚΒ, ΡΚΖ. 17, 40, 149.
Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἱστορία κατὰ τὸν μεσαιῶνα. ΡΑ, ΡΑΑ. 222, 345.
Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία. ΡΑΔ. 371.
Ἐρυθρὸς Λ. Φ. ΡΜΓ. 599.
Ἑλλάδος πέρι. ΡΚΓ, ΡΜΑ. 67, 640.
Ἑλλάδος πολιτειογραφικαὶ εἰδήσεις. ΡΚΖ, ΡΑ. 162, 360.

Ἐκπαιδεύσεως πέρι. PKA, PKϛ, PAZ. 82, 125, 442.
Ἐκπαιδευτήρια Ἑλληνικά. PKϛ. 191.
Ἐκπαίδευσις δημοτία. PAΓ. 388.
Ἐγκύκλιος μία. PMB. 574.
Ἑλληνίς. PM. 530.
Ἐμφάνισις. PMΓ. 610.
Ἐπιστολαὶ 17 αἰῶνος. PAΘ. 492.
Ἐμπαιστική. PAE. 403.
Ἐγκαυστική. αὐτ.
Ἐκπαιδευτήριον ἐμπορικόν. PKϛ. 144.
Ἑλληνικὰ χειρόγραφα. PAΓ. 360.
Ἐλέφαντες. αὐτ. 361.
Ἑρμουπόλεως παιδαγωγεῖον. αὐτ. 362.
Ἑλληνικῆς γλώσσης ἀρχαιότης. PM. 528.
Ἐκπαίδευσις μέση. PMA. 634.
Ἑρμᾶς πατὴρ Ἕλλην. αὐτ. 632.

Ζ.

Ζακύνθου νομίσματα. PKA. 80.
Ζωγραφία χριστιανική. PAΓ, PAΓ, PAZ. 359, 400, 454.

Θ.

Θέσις Βλέκκα. PAA, PAE, PAϛ, PAZ, PAH, PAΘ, PM, PMA, PMB. 363, 387, 411, 435, 459, 483, 507, 531.
Θέκλα. PKA-PAZ.
Θάνατος ἐκ μαστιγώσεως. PAA. 360.
Θεραπεῖαι περίεργοι. PMA 642.

Ι.

Ἰσπανικὸν δίκτυον. PKA, PKϛ, PKZ, PKH. 73, 122, 145, 170.
Ἰνδικά. PKE. 119.
Ἰσθμός. PKϛ. 143.
Ἰνδῶν δημοσία ἐκπαίδευσις. PAΓ. 362.
Ἰωσὴφ Β'. PM. 528.
Ἰὼν Βατρατζὴς κερήγνης. PM. 529.

Κ.

Κρόστα. PMA.
Κερκύρας νομίσματα. PKA. 80.
Κεφαλληνίας νομίσματα. αὐτ.
Καρύστου ἱστορία. PAA, PAB, PAΓ. 361, 384, 342.
Κούμας Κ. PKA. 91.
Κατσώνης Λ. PAB. 375.
Κολοκοτρώνης Θ. PAE. 404.
Κερκυραῖοι. PKΘ. 211.
Κέβας τιμωρία. PAB. 38.
Κάλανδα. PKA. 95.
Κοπενάγης ἀρχαιολογικά. PAA. 382.
Καρόλου τοῦ Μεγάλου φυλακτήριον. PAH. 478.
Κύρια ὀνόματα. PMA. 533.
Καραμαίνου ἱστορία. PAB, PAΘ. 378, 506.
Contes et poèmes. PAZ. 456.

Κυπριακά. αὐτ.
Καλλιτεχνικὰ ἔργα. PKA. 77.
Κίνας τυπογραφία. PKA. 89.
Κάσσου Ι. Ἑρμογλυφεῖον. PAE, PAϛ, PAZ, PAH, PM, PMB, PMΓ. 355, 409, 434, 479, 527, 579, 614.
Καθαγιασμοῦ καθαίρεσις. PKΘ. 215.
Καθαγιασμοῦ ἀνάκλησις. PAA. 385.
Κυνάριοι νῆσοι. PMA. 631.

Λ.

Λεοπάρδης Ι. PMΓ. 600.
Λούκαρις Κ. αὐτ. 607.
Λέξεις τελευταῖαι. PMΓ. 610.
La Grèce et les Capodistrias. PMA. 553.
Λονδίνου πληθυσμός. PMA. 641.

Μ.

Μελαγχολία. PKϛ. 144.
Μεδικολαυρεντιανὴ βιβλιοθήκη. PAZ. 448.
Μέλισσα Ἰατρικά PKB, PKZ. 471, 164.
Μεσαιών. PKZ. 72.
Μικρογραφία. PAE. 401.
Μεταξουργία ἑλληνική. PAE. 405.
Μοάμεθ Β'. PMB. 578.

Ν.

Νικτὸς Ἁγίου Βαρθολομαίου κίνδυνος. PKA, PKB. 1, 25.
Νικόλαος Α'. PKZ. 159.
Νειθῶρος. PMB. 575.
Νεκρολογία. PKΘ. 216.

Ο.

Οἰκόσημα. PM, PMΘ. 517, 572.
Ὀθωμανῶν Γ'. PAB. 382.
Ὄνειρα πάντα. PAA. 380.

Π.

Περίαπτα. PKΘ, PA, PAA, PAB, PAΓ, PAE, PAϛ, PAZ, PAH, PAΘ. 133, 217, 341, 365, 386, 410, 432, 458, 481, 503.
Πτῶσις. PKΘ. 208.
Πολιτισμοῦ νεωτέρου πέρι. PKΘ. 198.
Πανεπιστημίου ἀρχαί. PAH. 145.
Πανεπιστημιακὴ ἐκπαίδευσις. PMB. 580.
Ποινικὴ ἀλληλογραφία. PMA, PMB. 546, 586.
Πανελλανίς. PAZ. 450.
Πολύβιος. αὐτ.
Πανδώρας πέρι. PMΓ, PMA. 611, 623.
Περσικὰ ἀπορθέγματα. PKB. 48.
Πέτρος ὁ μέγας. PMB. 578.
Πανδώρας ἀγγελία. PMΓ. 618.

Ρ.

Ῥεναῖος. PMΓ. 588.
Ῥαγκαβῆ Ι. Ἑλληνικά. PAE. 407.

Σ.

Σουρίζας Ἀλ. PA. 336.
Σεισμῶν πέρι. PAΓ. 348.
Σμάτρης γαλῆ. PKA. 24.
Σύ. PMB. 577.
Συγὸς ὕδωρ. PKH, PAZ. 174, 456.
Σιμωνίδεια. PMB. 576.
Σμίθ λεξικὸν ἀρχαιολογικόν. PKA. 93.
Σχολείου κορασίων ἀνέγερσις ἐν Πειραιεῖ. PAΘ. 506.
Σινικὴ ἀρχαιολογία. PMΓ. 614.
Συνθέσεις κακόζηλοι. PKH. 192.
Συνάντησις ἀπροσδόκητος. PKΘ. 215.
Σαμαρεῖται. PA. 740.
Σύρου ναυπηγία. PMA. 640.
Σταυρὸς αἱματόρρυτος. PMA. 642.

Τ.

Τουρκοφραγκικὴ συνθήκη πρώτη. PMB. 563.
Τηλέγραφος ἠλεκτρικός. PMΓ. 610.
Τίγρις. PAϛ. 428.
Τρικούπη Σ. Ἑλληνικὴ ἱστορία. PKΓ, PA, 71, 338.
Τηλέγραφος. PKΓ. 66.
Τοιχογραφία. PAE. 400.
Τέρας ἄρρεν. PMA. 546.
Τηλέγραφος ὑποθρύχιος. PKZ. 167.

Υ.

Ὑδρογραφία. PAE. 400.

Φ.

Φυλῶν Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἀρχὴ καὶ μόρφωσις. PAH, PAΘ, PM, PMA. 1, 9, 17, 24.
Φαβιέρος. PAA. 379.
Φάλαινα. PAΘ. 501.
Φρεδερίκου Β' ἐπιστολαί. PAϛ, PMA. 424, 640.
Φλωρεντινῆς συνόδου μνημεῖα. PAΘ. 498.
Φρεγάται ἐν Ἀμερικῇ. PKZ. 166.

Χ.

Χειρογράφων ἀνακάλυψις. PKB, PAΘ. 49, 497.
Χριστιανισμοῦ πέρι, μελέται. PKΓ. 72.
Χαλκοπλαστική. PAE. 403.

Ψ.

Ψηφοθετική. PAE. 398.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ.

Φυλλάδ.	Σελίς.	Ἀντικείμενον.
ΡΚΑ.	8	Γ. Γεννάδιος.
	24	Γαλῆ Συμάτρης.
ΡΚΒ.	32	Ἀλέξανδρος Β'.
	46	Βέλισσάριος.
ΡΚΓ.	66	Τηλέγραφος.
	67	Σχήματα Τηλεγραφίου.
ΡΚΔ.	81	Νομίσματα Κερκύρας, Κεφαλληνίας καὶ Ζακύνθου.
	92	Κ. Μ. Κούμας.
ΡΚΕ.	120	Παλάτιον Ἀλλαχαβάδ.
ΡΚϛ.	134—135	Σκέψις.
	138—139	Ἀγγεῖα ἀρχαῖα.
	141	Γὺψ ἐπὶ βράχου.
ΡΚΖ.	160	Νικόλαος Α'.
	161	Πετρούπολις.
ΡΚΗ.	177	Πίθηξ Γορίλλος.
	188	Νεόφυτος Δούκας.
ΡΚΘ.	209	Πτηνά.
	212	Κερκοφόροι.
ΡΛ.	336	Ἀλ. Στούρζας.
	339	Σπ. Τρικούπης.
ΡΛΑ.	356	Ν. Βάμβας.
	359	Πανεπιστήμιον.
ΡΛΒ.	377	Λ. Κατσώνης.
	382	Γ. Οὐάσιγκτων.
ΡΛΓ.	355	Μνημεῖον Ἰπλιξῆ.
	356	Πλευρὰ τοῦ μνημείου.
	357	Λόρδος Βύρων.
ΡΛΔ.	382	Φαβιέρος.
ΡΛΕ.	405	Θ. Κολοκοτρώνης.
	409	Ἀλ. Ὑψηλάντης.
ΡΛϛ.	429	Τίγρις.
	434	Εὐσπλαγχνία.
ΡΛΖ.	451	Πρόσφυγες Ἕλληνες παρὰ Μεδίκοις.
ΡΛΗ.	473	Φυλακτήριον Καρόλου τοῦ Μεγάλου.
	479	Λόρδος Γούλφορδ.
ΡΛΘ.	502	Ἄγρα φαλαίνης.
	503	Κρεουργία φαλαίνης.
ΡΜ.	518	Οἰκόσημα.
	527	Κοραῆς.
ΡΜΑ.	546	Ἀνθρώπινον τέρας.
	552	Παλάτιον τῆς ἐν Παρισίοις ἐκθέσεως.
ΡΜΒ.	572	Οἰκόσημα.
	579	Ῥήγας Φερραῖος.
ΡΜΓ.	608	Κύριλλος Λούκαρις.
	614	Εὐσέβεια.
ΡΜΔ.	633	Βιρμάνοι.
		Βοῦς Βιρμάνειος.
	638	Δημοσθένης.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
Μητροπόλεη
ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΚΟΥΡΙΛΑ

ΠΑΝΔΩΡΑ.

1 ΑΠΡΙΛΙΟΥ, 1855. ΤΟΜΟΣ ΣΤ'. ΦΥΛΛ. 121.

ΟΙ ΚΙΝΔΥΝΟΙ ΤΗΣ ΝΥΚΤΟΣ

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΒΑΡΘΟΛΟΜΑΙΟΥ.

(1572)

(Ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ)

(Συνέχεια. Ἴδε φυλλάδ. ΡΚ'.)

— o —

Α'. Η ΣΦΑΓΗ.

Θόρυβος, ἐμπρόστοις μὲν ἀόριστος καὶ πνιγηρός, εἶτα ὅμως καθαρώτερος ἀποβαίνων, ἐπικράτει ἐντὸς τοῦ Λούβρου. Κραυγαὶ θρηνώδεις καὶ φωναὶ ἀπειλητικαὶ ἀντήχουν πανταχόθεν, διακόπτουσαι τὴν κλαγγὴν τῶν ὅπλων καὶ τῶν πανοπλιῶν. Τὰ παράθυρα ἠνεώχθησαν καὶ ἐρωτίσθησαν, πληροῦντα συνάμα πλήθους, μάλιστα δὲ γυναικῶν, ὡσεὶ ἀνακινουσῶν θεάματός τινος τὴν παράστασιν. Εἰς τοὺς διαδρόμους καὶ τὰς στοὰς εἰς τὰς αὐλὰς καὶ εἰς τοὺς μεσαύλους, ἄτακτον στρατιῶται, γυμνὸν κρατοῦντες τὸ ξίφος καὶ ἄλδα εἰς τὴν χεῖρα, τινὰ δὲ πυροβόλημα ἐμπιστεύοντο τὴν ἀντίστασιν τῶν θυμάτων, ἄτινα κατεδίωκον μὲν αὐτοί, ἀλλ' εἰσέτι δὲν ἐφόνευον. Τέλος ἡ μεγάλη θύρα ἠνέῳγε διόδον εἰς τὰ θύματα ταῦτα καὶ εἰς τοὺς δημίους αὐτῶν. Οἱ Ἑλβετοὶ τῆς βασιλικῆς φρουρᾶς τοῦ Λουκίας τῆς Ἀνδεγαβίας διετάχθησαν νὰ συλλάβωσιν ὅλους τοὺς εὐπατρίδας τῆς οἰκίας τοῦ Βασιλέως τῆς Ναβάρρας καὶ τῆς τοῦ Πρίγκιπος Κονδέ. Τοὺς εὐπατρίδας τούτους ἀφωπλισμένους ὡδήγουν ἔξω τοῦ Λούβρου πρὸς σφαγήν. Οἱ Ἑλβετοὶ μετεχειρίσθησαν τὰ ὅπλα των κατὰ τῶν αἰχμαλώτων αὐτῶν, ὅταν δεύτερον τὴν ἀκίνητον λιθόχτιστον γέφυραν, πρὸς ἣν ὡδήγει ἡ κυρία τοῦ Λούβρου εἴσοδος. Τότε κράζοντες, *φονεύετε! φονεύετε!* ἐρρίφθησαν κατὰ τῶν δυστυχῶν, ἀντεφωνούντων, *Χάρις! Ἔλεος!* καὶ προσπαθούντων νὰ ἐκφύγωσιν ἢ νὰ ὑπερασπίσθῶσιν ἑαυτούς. Εἴτε ἐκ τύχης, εἴτε ἐκ σχεδίου προαπφασισθέντος, ἐδίωκον τρύτους καὶ τοὺς ἐξώθουν, μὲ γυμνὰ τὰ ξίφη, μέχρι τῶν τεσσάρων σωμάτων, ἅτινα προϊστάτευσαν τὸν Ἰάκωβον Σαβεραί, πάντοτε ἑστηκότων καὶ ἠμυθνὴ ἐκ μέθης,

καὶ αὐτόθι τοὺς ἐξίφιζον, τοὺς ἐλόγχιζον, τοὺς ἐπελέκυζον καὶ τοὺς ἐπιττόλιζαν. Ὁ Βασιλεὺς ἀπαθὴς παρίστατο εἰς τὸ φρικῶδες τοῦτο θέαμα, ὅπερ ἐπέτηδες πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν του ἤνεγκαν. Ἡ δὲ μήτηρ του, ὁ ἀδελφός του καὶ οἱ εὐνοϊκοί του διὰ φωνῶν καὶ κινημάτων παντοίων ἐνεθάρρυναν τοὺς φονεῖς.

— Φονεύετε! φονεύετε! ἔκραζεν ὁ Δοὺξ τῆς Ἀνδεγαυΐας, χειροκροτῶν ἐπὶ τὰ κτυπήματα, ὅσα ἔβλεπε καταφερόμενα. Αὐτοὶ οἱ ποταποὶ προδόται καὶ ψεῦσται κακοῦργοι συνώμοττον κατὰ τοῦ βασιλέως, τοῦ Κυρίου σας!

— Κατῴκησαν ἐν τῷ Λούβρῳ, ἔλεγεν ἡ Αἰκατερίνη, δυνατῇ τῇ φωνῇ, ὅπως ἁρπάσωσι τὸν βασιλέα καὶ βασιλεύσωσιν ἀντ' αὐτοῦ!

— Οὕτω ματαιοῦται καὶ καταστρέφεται ἡ συνωμοσία! ὑπέλαβεν ὁ Δοὺξ τοῦ Νεβέρου. Αὐτὴν ταύτην τὴν νύκτα ἐσκόπουν νὰ ἐξοντώσωσι τοὺς καττολίκους!

Οἱ Ἑλβετοί, θερμασθέντες ἤδη ὑπὸ τοῦ οἴνου καὶ τοῦ ἀργυρίου, ὅπερ διένειμαν αὐτοῖς, ἐνεθαρρύνθησαν ἔτι μᾶλλον, βλέποντες τὸ αἷμα χυνόμενον καὶ μανθάνοντες τὴν ὕπαρξιν συνωμοσίας κατὰ τοῦ βασιλέως καὶ τῶν καττολίκων. Ἀμοιβαίως ἠρέθιζον ἀλλήλους, ἐπαυξάνοντες τὴν μανίαν των καὶ τὴν σκληρότητά των, δεικνύοντες τοὺς νεκροὺς καὶ λέγοντες:

— Αὐτοὶ οἱ ἴδιοι ἠθέλησαν νὰ μᾶς ἐκβιάσωσι ἵνα φονεύσωμεν τὸν βασιλέα, τὸν ἀγαθὸν καὶ ἀγαπητὸν ἡμῶν κύριον. . . Φονεύσωμεν, φονεύσωμεν αὐτοὺς μέχρις ἑνός.

Οἱ εὐπατρίδαι, οὓς κατέσφαζον ἀνιλεῶς, ἀπεσπάσθησαν τῆς κλίνης αὐτῶν, τινὲς ἀπὸ τῆς ἀγκάλης τῶν συζύγων, πολλοὶ δὲ μάτην κατέφυγον εἰς τὰς αἰθούσας τῶν Κυρίων αὐτῶν, τοῦ βασιλέως τῆς Ναβάρρας καὶ τοῦ Πρίγκιπος Κονδέ, οἵτινες ἠδυνάτουν νὰ τοὺς βοηθήσωσι. Λὲν ἐδύναντο λοιπὸν νὰ προφυλαχθῶσι κατὰ τῶν κτυπημάτων, ἅτινα πανταχόθεν κατήρχοντο αὐτοῖς συγχρόνως καὶ κατέπιπτον διατετρυπημένοι κοσκινηδὸν ἀπὸ πληγάς, ὧν μία καὶ μόνη ἤρκει ὅπως φέρῃ τὸν θάνατον. Τοὐλάχιστον στιγμὰς ὀδύνης δὲν ὑπέστησαν· ἐξέπνευσαν ἤδη, ὅτι διέτριζον τὸ πρόσωπον αὐτῶν ἡ κατέκοπτον τὰς χεῖράς των. Ἐκεῖνοι, οἵτινες συνηρτάνοντο πρὶν ἢ θανασίμως κτυπηθῶσιν, ἀνέθετον τῷ Θεῷ τὴν ἐκδίκησίν των. Οἱ ἄρχοντες Βοὺν, Ἀγίου-Μαρτίνου καὶ Μπωβᾶς διδάσκαλος τοῦ βασιλέως τῆς Ναβάρρας, ὁμοῦ προσήχθησαν ἡμίγυμνοι καὶ ἐνηγκαλισμένοι ἐξέπνευσαν.

— Ἰδοὺ ὁ λοχαγὸς Δε-Πίλ! ἐφώνησεν ὁ Κάρολος Θ'., δεικνύων κύριόν τινα πλουσίως ἐνδεδυμένον, οὗτινος τὸ ὑπερήφανον καὶ περιφρονοῦν βλέμμα ἐκράτει διστάζοντας τοὺς δολοφόνους.

— Βλέπω, ὅτι πρέπει νὰ ἀποθάνω! εἶπεν ὁ λοχαγὸς Δὲ-Πίλ, ἐκλύων τὸν χρυσῶ παρυφασμένον μανδύαν του καὶ ῥίπτων αὐτὸν ἐφ' ἑνὸς στρατιώτου, ὃν εἶδε φυλάττοντα ὡς σκοπὸν ὑπὸ τὸν ἐξώστην τοῦ βασιλέως. Λάβε, σύντροφε, κράτει αὐτὸν τὸν μανδύαν εἰς ἀνάμνησιν τοῦ Οὐγκενώτου λοχαγοῦ, ὅστις τοσοῦν καλῶς ἐφίλευσε τοὺς καττολίκους κατὰ τοῦ Σαίντ-Χὰν Ἀ-Ἀνζελῶ!

Εἷς λογχοφόρος διατρύπησεν αὐτὸν διὰ μεγάλου δόρατος· καὶ τὸν ἔρριψεν ἐπὶ τῶν ἄλλων. Ἡ συμπάθεια τῶν φονέων παρ' ὀλίγον συνεκινεῖτο ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ ὡραίου νεανίᾳ, ὅστις προύχωρει μὲ βῆμα στερεὸν ἐν τῷ μέσῳ δύω λογχοφόρων καὶ ὅστις ἐχαιρέτησε τὸν βασιλέα διὰ εὐγενοῦς ὅλως ἐμπιστοσύνης, ὡσεὶ ἀδιαφόρως ἔβλεπε πάντα τὰ περὶ αὐτὸν γινόμενα. Κάρολος ὁ Θ'. τὸν ἀνεγνώρισε, καὶ κύπτων πρὸ τῶν κιγκλίδων τῷ ἔκαμε σημεῖον νὰ πλησιάσῃ. Ἀλλ' ὁ νεανίας, οὗτινος ἡ μορφὴ ἐδήλου τὴν ὀδύνην καὶ τὴν ἀπαξίωσιν, ἔδειξε διὰ τοῦ δακτύλου τὸν σωρὸν τῶν νεκρῶν, ὃν ἔμελλε καὶ αὐτὸς νὰ ἐξογκώσῃ διὰ τοῦ σώματός του καὶ ὕψωσε τὰς χεῖρας πρὸς τὸν οὐρανὸν, οἱονεὶ ἐπιμαρτυρόμενος αὐτὸν ἐπὶ τοὺς φόνους, ὅσοι διεπράχθησαν, ἔπειτα δὲ ἔρριψε πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν του τὸν ἐκ μεταξωτοῦ κυανοῦ, περικεντητὸν δὲ χρυσῷ, μανδύαν, ὃν εἶχε ἐπὶ τοῦ στήθους. Οἱ Ἑλβετοὶ ὑπεχώρησαν βλέποντες τοῦ βασιλέως τὸ κίνημα, ὃ εἰδεώρησαν ὡς σημεῖον φειδοῦς τοῦ θύματος τούτου.

— Γκονδρὲν, φίλε μου, τῷ ἐφώνησεν ὁ Κάρολος Θ'., σὲ παρακαλῶ νὰ ἐξομώσῃς δι' ἀγάπην μου καὶ νὰ γίνῃς καττόλικος, καθὼς καὶ ὁ κύριός σου, ὁ βασιλεὺς τῆς Ναβάρρας!

— Μεγαλειότατε, ἀπεκρίθη ὁ νόθος τοῦ Γκονδρίνου, βαρὼν Δε-Παρδαιλλᾶν, πρὸς ὃν ὁ βασιλεὺς ἀπεύθυνε τὴν παράκλησιν αὐτήν· ἴσως ἐξώμοττον δι' ἀγάπην σου· ἀλλὰ δὲν δύναμαι νὰ τὸ πράξω δι' ἀγάπην τῆς ἐρωμένης μου, ἥτις ἀνήκει εἰς τὴν ἐκκλησίαν μου καὶ βεβαίως δὲν θέλει μὲ νυμφευθῇ, καττόλικον ὄντα.

— Φαῦλε! ὑπέλαβεν ὁ βασιλεὺς ὀργίλως, προτιμᾶς λοιπὸν τὴν ἐρωμένην σου ἀντὶ τοῦ βασιλέως σου; Εἶναι λοιπὸν τόσον ὡραία αὐτὴ ἡ Ἄννα Κουρσῶν;

— Ἀ! μεγαλειότατε, εἶναι ἡ εὐγενεστέρα καὶ ὡραιοτέρα κόρη τῆς Βρεττάνης. . . . . Ἀλλ' ἐν ὀνόματι τῆς δικαιοσύνης πρός τι καὶ τίνος ἕνεκα οἱ ἀπαίσιοι καὶ φρικώδεις οὗτοι φόνοι;

— Οἱ Οὐγκενῶτοι ἐξύφαναν τρομερὰν συνωμοσίαν ὅπως μοὶ ἀφαιρέσωσι τὴν ζωὴν καὶ τὸ στέμμα. Σὺ δὲν ἦσο συνωμότης, σὺ, Γκονδρὲν, ὅστις πρὸ ὀλίγου μετ' ἐμοῦ ἔπαιζες τὴν σφαῖραν; Σπεῦσον νὰ ἐξομώσῃς, ἀγαπητόν μου παιδί, ἄλλως περὶ οὐδενὸς ἀποκρίνομαι. . . . . Εἰπὲ, δὲν εἶσαι λοιπὸν πιστὸς καὶ καλὸς καττόλικος;

— Οὐδόλως, μεγαλειότατε. Εἰμὶ μεμνηστευμένος τῇ Ἄννα Κουρσῶν, καὶ ὡς τοιοῦτος μέχρι πυρᾶς, χρείας καλούσης, εἰμὶ Καλβινιστής!

Ἐνῷ ταῦτα ἔλεγεν εἰς λογχοφόρος κατέφερε τῇ κεφαλῇ αὐτοῦ κτύπημα πελέκεως καὶ γονυκλητίσας αὐτὸν, τεθορυβημένον καὶ τετυφλωμένον ἀπὸ τὸ αἷμα, ὅπερ ἔρρεεν εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ, τὸν ἐκτύπησεν, ἕως ὅτου τὸν ἐξέβαλεν, ὡς νεκρὸν, μόλας τὰς φωνὰς καὶ τὰς κραυγὰς τοῦ Καρόλου Θ'. Ὁ ἡγεμὼν οὗτος, βλέπων, ὅτι ὁ Γκονδρὲν, ἀναμιγθεὶς εἰς τὸν σωρὸν τῶν νεκρῶν, δὲν ἔδιδε σημεῖον ζωῆς,

ἔκρυψε τὸ πρόσωπόν του εἰς τὰς δύω χεῖρας του καὶ ἐπί τινας στιγμὰς ἔμεινε βεβυθισμένος εἰς τὴν λύπην του.

Πλείονες τῶν ὀγδοήκοντα εὐπατριδῶν ἐσφάγισαν καὶ ἔκειντο σεσωρευμένοι εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ μέρος, φθάνοντες οὕτω μέχρι τοῦ βασιλικοῦ ἐξώστου. Ἀστοί, οὓς ὁ θόρυβος τῶν ὅπλων, αἱ κραυγαὶ τῶν φονέων καὶ τῶν θυμάτων, ἡ λάμψις τῶν δᾳδῶν καὶ ὁ κώδων τοῦ ἁγίου Γερμανοῦ εἶχον καλέσει ἔξω τῶν οἰκιῶν αὐτῶν, ἐφέρθησαν ἐπὶ τοῦ θεάτρου τῆς σφαγῆς καὶ ἀπεχώρησαν φωνάζοντες, ὅτι οἱ Οὐγκενῶτοι ἀπεπειράθησαν νὰ ἐκβιάσωσι τὸ Λοῦβρον καὶ νὰ φονεύσωσι τὸν βασιλέα. Ἡ συκοφαντία αὕτη ἀστραπηδὸν διεδόθη καθ' ἅπασαν τὴν πόλιν, ἐν ᾗ δὲν ἀνέμενον, εἰμὴ μόνον τὸ σύνθημα τοῦ ὡρολογίου τοῦ παλατίου, διὰ νὰ ἀρχίσωσι τὴν σφαγήν, μὴ ἐκτανθεῖσαν τότε πέραν τῆς συνοικίας τοῦ Λούβρου. Ἐν τῇ συνοικίᾳ αὐτῇ, περὶ τὴν ἐν Βέθζυ οἰκίαν, ὅπου κατῴκει ὁ ναύαρχος Κολινὶ, οἱ εὐπατρίδαι τοῦ Καλβινικοῦ κόμματος κατῴκησαν ἐπίσης. Ὑπόκωφος βοὴ, ἐκ τοῦ μέρους τούτου προερχομένη, ἐμαρτύρει, ὅτι ὁ Δοὺξ τῆς Γυΐζης, ὁ κυριώτατος ἐνεργὸς τῆς τοῦ ἁγίου Βαρθολομαίου νυκτὸς, δὲν ἐβράδυνεν ἐπὶ πλέον τὴν ἐκτέλεσιν. Λύθωρεὶ ῥακέτα ἀπὸ τοῦ ὕψους τοῦ κωδωνοστασίου τοῦ ἁγίου Γερμανοῦ ἀφεθεῖσα, καὶ διαγράφουσα ἐν τῷ ἀέρι φωτεινὴν ἀψίδα, ἦλθε καὶ ἔσβυσεν ἐν τῷ Σαίνᾳ κατέναντι τοῦ Λούβρου.

— Μεγαλειότατε! ὁ ναύαρχος δὲν ὑπάρχει πλέον ὅπως καταστρέψῃ καὶ σὲ καὶ τὸ βασίλειον! ἀνερώτησεν Αἰκατερίνη ἡ τῶν Μεδίκων. Εὐχαρίστησον τὸν Θεὸν καὶ τὸν δοῦκα τῆς Γυΐζης, οἵτινες ἀμφότεροι σᾶς ἀπήλλαξαν αὐτοῦ.

Τῇ αὐτῇ στιγμῇ ὁ μέγας κώδων τοῦ Παλατίου ἐσήμανε καὶ οἱ χαρίεντες αὐτοῦ ἦχοι ἀνεμίγησαν τοῖς ἐποισήμοις δονισμοῖς τοῦ κώδωνος τοῦ Ἁγίου Γερμανοῦ. Πάραυτα ἄπειρος βοὴ, σχηματιζομένη ἐκ φωνῶν μυρίων, ὑψώθη, ἐκάστοτε μεγεθυνομένη, ἀφ' ὅλων τῶν μερῶν τῆς πόλεως. Πᾶσα ὁδὸς, πᾶσα οἰκία εἶχε τοὺς φονεῖς καὶ τὰ θύματα αὐτῆς, ἅτινα μᾶλλον ἐζήτουν τὴν φυγὴν ἢ τὴν ἄμυναν. Οἱ φονεῖς, οἵτινες ἐφαίνοντο λυμαινόμενοι ὑπὸ παραφορᾶς καὶ μανίας, δὲν ἐσεβάσθησαν οὐδὲ συγγενῆ οὐδὲ φίλον. Δι' ὅλου τοῦ ψυχροῦ αἵματος κατέσφαζον γέροντας, γυναῖκας καὶ παιδία, διότι καὶ παιδία, καὶ γυναῖκες καὶ γέροντες ὑπῆρχον ἐν τῷ σωρῷ τῶν σφαγέων.

— Δὲν ὑπάρχει πλέον Οὐγκενῶτος ἐν τῷ Λούβρῳ; ἠρώτησεν ὁ Βασιλεὺς τὸν Λοχαγὸν Δε Λοσς, ὅστις ἀνέλαβε τὴν ἐφαρμογὴν τῶν προκαταρκτικῶν ἐργασιῶν τῆς γενικῆς σφαγῆς.

— Εἷς μόνος, ὁ ἄρχων Λερᾶν, ἐσώθη ὑπὸ τῆς Δεσποίνης Μαργαρίτης, ὅστις καὶ ὑπεσχέθη νὰ γίνῃ καττόλικος· ἀπομένουσι δύω μόνοι, ὁ Βασιλεὺς τῆς Ναβάρρας καὶ ὁ Πρίγκιψ Κονδέ. . .

— Μεγαλειότατε! εἰσέλθετε, διέκοψεν εἰποῦσα ἡ Βασιλομήτωρ· φέρουσιν ὑμῖν ὡς δῶρον τὴν κεφαλὴν τοῦ Ναυάρχου Κολινοῦ.

— Ἀ! σπεύσωμεν καὶ ἴδωμεν αὐτήν! ἐφώνησεν ὁ Κάρολος Θ'. δι' ἀγρίας χαρᾶς. Ἀλλὰ τὸ δῶρον τοῦτο δὲν μοὶ ἀνήκει· θέλω πέμψει αὐτὸ εἰς τὸν ἁγιώτατον ἡμῶν Πατέρα, τὸν Πάπαν.

Ἀποχωρήσας λοιπὸν τοῦ ἐξώστου μετὰ τῆς συνοδίας του μετέβη εἰς τὰς αἰθούσας του, ὅπως δεχθῇ τὸ αἱματόφυρτον τρόπαιον, ὅπερ ὁ Βέσμ ἔφερεν αὐτῷ ἀπὸ μέρους τοῦ Δουκὸς τῆς Γυΐζης. Ὁ Κύριος Δε-Λόσς, ἅμα ὁ βασιλεὺς ἀπεχώρησε, εἰσήγαγε τοὺς ἐλβετοὺς τῆς φρουρᾶς εἰς τὸ Λοῦβρον, οὕτινος αἱ θύραι ὑπῆρχον κεκλεισμέναι καὶ δὲν ἐφαίνετο οὕτω συμμετέχον εἰς τὴν καθ' ἅπασαν τὴν πόλιν, διοργανισθεῖσαν δολοφονίαν. Ἤθελέ τις ἐλπίσει, ὅτι ἡ σφαγὴ δὲν ἤγγισε ποσῶς τὴν κατοικίαν τοῦ βασιλέως, ἐὰν σωρὸς σημαντικὸς νεκρῶν δὲν ἔμενε πρὸ τῆς πύλης αὐτοῦ ἐπιμαρτυρῶν τὸ ἐναντίον. Ἡ τοῦ Ἁγίου Βαρθολομαίου σκηνὴ ἐντεῦθεν ἤρχισεν.

Ἐν τῷ σωρῷ τούτῳ τῶν πτωμάτων ὑπῆρχον ἐν τούτοις σώματα δύω ζῶντα, ὁ Βαρὼν Παρδαιλλᾶν, ἀναπνέων εἰσέτι, εἰ καὶ θανασίμους φέρων πλείστας πληγὰς, καὶ ὁ Ἰάκωβος Σαβεραῖ, ὅστις δὲν ἀπηλλάχθη εἰσέτι τῆς λειποθυμίας του, εἰ καὶ ἡμιπεπνιγμένος διατελῶν ὑπὸ τὸ βάρος τῶν πτωμάτων, μεθ' ὧν συνανεμίχθη. Ἡ ἔλλειψις ἀέρος τῷ μετέδωκε τὴν συνείδησιν τῆς ὑπάρξεώς του καὶ ἐπανῆλθεν αὕτη βαθμηδὸν, ἐνῷ αὐτὸς ἀφ' ἑτέρου θαυμασίας ὅλως καὶ ἀπεριγράπτους κατέβαλε προσπαθείας, ὅπως ἀπαλλαγῇ τοῦ πνίγοντος τὴν ἀναπνοὴν αὐτοῦ ὄγκου. Ἠτύχησεν οὕτω νὰ φέρῃ τὴν κεφαλήν του εἰς τὸν ἀέρα καὶ νὰ ἐλαφρύνῃ ἐν μέρει τὸ στῆθός του. Ἡ μέθη του ἐπαισθητῶς ἠλαττώθη διὰ τῆς ληθαργίας αὐτῆς, τῆς καταλαβούσης ὅλας αὐτοῦ τὰς αἰσθήσεις ὅλας αὐτοῦ τὰς δυνάμεις. Ἠνέῳξε λοιπὸν τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ τοὺς μετέκλεισε φρίττων, καθὸ μὴν ἀπαντήσας εἰμὴ πρόσωπα παρηλλαγμένα καὶ αἱματόφυρτα, ἅτινα ἐξέλαβεν ὡς παραδόξους ἐνυπνιασμούς. Ἀλλὰ καὶ ἐκ δευτέρου ἀνοίγων τὰ βλέφαρα, τανύων αὐτὰ καλῶς καὶ προσηλῶν ἐπὶ τῶν περὶ αὐτὸν ἀντικειμένων, ἔτι δὲ καὶ τὴν χεῖρα ἐκτείνων διὰ νὰ τὰ ἐγγίσῃ, ἐπείσθη, ὅτι ἦτον ἔξυπνος. Λύθωρεὶ διασκεδάσθησαν καὶ τὰ ἔσχατα λείψανα τοῦ οἰνώδους καπνοῦ, ὅστις ἐσκότιζε τὴν κεφαλήν του. Οὐδὲν ἐδύνατο μόλονοτοῦτο νὰ ἐννοήσῃ ἢ νὰ ἐνθυμηθῇ κάν τὰς περιστάσεις, αἵτινες κατέλεξαν αὐτὸν ἐν τοῖς τεθνεῦσι, καθὼς δὲν ἐννόησε ἐπίσης πῶς νεκροὶ ὑπῆρχον συσωρευμένοι δύω βήματα μακρὰν τοῦ Λούβρου. Ὑπέθεσε διαπληκτισμὸν, μονομαχίαν τινὰ καὶ ἠπόρει μὴ δὲν ἐπάλαιεν ὡς δεύτερος τοῦ Κυρίου Κουρσῶν πρὸς τοὺς συμπότας τοῦ λοχαγοῦ Δόσς, τὴν ἐπὶ τῆς μνήμης αὐτοῦ ἐπιπλέουσαν ἀόριστον αὐτὴν ἀνάμνησιν. Εἶδεν ὅμως, ὅτι τὸ ξίφος του εὑρίσκετο εἰσέτι ἐν τῇ ἤτῃ, ἀνεμνήσθη δὲ ἐπὶ πλέον, ὅτι ἡ συμφωνηθεῖσα μονομαχία ἔμελλε νὰ γίνῃ τῇ ἐπαύριον ἐν τῷ Πρεωκλέρκ.

Ἐπί τινα στιγμὴν διστάσας, καὶ μὴ δυνάμενος νὰ φέρῃ εἰς ὁδὸν τακτικὴν τὰς ἰδέας του, σπουδαίως ἐσκέφθη, ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐξέλθῃ τοῦ αἱματώδους λάκκου, ἐν τῷ ὁποίῳ ὑπῆρχε κατακεχωσμένος. Ἀπείρους λοιπὸν κατέβαλε προσπαθείας, ὅπως διά τε τῶν χει-

ρῶν καὶ τῶν ποδῶν ἀνοίξῃ διέξοδον διὰ τῶν πτωμάτων. Εὑρίσκετο εἰς τὴν ἀκμὴν τοῦ νὰ ἀπαλλαγῇ ἐντελῶς, ὅτε ἐκρατήθη ὑπὸ χειρός, ἥτις ἀναμφιβόλως ἀνῆκεν εἰς ζῶντα· στεναγμὸς δέ τις, συγχρόνως ἀκουσθεὶς, καὶ λόγοι διακεκομμένοι τὸν ἔπεισαν, ὅτι τὰ πάντα δὲν ἦτο νεκρὰ ἐν τῷ σωρῷ τούτῳ τῶν ἀψύχων σωμάτων.

— Ὦ λᾶ! εἶπε γεγωνηίᾳ τῇ φωνῇ· τίς εἶ; ὑπάρχει ζῶν τις δυνάμενος νὰ ἔλθῃ μετ' ἐμοῦ;

— Σίγα, μὰ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ! τῷ ἀπεκρίθησαν χαμηλῇ τῇ φωνῇ. Κἂν σὲ ἀκούσωσιν ἐπανέλαβον τὴν σφαγὴν καὶ ἀμφότεροι ἀπολλύμεθα διὰ παντός!

— Αἴ! τίνες, σὲ παρακαλῶ, δύνανται νὰ ἐπιστρέψωσι καὶ νὰ μᾶς κακοποιήσωσι; ἠρώτησεν ὁ Ἰάκωβος Σαβεραῖ καταβλέπων πολὺ τὴν φωνήν του.

— Ἐκεῖνοι, οἵτινες παρήτησαν ἡμᾶς ὡς νεκρούς! εἶπεν ἡ φωνή, ἥτις ἐφαίνετο πάσχουσα ἀπὸ πνιγμοῦ.

— Νυστάζεται ἄρα γε; λέγει· εἰς τὴν ζωήν μου ἀγνοῶ παντελῶς τί ἐφρόνουν . . . . Οὐδὲ τεθνεὼς εἶμι, νομίζω, οὐδὲ κοιμῶμαι·

— Δὲν εἶναι ἐπικινδύνως πεπληγωμένος ὡς ἐγώ.

— Δὲν γνωρίζω καλῶς· ἀλλὰ πεπληγωμένος ἢ μὴ αἰσθάνομαι ἑαυτόν εἰς ὅλην ὅπως ἀφαντὸ εὐεννοῦς παίζω τὸ ζῆρός μου. Ἀλλὰ πρός τι ὁ φόνος οὗτος;

— Ἀσθενεῖς βαρέως, φαίνεται· οὐδεμίαν ἀνάμνησιν φέρεις πλέον τῶν φρικωδῶν τούτων πράξεων. Κατεσφάγημεν καὶ κατεφονεύθημεν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων τῆς σωματοφυλακῆς τοῦ Βασιλέως, ὑπ' ὄψιν, πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῆς Μεγαλειότητός του καὶ τῆς Βασιλομήτορος!

— Ἐνώπιον τοῦ Βασιλέως! ἐφώνησεν ὁ Σαβεραῖ, ὅστις ὕψωσεν ἠδὴ τὴν κεφαλὴν ἀπὸ τῶν πλακόστρωτα, τὰς κραυγάς, τὰ πυροβολήματα, ὅσα ἀνεπήχουν συγκρουόμεναι εἰς τὸν ἀέρα. Μὴ διορκίζουσι τὴν πόλιν;

— Ἡ σφαγὴ αὕτη δὲν ἤρεσε διὰ νὰ σταματήσῃ καὶ παρηγορούμαι ἀποθνήσκων, καθότι σκέπτομαι, ὅτι δὲν θέλω ἐπιζήσει, ὅπως ἴδω τὰς σφαγὰς ὅλας αὐτῆς τῆς ἀπαισίου νυκτός.

— Μάχονται εἰς τὰς ὁδούς! ἐπανέλαβον ὁ Σαβεραῖ, προσπαθῶν νὰ ἐγερθῇ, ἀλλὰ κρατηθεὶς ὑπὸ τοῦ γείτονος αὐτοῦ.

— Μὴ κινῆσαι, φίλε μου! διότι ἀφεύκτως θανατοῦσαι! Ἀλλ' ἀληθῶς οὐδὲ κἂν ἐπληγώθης;

— Τώρα μόνον πιστεύω . . . . Ὁ ἀρχιδιάβολος νὰ μὲ πάρῃ ἐὰν ἐννοῶ πῶς εὑρέθην ἐδῶ! . . . . Δὲν εἶσαι ἐκ τῶν παρὰ τῷ λοχαγῷ Λάος συμποτῶν; Δὲν συνήντησας τὸν Κουρσῶν;

— Τὸν Κουρσῶν; διέκοψεν ἡ φωνὴ ἐνισχυομένη. Ποῦ εἶναι; ἐξέρχετε τοῦ μακελείου; ὁ Θεὸς νὰ τὸν βοηθήσῃ!

— Ἀγνοῶ τί ἀπέγεινεν ἀφ' ὅτου τὸν ἄφησα. Ἐφάγομεν, ἐπίομεν καὶ ἐπαίξαμεν ὁμοῦ, ὥστε ἐγίναμεν καὶ σύνοπλοι.

— Σεῖς! ὑπέλαβεν ἡ φωνή, ἥτις ἐφαίνετο ἐκλείπουσα, ἐνῷ ἀπὸ τοῦ μέσου τῶν νεκρῶν προέκυπτε κεφαλὴ αἱματόφυρτος. Τὸ ὄνομά σου;

— Ἰάκωβος Σαβεραῖ, εὐπατρίδης, ὁ καλλίτερος κυβοπαίκτης καὶ γαφτοπαίκτης, ὁ τροκαιόγυρος πότης τῆς αὐλῆς. Καὶ ὑμεῖς;

— Ὁ βαρὼν Δε-Παρδαιλλᾶν, θαλαμηπόλος τοῦ βασιλέως τῆς Ναβάρρας.

— Εἰς τὸν θεόν μου! δὲν ἐδυνάμην νὰ σὲ ἀναγνωρίσω εἰς τοιαύτην οἰκτρὰν κατάστασιν! οὐ, ὁ ἔνδοξος βαρὼν Παρδαιλλᾶν, ὁ εὔνους τοῦ αὐθέντου Ἡρρίκου τοῦ βουρβόνου!

Ἡ φωνὴ ἐσίγησε, μάτην δὲ ὁ Σαβεραῖ ἀνέμενεν ἀπάντησιν. Ἡ παρεμορφωμένη κεφαλή, ἣ πρὸ ὀλίγου προκύψασα, μετέπεσεν ἐν τοῖς τεθνεῶσι· ἀλλὰ διέκρινεν αὐτὴν μεταξὺ ὅλων διὰ τῆς καλυπτούσης αὐτὴν προσωπίδος τοῦ αἵματος καὶ διὰ τῆς φρικώδους πληγῆς, ἥτις μέχρι βλεφάρων διέσχισε τὸ κρανίον. Ὁ βαρὼν Παρδαιλλᾶν ἔκειτο ἀκίνητος· ἀλλ' ὁ σφυγμὸς αὐτοῦ ἔπαλλεν εἰσέτι καὶ αἱ χεῖρες αὐτοῦ εἶχον θερμότητά τινα. Ὁ Σαβεραῖ δὲν ἐδίστασε τοῦ νὰ παράξῃ αὐτῷ καταπειγόντως βοήθειαν· ἀνακώτας λοιπὸν αὐτὸν ἀπὸ τῆς νεκρικῆς αὐτῆς κλίνης τὸν μετήνεγκεν εἰς τὴν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ. Ἐνταῦθα καταθέσας αὐτὸν τῷ ἔπλυνε τὸ πρόσωπον, καὶ τὰ ῥάκη τοῦ ὑπενδύτου αὐτοῦ, ὃν ἐξέσχιζε, μετεχειρίσθη, ὅπως σταματήσῃ τὴν ῥοὴν τοῦ αἵματος τῶν τριῶν πληγῶν του, ὧν ἡ μικροτέρα ἦτο θανατηφόρος. Ἑπομένως ὁ Σαβεραῖ ἐζήτησε τὸ μέσον πρὸς συμπλήρωσιν τῆς ἀγαθοεργίας του. Δὲν ἔβλεπε τότε εἰμὴ τὸ Λούβρον, ἐν ᾧ καὶ μόνῳ ἐδύνατο νὰ εὕρῃ τὴν περιποίησιν ἣν ἡ φιλανθρωπία οὐδέποτε ἀρνεῖται τῷ αἰτουμένῳ αὐτήν. Ὁ Παρδαιλλᾶν ὅμως ἀκούσας τῷ εἶπεν ἤδη καὶ ἐδίσταζεν ἑπομένως ὁ Σαβεραῖ περὶ τῆς δεξιώσεως, ἧς ἤθελε τύχει ἐν τῷ Λουβρῳ κατ' αὐτὴν τὴν νύκτα· τοῦτο δὲ οὐχὶ διότι ἐπίστευεν εἰς τὰς παραδόξους διαβεβαιώσεις τοῦ Παρδαιλλᾶν, κατηγορούντος τὸν βασιλέα καὶ τοὺς Καθολικοὺς ἐπὶ προδοσίᾳ καὶ φόνῳ· ἀλλὰ διότι ὑπέθετεν, ὅτι, ἐριδος γενομένης μεταξὺ τῶν Οὐγενώτων καὶ καθολικῶν εὐπατριδῶν, νεκροὶ καὶ πεπληγωμένοι ἐσωρεύθησαν ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς πάλης. Ἐν τούτοις ἐρεπλήττετο καὶ ἐφρίκιᾳ ἐπὶ τῇ ὄψει τῶν Παρισίων· διότι αἱ κραυγαί, ἃς ἤκουε, δὲν ἦσαν κραυγαὶ καὶ φωναὶ χαρᾶς, τὰ πυροβολήματα δὲν ἦσαν διακελεύσεων δημοσίων ἦχοι, οἱ δὲ σαλπισμοὶ ἑορτῆς ἄρα. Τί ἔκστασιν καὶ φρικώδες λοιπὸν διεπράττετο; Δὲν ἐδύνατο νὰ μὴ φοβῆται γενικὴν καὶ μεγάλην καταστροφήν.

Ὁ Παρδαιλλᾶν δὲν ἐπανέλαβε τὰς αἰσθήσεις του. Μάτην ὁ Σαβεραῖ ἐπερώτα αὐτόν, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι νὰ τύχῃ ἀπ' αὐτοῦ κατηγορητικωτέρων ἐξηγήσεων, ὅτε σωρεία ἐνόπλων καὶ ὄχλου καταβαίνει τοῦ Μοναστηρίου τοῦ ἁγίου Γερμανοῦ τοῦ ἀπὸ Ἀξερρὰ πρὸς τὸν Σαῖναν, κρατοῦσα δᾷδας καὶ κραυγάζουσα· ὁ Σαβεραῖ, σύρας τὸ ξίφος δὲν ἐδίστασε νὰ ὁδεύσῃ εὐθὺ πρὸς τοὺς ἐρχομένους. Καὶ εἶδε στρατιώτας σύροντας ἀπὸ τῶν ποδῶν σῶμα ἄνευ κεφαλῆς, ἐξ αἵματος δὲ καὶ πιλοῦ κατακεκαλυμμένον.

Ἀποτρόπαιος δὲ συνοδία ἐλεεινῶν δακενδύτων ἀνακυκᾶται καὶ συνωθεῖται περὶ τὰ ἀγνώριστα πλέον κατάστατα αὐτὰ λείψανα, ἅτινα πάντες ἐκζητοῦσι νὰ ἴδωσι καὶ νὰ ἐξυβρίσωσι τὸ ἐφ' ἑαυτοῖς.

— Εἰς τὴν κρεμάλαν τὸν ναύαρχον! κραυγάζουσιν οἱ περικυκλοῦντες τὸ πτῶμα ὡσεὶ δαιμονισμένοι. — Ἄγωμεν καὶ κρεμάσωμεν αὐτὸν εἰς Μονφωκῶν! — Καλλίτερον εἰς τὸν ἐν Halles κύφωνα! — Ὦ! τὸν ἀχρεῖον εἰδωλολάτρην! — Θάνατος τοῖς Οὐγενώτοις! — Μὴ βραδύνητε, μὴν ἀναβάλλητε! — Φονεύωμεν! φονεύωμεν! — Θάνατος ἐς τὰ κτήνη, θάνατος εἰς τοὺς ὄφεις! — Αὐτὸς εἶναι λοιπὸν ὁ μέγας τῆς λειτουργίας ἐχθρός; — Καύσωμεν, κατακαύτωμεν καὶ διασκορπίσωμεν τὸ αἱρετικόν του πτῶμα!

— Σαλαβοῦζ, οὐ ὡδήγησας καὶ ἐξετέλεσας αὐτὴν τὴν ὡραίαν ἐπιχείρησιν· ἠρώτησεν ὁ Σαβεραῖ, διακρίνων τὸν λοχαγὸν τοῦτον, παλαίοντα, ὅπως ὑπερασπισθῇ τὸ πτῶμα, ὅπερ ἤθελον ἀπὸ τῶν χειρῶν αὐτοῦ νὰ ἀποσπάσωσι. Ὁ ναύαρχος ἐθανατώθη λοιπόν;

— Καὶ τί σᾶς φαίνεται; ὑπέλαβεν ὁ Σαλαβοῦζ στρέφων δι' ἀπειλητικοῦ του ἤθους πρὸς τὸν ἄγνωστον, τὸν καλέσαντα αὐτὸν ἐν ὀνόματι αὐτοῦ.

— Αἴ! τίς εἶ; εἶπε τῷ Σαβεραῖ εἰς τῶν μᾶλλον παραφόρων τῆς συμμορίας, προτείνων αὐτῷ τὴν αἰχμὴν τῆς λόγχης του. Εἰπὲ *Κήνω ἡ Λειτουργία!* ἄλλως εἰς τὸν διάβολον πηγαίνεις καὶ σὺ καὶ ὁ Πάτρων ὁ σός!

— Ἀ! σὺ εἶσαι Σαβεραῖ! ἔκραξεν ὁ Σαλαβοῦζ, τρέχων πρὸς αὐτὸν καὶ μόλις διὰ ξιφισμῶν ἀπαλλάσσων αὐτὸν τῶν χειρῶν τῶν ἐναντίων του.

— Κἂν ἐννοῶ τί ἐξ ὅσων γίνονται ἂς καταδικασθῶ νὰ μὴ πίνω ἄλλο εἰμὴ ὕδωρ χαρτία, δὲ καὶ κύβους νὰ μὴ παίζω εἰς τὸ μέλλον!

— Ἐν τούτοις εὐγενῶς τὸ καθῆκον ὑμῶν ἐξεπληρώσατε; εἶπεν ὁ Σαλαβοῦζ, βλέπων αὐτὸν ὅλως αἵματι κατεβεβρεγμένον. Πόσους ἐφόνευσας ἕως τώρα;

— Θέλω σοὶ ὑποβάλει τὸν ἔλεγχόν μου μίαν ἡμέραν . . . . Ἀλλὰ ποίους πρέπει νὰ φονεύωμεν;

— Πάντας ὅσοι εἰσὶν Οὐγενῶτοι φανεροὶ ἢ κεκρυμμένοι, πάντας τοὺς μισοῦντας τὸν Πάππαν, τὸν Βασιλέα καὶ τὸν Δοῦκα τῆς Γυίζης, πάντας ἐπὶ τέλους ὅσοι ἤθελον σοὶ φανῇ κατάλληλοι πρὸς φόνον!

— Ἀληθῆς ὁ Θεός! καπιτάνε Σαλαβοῦζ· ἀλλὰ δὲν καυχῶμαι, ὅτι εἰμὶ τόσον θερμὸς καθολικὸς καὶ σοὶ ἀφίνω τὴν καλλιτέραν μερίδα τῶν φόνων αὐτῶν!

Ὁ Ἰάκωβος Σαβεραῖ, ἀγανακτήσας καὶ καταλυπηθεὶς ἀπὸ τὰς ὑπερβολὰς αὐτὰς τοῦ θρησκευτικοῦ φανατισμοῦ, εἰς τὰς ὁποίας δὲν ἠσθάνετο ἑαυτὸν ἱκανόν, ἔστρεψε τὰ νῶτα πρὸς τὸν Σαλαβοῦζ καὶ ἔρθασε μετ' ὀλίγον εἰς τὴν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ, ὅπου ἄφησε πρό τινος τὸν Παρδαιλλᾶν ἀναίσθητον κατακείμενον. Ὁ Σαβεραῖ συνεμερίσθη μέχρι τοῦδε τὰ πρὸς τοὺς Διαμαρτυρομένους ἐχθρικὰ αἰσθήματα τῶν Καθολικῶν οὐχὶ συνεπείᾳ σκέψεως ἢ πεποιθήσεως, ἀλλὰ καθ' ἕξιν. Ἠδύνατο καὶ αὐτὸς κατὰ τὴν νύκτα αὐτήν, ἐὰν εἰς ἄλλην κατάστασιν πνεύματος εὑρίσκετο, ἄνευ σκέψεως νὰ ἀκολουθήσῃ τὸ παράδειγμα τῶν συνήθων αὐτῷ συμπαικτόρων καὶ συμποτιῶν, νὰ πιστεύσῃ εἰς τὸ δίκαιον γενικῆς σφαγῆς τῶν Οὐγενώτων ἢ τοὐλάχιστον νὰ θεωρήσῃ αὐτὴν ὡς συγχωρουμένην ὑπὸ τῶν θείων τε καὶ ἀνθρωπίνων νόμων, νὰ ἀναμιχθῇ δὲ διὰ τυφλῆς ὅλως παραφορᾶς εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἀπείρου αὐτῆς συνωμοσίας καὶ, ὡς ὁ Σαλαβοῦζ, καὶ εὐχαριστῆται καὶ αὐτὸς εἰς τὴν χύσιν τοῦ κατηρραμένου αἵματος. Αἱ περιστάσεις ὅμως, εἰς ἃς πρό τινων ὡρῶν εὑρέθη, ἐνήργησαν ἰσχυρῶς καὶ δραστηρίως ἐπὶ τῆς κρίσεως καὶ τῆς αἰσθήσεως αὐτοῦ, καὶ μέχρι τούτου μάλιστα, ὥστε τῶν Διαμαρτυρομένων ἡ ὑπόθεσις τῷ ἐφάνη ἡ δικαιοτάτη καὶ ἔκτοτε συμπαθὴς πρὸς αὐτὴν ἐδείχθη. Ἡ γενναιοφροσύνη καὶ ἡ εἰλικρίνεια ἄλλως τοῦ χαρακτῆρός του προδιέθετον αὐτὸν εἰς τοιαύτην δοξασιῶν μεταλλαγὴν ἀπέναντι προδοσίας τόσον αἰσχρᾶς καὶ τόσον κακούργου. Ἐνόει κάλλιστα τελειωτικήν τινα καὶ ἀποφασιστικὴν πάλην μεταξὺ τῶν δύο κομμάτων, τῶν διαιρούντων τὴν Γαλλίαν, καὶ ἐν τοιαύτῃ περιστάσει δὲν ἤθελε κἂν σκεφθῇ περὶ ἐγκαταλείψεως τῆς σημαίας του οὐδὲ περὶ ἐρεύνης τοῦ πόθεν τὸ δίκαιον στρατεύει· ἐπεθύμει ὅμως ὅπως ἡ πάλη αὕτη γένῃ ἐν μεσούσῃ τῇ ἡμέρᾳ, ἐν ἰσοκληρίᾳ σταδίου καὶ φωτός, ὡς μονομαχία κανονισμένη ὑπὸ τῶν νόμων καὶ τοῦ ῥυθμοῦ τῆς ἱππότικῆς ἀξιοπρεπείας. Ἠρκίσθη λοιπὸν νὰ μείνῃ οὐδέτερος καὶ νὰ μὴν ἀναμιχθῇ εἰς τὴν βδελυρὰν τῶν σφαγείων ἀπιστίαν.

Ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῶν ἐντυπώσεων αὐτῶν διατελῶν ἐπέστρεψε παρὰ τῷ βαρόνῳ Παρδαιλλᾶν. Ὁ Σαβεραῖ δὲν ἐγνωρίζεν αὐτόν· τὸν εἶδε μόνον παίζοντα τὴν σφαῖραν καὶ ἤκουσε περὶ αὐτοῦ φήμην ἀπολαύοντος ἀνδρείου καὶ ἀξιοπρεποῦς εὐπατρίδου· ἀνεμιμνήσκετο πρὸ πάντων, εἰ καὶ ἀόριστος καὶ συγκεχυμένως, ὡς ὄνειρον, τῆς ὡραίας ἐκείνης γυναικός, ἥτις κατὰ τὴν αὐτὴν νύκτα, ἔρριπτος καὶ ὑπὸ ὑπηρέτου συνοδευομένη ἦλθε καὶ τοῦ Παρδαιλλᾶν τὸ ὄνομα ἀπήγγειλε. Οἱ λόγοι οὗτοι δὲν ἤθελον ἀρκέσει βεβαίως, ὅπως πείσωσι τὸν Σαβεραῖ νὰ συμμερισθῇ τὴν τύχην τοῦ Οὐγενώτου αὐτοῦ καπιτάνου, ὃν ἠμυθανῆ καὶ σπαράσσοντα συνήντησε παρ' ἑαυτῷ. Ἡ σύμπτωσις ὅμως καὶ ἡ ταυτότης τῆς τύχης αὐτοῦ κατὰ τὴν αἱματηρὰν αὐτὴν νύκτα τῷ ἐφάνη, ὡς δεσμός, ὅστις δὲν ὤφειλε νὰ διαῤῥηχθῇ· ἀλλὰ καὶ ὁ Παρδαιλλᾶν εἰς τοιαύτην εὑρίσκετο κατάστασιν, ὥστε δὲν ἐδύνατο νὰ τὸν παραιτήσῃ τις, εἰμὴ καταπατῶν καὶ ἐξυβρίζων τὸς ὑπαγορεύσεις τῆς φιλανθρωπίας. Ὁ Παρδαιλλᾶν οὐδεμίαν ἔκαμε κίνησιν καὶ ἠνέῳξε τοὺς ὀφθαλμούς, ὅτε ὁ Σαβεραῖ ἔκλινε πρὸς αὐτόν· ἀνέπνεεν ὅμως εἰσέτι καὶ αἷμα δὲν ἔῤῥεεν ἀπὸ τῶν πληγῶν αὐτοῦ.

— Αἴ! κύριε Παρδαιλλᾶν! ἐφώνησε πρὸς τὸ ὠτίον αὐτοῦ ὁ Σαβεραῖ. Ἡ θέσις αὕτη δὲν εἶναι κατάλληλος διὰ σέ . . . Δὲν δύνασαι νὰ περιπατήσῃς, εἰς τὸν βραχίονά μου στηριζόμενος;

— Εἶσαι καθολικός; ὑπέλαβεν ὁ Παρδαιλλᾶν διὰ φωνῆς ἀγανάκτησιν λυπηρὰν ἐμφαινούσης· φόνευσόν με ἐδῶ καλλίτερον ἢ ἄλλοῦ.

— Νὰ σὲ φονεύσω; Ἔστω! ἀλλὰ διὰ τί νὰ σὲ φονεύσω; ὑπέλαβεν ὁ Σαβεραΐ, προσβληθεὶς ὑπὸ τοῦ τοιούτου δείγματος τῆς ὑπονοίας, δι' ὅπερ δὲν ἦτον ἄξιος. Τοὐναντίον θέλω κτυπήσει ἐκεῖνον, ὅστις ἠθέλε τολμήσει νὰ ἐπιβάλλῃ δολοφόνον κατὰ σοῦ χεῖρα!

— Δὲν εἶσαι λοιπὸν καττόλικος; Δὲν εἶσαι σύ, ὅστις πρὸ στιγμῶν ἐλάλεις πρὸς τοὺς φονεῖς;

— Δὲν δύναμαι καὶ δὲν θέλω νὰ εἶμαι οὔτε καττόλικος οὔτε σύγκενῶτος. Μίμι εὐπατρίδης ἁπλοῦς, καὶ ἕνεκα τούτου ὀφείλω σοι προστασίαν καὶ συνδρομὴν, καθὼ καὶ σοῦ ὄντος εὐπατρίδου.

— Ἴδε ὡραίαν καὶ ὑπερήφανον γλῶσσαν! εἶπεν ὁ Παρδαιλλᾶν, τείνων αὐτῷ τὴν χεῖρα. Σὲ παρακαλῶ ἐφεξῆς νὰ μὲ θεωρῇς ὡς φίλον καὶ ὡς ἀδελφόν σου.

— Ἔστω, ὑπέλαβεν ὁ Σαβεραΐ, δεχόμενος τὴν προσφερομένην αὐτῷ χεῖρα. Θέλω σὲ μακρύνει ἐντεῦθεν καὶ θέλω σὲ ὁδηγήσει εἰς τόπον ἀσφαλῆ.

— Ἐὰν ἦτο δυνατὸν νὰ διέλθω τὸν ποταμὸν καὶ νὰ μεταβῶ εἰς τὴν συνοικίαν τοῦ Ἁγίου Γερμανοῦ πρὶν ἢ ἀποθάνω!

— Δὲν θέλεις ἀποθάνει ἐὰν ἀδελφός μου καὶ φίλος μου μένῃς! Λύνασαι νὰ προσκυλωθῇς ἐπὶ τῶν ὤμων μου ἐνῷ θὰ κολυμβῶ;...

— Καὶ ἐγὼ καὶ σὺ θὰ πνιγῶμεν οὕτω! ἄκουσόν μοι· καλλίτερον νὰ μὲ ἀφήσῃς εἰς τὴν θέσιν αὐτὴν ἕως ὅτου μὲ ῥίψωσι εἰς κάνεν πλοιάριον νεκρὸν ἢ ζῶντα.... Ἀλλὰ σύ, ὁ τόσῳ ζηλῶν ὅπως μὲ ὑπηρετήσῃς, πλέον ἢ ἐὰν τὴν ζωήν μου ἔσωζες ἤθελες μὲ ὑπηρετήσει, ἐὰν, διαβαίνων κολυμβῶν τὸν ποταμὸν, μετέβαινες εἰς τὸ προάστειον, εἰς τὸ οἴκημα Ζενουίλλάκ, παρὰ τῇ πύλῃ Βουσσῶ...

— Ποῦ εἶμαι ἤδη καὶ τί ὀφείλω νὰ πράξω;.. Θεέ! ἰδοὺ ὁπόσοι πανταχόθεν σώζονται κολυμβῶντες....

— Ἐν τούτοις φέρε τὴν ἐπωμίδα αὐτὴν ὡς μαρτυρίαν, ὅτι ἐξ ὀνόματος ἐμοῦ ἔρχεσαι· ἀμοῦ τὴν παραδώσῃς εἰς χεῖρας τῆς κόρης Ἄννας Κουρσῶν!..

— Ἄννας Κουρσῶν! ἐφώνησεν ὁ Σαβεραΐ διὰ συγκινήσεως ἀφάτου· εἶναι συγγενὴς τοῦ νέου ἀρχοντος Κουρσῶν;

— Ναί! ἀδελφή του μάλιστα· καὶ ἐὰν δὲν παρεκινεῖπτεν αὕτη ἡ θλιβερὰ καὶ φρικώδης νύξ αὔριον ἐνυμφευόμην αὐτήν.....

Ὁ Ἰάκωβος Σαβεραΐ δὲν ἤκουσε τι περαιτέρω, καὶ, χωρὶς νὰ κοινοποιήσῃ τὸ σχέδιόν του εἰς τὸν Βαρῶνον Παρδαιλλᾶν, ἐβύθισθη ἐντὸς τοῦ ποταμοῦ, ἐνδεδυμένος ὅπως εὑρίσκετο, ἐκολύμβησεν ἐπιμόνως πρὸς τὴν ἀντίπεραν ὄχθην καὶ κατέφθασε τὴν λέμβον τοῦ πορθμέως, δεδεμένην εἰς πάσσαλον. Ἐντὸς τινῶν δευτερολέπτων ἐπέβη τῆς λέμβου, ἔλυσε τὸ σχοινίον, ἐδράξατο τῶν κωπῶν, εἰ καὶ ὁ πορθμεὺς, ἐξελθὼν τῆς καλύβης του, ἐκραύγαζε. Μετὰ δεκάλεπτον ἀπουσίαν ὁ Σαβεραΐ ἐπέστρεψε παρὰ τῷ πληγωμένῳ, ὃν ἁρπάσας εἰς τοὺς βραχίονας μετήνεγκεν ἐντὸς τῆς λέμβου. Τότε ἤρχισεν ἐπιμόνως καὶ δραστηρίως κωπηλατῶν.

— Ἀ! ὁποίαν εὐγενῆ καρδίαν φέρεις! ὑπεντοθόρισεν ὁ Παρδαιλλᾶν. Πόσον ἡμάρτησα κατηγορῶν σε, ὡς ἐγκαταλείψαντά με!

— Νὰ σὲ παραιτήσω! ὑπέλαβεν ὁ Σαβεραΐ ἐκπεπληγμένος. Καὶ δὲν σοὶ εἶπον, ὅτι ἤμην ὁ σύνοπλος τοῦ μέλλοντος γυναικαδέλφου σου Ἄννας Κουρσῶν;

Ὁ ποταμὸς ἦτο πεπληρωμένος πτωμάτων ἐπιπλεόντων καὶ πεπληγωμένων ζητούντων σωτηρίαν διὰ τῆς λέμβου· ὁ Σαβεραΐ ὅμως τοὺς ἀπώθει διὰ τῶν κωπῶν. Ὁ Βασιλεὺς ἐφάνη πάλιν ἐπὶ τοῦ ἐξώστου τοῦ Λούβρου, συνωδευμένος ὑπὸ δαδούχων, ὅπως θαυμάσῃ τὸν Σαῖναν καταπόρφυρον αἵματι. Πολλαὶ καραβῖναι ἐξεκενώθησαν ἀπὸ τοῦ ἐξώστου τούτου διευθυνόμεναι κατὰ τῶν διαπερόντων τὸν ποταμὸν ῥυγάδων. Σφαῖρα ἐσύριζεν εἰς τὰ ὦτα τοῦ Σαβεραΐ, καὶ ἔπεισεν αὐτόν, ὅτι ὁ βασιλεὺς καὶ οἱ εὐνοϊκοί του ὑπῆρξαν οἱ ἐργάται τῶν σκηνῶν αὐτῶν.

— Ὁ Θεὸς νὰ μὲ συγχωρήσῃ! ἀνεφώνησεν. Ὁ χριστιανικώτατος βασιλεὺς τῆς Γαλλίας τραβᾷ εἰς τὸ *σπιτάλι* κατὰ τῶν πτωχῶν ὑπηκόων του!

Τὸ πλοιάριον ἐπλησίασε τὴν ὄχθην ὁ Ἰάκωβος Σαβεραΐ εὑρίσκετο ἤδη ἐκτὸς βολῆς τῶν σφαιρῶν. Ὅτε ὅμως ἡτοιμάσθη νὰ ἀποβιβάσῃ εἰς τὴν ξηρὰν τὸν πληγωμένον ἠναγκάσθη νὰ σύρῃ τὸ ξίφος του ὅπως περιορίσῃ τὸν πορθμέα ἀπειλοῦντα αὐτὸν διὰ ῥοπαλισμοῦ.

— Λί! *κομπάρε*, τῷ εἶπεν ὁ Σαβεραΐ διὰ τόνου δεσποτικοῦ καὶ ἐπιτακτικοῦ. Τί προτιμᾷς τῶν δύω, ἢ *σκουρομαγάρα* μου νὰ διαπεράσῃ τὴν κοιλίαν σου ἢ πεντακόσια φλωρία νὰ εἰσρεύσωσιν εἰς τὴν τσέπην σου;

— Τὰ πεντακόσια φλωρία! ὑπέλαβεν ὁ πορθμεὺς, ὅστις δὲν ἀνθίστατο πλέον εἰς τὴν προσπέλασιν τοῦ ἀκατίου. Τί μὲ θέλετε;

— Νὰ μὲ βοηθήσῃς νὰ μεταφέρω τὸν εὐπατρίδην αὐτὸν εἰ τὸ οἴκημα Ζενουίλλάκ, παρὰ τῇ Πύλῃ Βουσσοῦ. Ἀλλὰ διὰ νὰ σὲ βεβαιώσω, ὅτι θέλεις λάβει τὴν ὑποσχεθεῖσαν σοι παρ' ἐμοῦ ποσότητα, ἰδοὺ, ὅτι σὲ πληρώνω ἀπὸ τοῦδε χωρὶς νὰ μετρήσω.

— Ὦ! ἀδελφέ μου! ὦ φίλε μου! ὑπετονθόρισεν ὁ Παρδαιλλᾶν πιεζόμενος ὑπὸ τῆς εὐγνωμοσύνης. Θέλω λοιπὸν ἐπανιδεῖν τὴν Ἄνναν πρὶν ἀποθάνω!

(Ἕπεται συνέχεια.)

Ο ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΓΕΝΝΑΔΙΟΣ.

—o—

Ἡ ὀλεθρία νόσος, ἡ κατὰ μῆνα Ὀκτώβριον καὶ Νοέμβριον τοῦ παρελθόντος ἔτους τοσοῦτον ἀνηλεῶς μαστίσασα τὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν, ἀφήρπασε, πρὸς τοῖς ἄλλοις καλοῖς κἀγαθοῖς πολίταις, καὶ ἕνα τῶν πρωταγωνιστῶν τοῦ μεγάλου διανοητικοῦ ἀγῶνος, τοῦ προπαρασκευάσαντος τὴν πολιτικὴν ἀναβίωσιν τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἐξακολουθοῦντος νὰ χειραγωγῇ αὐτὴν πρὸς τὴν ὁλοσχερεστέραν ἀνάπτυξιν τῶν δυνάμεων αὐτῆς. Τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ὁλόκληρον ἐθρήνησε τὸν θάνατον τοῦ Γεωργίου Γεννᾶδίου. Ἀλλ' ἀπέκειτο εἰς τὸ ἀνώτατον τῆς Ἀνατολῆς ἐκπαιδευτήριον τὸ ἱερὸν καθῆκον νὰ τιμήσῃ ἰδιαζόντως τὴν μνήμην τοῦ ἐξαιρέτου ἀνδρός· καὶ τῇ 20 τοῦ Μαρτίου μηνὸς ἐτελέσθη, ἐπιμελείᾳ τοῦ Ὀθωνείου Πανεπιστημίου, ἐν τῷ μητροπολιτικῷ ναῷ τῆς βασιλευούσης, ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῆς μακαρίας ἐκείνης ψυχῆς καὶ τῆς τοῦ Ἰωάννου Βενθύλου, ἑτέρου ἀγαθοῦ διδασκάλου τοῦ ἔθνους, ὅστις καὶ αὐτὸς τῆς αὐτῆς ἐπιδημίας ἐγένετο θῦμα, μνημόσυνον μεγαλοπρεπὲς, μετὰ τὸ τέλος τοῦ ὁποίου ἐξεφώνησε λόγον εὔγλωττον καὶ κατανυκτικὸν ὁ καθηγητὴς τῆς Ἀρχαιολογίας Κ. Α. Ρ. Ῥαγκαβῆς.

Δημοσιεύοντες τὸν λόγον τοῦτον, πεπείσμεθα ὅτι παρέχομεν εἰς τοὺς ἁπανταχοῦ Ἕλληνας, πιστὴν εἰκόνα τῶν αἰσθημάτων, ὑφ' ὧν συνεκινήθησαν διὰ τὴν στέρησιν τοῦ ἀνδρός.

—o—

ΛΟΓΟΣ

ἐκφωνηθεὶς ὑπὸ Α. Ρ. ΡΑΓΚΑΒΗ *εἰς τὸ μνημόσυνον τοῦ Ἰ. Βενθύλου καὶ Γ. Γεννᾶδίου, τῇ* 19 *Μαρτίου*, 1853.

—o—

Ἰδοὺ αὖθις ἐπικήδειοι λαμπάδες ἀνάπτονται, ἰδοὺ, ἠχεῖ αὖθις ὁ νεκρώσιμος κώδων, εἰς δικλοῦ τάφου χεῖλος καλῶν καὶ ἡμᾶς, ὅπως προαπελθοῦσιν ἀγαπητοῖς συναδέλφοις τελέσωμεν πενθούσης μνήμης εὐσεβῆ καὶ ὕστατον φόρον.

Διατί καθ' ἑκάστην ἀντηχοῦσιν οἱ ναοὶ τοῦ Κυρίου ἀπὸ θλιβερὰς ψαλμῳδίας; διατί ἐπιλείπουσιν αἱ ἡμέραι τῆς ἑβδομάδος εἰς νεκρικῶν μνημοσύνων ἀλλεπαλλήλους τελέσεις; διατί ἡ πρὶν φαιδρὰ πόλις τῶν Ἀθηνῶν περιεβάλετο πένθος καὶ ἐνεδύθη κατηφειαν; διατί θρηνοῦσι χῆραι καὶ ὀδύρονται ὀρφανά; διότι ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς τοῦ Κυρίου ἐπῆλθεν ἐπ' αὐτὴν ἄγγελος ἐξολοθρευτής, *ἔχων δρέπανον ὀξύ, καὶ ἐτρύγησε τὴν ἄμπελον τῆς γῆς, καὶ ἔβαλεν εἰς τὴν ληνὸν τοῦ θυμοῦ τοῦ Θεοῦ τὴν μεγάλην* (1), καὶ ἐθέρισε τὸν χλωρὸν χόρτον μετὰ τοῦ ξηροῦ, καὶ ἀλλαχοῦ μὲν ἔτεμε τοὺς ἀνθοῦντας θαλλοὺς, ἔρπαμα ἀφεὶς καὶ γυμνὰ τὰ στελέχη, ἀλλαχοῦ δὲ συνέτριψε τὸν κορμὸν, τὸν ζωὴν εἰς τοὺς κλάδους περέχοντα, καὶ ἀλλαχοῦ προρρίζους ἀνήρπασεν οἰκογενείας, καὶ ἐν ὠρῶν διαστήματι ἠρήμωσεν οἴκους. Ἀπαίσιον κροταλίζον ἠκούετο ἐν μέσῃ νυκτὶ τὸ βῆμα αὐτοῦ, ἀπάγοντος διὰ τῶν ἐρήμων ὁδῶν τὸς φοβεράς ἑκατόμβας του. Καὶ πανταχοῦ ἦν φυγὴ καὶ φόβος, ἀλλ' ἦν ὁ φόβος εἰς θάνατον, καὶ εἰς ὄλεθρον ἦν ἡ φυγή. Καὶ πανταχοῦ ἦν γόος καὶ κοπετὸς παιδίων ὀρφανευθέντων, γονέων στερηθέντων τῶν ἀγαπητῶν τῆς καρδίας των, συζύγων ἀναρπασθέντων ἀπὸ τὰς ἀγκάλας ἀλλήλων· καὶ ἡ πόλις ἐφαίνετο νεκροταφεῖον τῶν πολιτῶν, καὶ οἱ τάφοι δὲν ἤρκουν εἰς ταφὴν τῶν ἀποθνησκόντων. Καὶ πάντες βλέποντες τὴν σκιὰν τοῦ δρεπάνου ἐπ' αὐτῶν πλανωμένην, καὶ πνεῦμα ὀλέθρου ἐπινεμόμενον τὸν λαὸν, ἐν δακρύοις προσηύχοντο, καὶ ἐν στεναγμοῖς ἐζητοῦντο τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν, ὅτι ἤγγικεν ἡ ὥρα τῆς κρίσεως.

Τότε μεταξὺ τοῦ ὄχλου τῶν συνωθουμένων θυμάτων τῆς οὐρανίας μάστιγος, ὅσα ἄγνωστα καὶ ἀκατονόμαστα ἐξεφέροντο πρὸς τὸν μέγα χαίνοντα καὶ ἀχόρταγον κοινὸν τάφον, ἀπεκοιμήθησαν, ἐν μικρῷ χρόνου διαστήματι ἀπ' ἀλλήλων, καὶ δύω νεκροί, ἄλλοτε φίλοι ἐν τῷ βίῳ, καὶ σύντροφοι ἐπί τι τοῦ σταδίου αὐτῶν, καὶ συναγωνισταὶ ἐν τῷ καλῷ ἀγῶνι τοῦ φωτισμοῦ τῆς πατρίδος των, ὁ Γεώργιος Γεννάδιος καὶ ὁ Ἰωάννης Βενθύλος. Ἄκλαυστοι, ἀπόμπευτοι, ἀπαρακολούθητοι, ἐπορεύθησαν ἐν σιγῇ τὴν τελευταίαν ὁδὸν, διὰ τῆς πόλεως, ἧς φόβος εἶχεν ἀπολιθώσει τὴν αἴσθησιν καὶ ἐξαντλήσει τὰ δάκρυα· δάκρυα δὲ μόνα ἐπότισαν τὰ σπέρματα ἃ ὁ ἄγγελος τοῦ θανάτου ἔσπειρεν εἰς ἀθανασίαν, μόνοι θρῆνοι ἀντήχησαν ἐπὶ τῶν ἀφανῶν αὐτῶν τάφων, τὰ οὐδαμῶς οὐδέποτε ἐξαντλούμενα δάκρυα καὶ αἱ ἀκατασίγαστοι θρῆνοι τῶν ἀπαραμυθήτων αὐτῶν οἰκογενειῶν. Ἡ αὐτὴ πληγὴ ἥτις ἔτεμε τὸ νῆμα τῆς εὐγενοῦς των ζωῆς, συνέτριψε καὶ ὑμῶν τὰς καρδίας, ὦ ὀρφανὰ αὐτῶν τέκνα, ὦ ἀβοήθητοι αὐτῶν χῆραι, καὶ ἐξέθλιψεν ἐξ αὐτῶν γόον, ὅστις ἀντήχησε μέχρι τοῦ οὐρανοῦ. Ἀλλὰ παύσασθε τοῦ θρήνου καὶ παρηγορήθητε! Ἂν ἄκαιρος θάνατος τοὺς ἔδρεψεν ἐπὶ γῆς, ἀλλ' ὥριμοι ἐταμιεύθησαν ἐν οὐρανῷ οἱ καρποὶ τῶν ἔργων αὐτῶν· ἂν ἀπῆλθον καταλιπόντες ὑμᾶς ἐν στερήσεσι καὶ πενίᾳ, ἀλλὰ σᾶς ἐκληροδότησαν τῶν πλούτων τὸν μέγιστον, τὴν μνήμην τῆς ἀρετῆς αὐτῶν, τὴν ἀγάπην τῶν συμπολιτῶν των, καὶ τῆς πατρίδος των τὴν εὐγνωμοσύνην. Ἂν ἀδάκρυτοι καὶ ἀκήδευτοι ἀπήχθησαν εἰς τὴν τελευταίαν των κατοικίαν, ὅταν δὲν ὑπῆρχε τίς ὁ δι' ἕτερον κλαύσων, τίς ὁ προπέμψων τὸν ἕτερον, ἀλλ' ἐδάκρυσαν αἱ Μοῦσαι διὰ τὸν θάνατον τοῦ Βενθύλου, ἀλλὰ κλαίει τὸν Γεννάδιον πᾶσα ἡ πρὸ πεντήκοντα ἐτῶν παιδείας γευσαμένη γενεὰ τῶν Ἑλλήνων. Ἀλλὰ σήμερον, ὅταν ἐκόπασεν ἡ φονικὴ καταιγὶς, ἡ μνήμη των συνάγει ὁμήγυριν πολυάνθρωπον, καὶ τοὺς κηδεύουσι τοῦ ἔθνους οἱ ἀριστεῖς, προεξαρχούσης τῆς τεθλιμμένης χορείας τῶν φυλ-

(1) Ἀποκαλ. ιδ'. 19.

λειτουργῶν αὐτῶν, ἧς ἦσαν ὁ κόσμος καὶ τὸ ἐγκαύχημα, καὶ εἰς ἣν κατέλιπον κενὸν δυσαναπλήρωτον. Ἡροὶ δὲ, τῷ ἐν αὐτῇ ἐλαχίστῳ, ἔλαχεν ἡ λυπηρὰ τιμὴ νὰ προφέρω τὸν ἐπικήδειον αὐτῶν ἔπαινον. Ἐπέπρωτο λοιπὸν, ἀγαπητὲ φίλε, μεθ' οὗ χίλιες καὶ πρωὶν περὶ τῆς προσφιλοῦς σοι ἀρχαιότητος τοσαῦτα διελεγόμην, ἐπέπρωτο, σεβαστὲ διδάσκαλε τῶν παιδικῶν ἡμερῶν μου, ἐγὼ νὰ πλέξω ἡμῖν ἀναξίως ὑμῶν τὸν κυπαρισσινοῦν στέφανον! Ὀποτον, μακαρίτα Γεννάδιε, ἀναπολῶ τοὺς χρόνους τοῦ τάφου σου, νὰ ῥάνω ἐπὶ τὴν πλάκα σου τὰ ἄνθη τῶν δημοσίων ἐπαίνων, ἃ ἡ κοινὴ ἀγάπη καὶ ὑπόληψις σοὶ προσφέρουσιν, αἰσθανόμενος δ' ἐμαυτὸν ἐλαττούμενον τῆς ἐπιβολῆς, ἀρνεσθήσομαι εἰς ἀπλῆν καὶ κεφαλαιώδη τοῦ βίου σου ἔκθεσιν, διότι ἀνδρῶν οἷοι ὑμεῖς, ὦ προαποιχόμενοι συνεταῖροι, ἀνδρῶν τὴν ἀρετὴν ἀσπαζόντων, καὶ τὴν κοινὴν ὠφέλειαν εἰς σταθερὸν αὐτῶν σκοπὸν προθεμένων, ὁ ἀνώτατος ἔπαινος εἶναι αὐτὸς ὁ βίος αὐτῶν, ὅστις καὶ ἀξιαπαιτικώτατον μάθημα πράκειται τοῖς ἐπιγινομένοις.

Γεώργιος Γεννάδιος.

καθ' ὃν μετὰ πατριῶτῶν στοργῆς παιδεύων καὶ νουθετῶν με ἠγωνίζου νὰ ἐκκαύσῃς ἐν ἐμοὶ φιλομάθειάν τινα καὶ ζῆλον πρὸς τὰ καλὰ, καὶ δεκα τῶν διδαγμάτων σου νὰ μὲ πολιτεύσῃς εἰς τὰς τρίβους τῆς ἀρετῆς, τότε οὐχὶ λόγοι παντοῖοι, ἀλλ' ἄφωνα δάκρυα ἀναῤῥύσουσι μόνα ἐκ τῆς καρδίας μου, ἀποπνίγοντά μου καὶ αὐτὴν τὴν φωνὴν, καὶ αἰσθάνομαι τότε ὅτι ἡ θέσις μου δὲν εἶναι μετὰ τῶν ἐπισήμως συνεγκωμιούντων ἐνταῦθα εἰς ἀκροτελεῖς σου μνημόσυνον, ἀλλὰ μετὰ τῶν ἐν μόνοσσει καὶ σιγῇ πενθούντων εὐγνωμόνων σου τέκνων. Ἀναλογιζεὶς ὅμως τὸ δεινὸν καθήκον νὰ νικήσω τὴν ζέαν τῶν αἰσθημάτων μου, καὶ προτιμῶν σε ὕστατον ἀπὸ τοῦ χείλους τῆς ἀνωτέρας παιδείας, καὶ ἰδίως πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν φιλολογίαν διεύθυνε τὰς ἀκαμάτους σπουδάς του. Κατὰ δὲ τὰ 1804, νεανίας ἔτι τὴν ἡλικίαν, ἀλλὰ, κατὰ τὴν παιδείαν, τῶν πρεσβυτέρων οὐδενὸς ἐλαττούμενος, ἤρξατο ἤδη διδάσκων ἐν Βουκουρεστίῳ, καὶ ἔκτοτε ἀπεδύσατο εἰς τὸ εὐγενὲς στάδιον τῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ διαπλάσεως τῆς Ἑλληνικῆς νεολαίας, ὃ διένυσεν ἐπὶ πεντήκοντα ἔτη, δολιχοδρόμος ἀκάματος, καὶ οὗ τέρμα ὑπῆρξεν ὁ ἔναγχος καταπιὼν αὐτὸν τάφος του.

Κατὰ τοὺς ἀποφράδας ἐκείνους χρόνους, ὅτε πυκνὴ ἐπεκάθητο ἡ νὺξ ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος, ἀμυδρὰ ὑπέρωσκεν αὐτονομίας ἀκτὶς ἐν ταῖς παριστρίοις ἐσχατιαῖς, ἃς διεῖπον νόμοι Ἑλληνικοὶ, ἀνακουφίζοντες τὸν ζυγὸν, καὶ ἐν αἷς μεταφυτευόμενον ἐκαλλιεργεῖτο ἀδεῶς τὸ Ἑλληνικὸν φρόνημα· προσέτι δ' ἀνετώτερον ἀνέπνεον οἱ Ἕλληνες ἔν τισιν ἀποικίαις, ἐν αἷς εὐνομία καὶ πολιτισμὸς τοὺς παρεμύθουν ἐν μέρει διὰ τῆς γλυκείας πατρίδος τὴν στέρησιν. Ἐν ταῖς μὲν, τῶν ἡγεμόνων ἡ μεγαλοπρεπὴς φιλογένεια, ἐν ταῖς δὲ, τῶν ἐμπόρων ὁ διακαὴς πατριωτισμὸς, ἐν ἀσφαλεῖ καὶ ἐν ὑπηνέμῳ τοῦ πνεύματος τῆς τυραννίας καὶ βαρβαρότητος, ἀνήγειρον ἑστίας μακρόθεν ἀπαυγαζούσας τὸ φῶς τῆς παιδείας ἐπὶ τὸ ἔθνος ὁλόκληρον· καὶ ἑκατέρωσε ὁ Γεννάδιος περιμάγητος, ἐδίδαξε τοτ' ἀρχὰς μὲν ἐν Βουκουρεστίῳ μετὰ τοῦ Δούκα, τοῦ Κλονάρη καὶ τοῦ Μακρῆ, ἔπειτα δ' ἐν Ὀδησσῷ μετὰ τοῦ Βαρδαλάχου καὶ τοῦ Γεωργίου Δοσσένη, καὶ αὖθις ἐν 1820 μετεκλήθη ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος Ἀλεξάνδρου Σούτζου εἰς Βουκουρέστιον, μετ' ἐνδόξων συναδέλφων, τοῦ Βαρδαλάχου, τοῦ Κανέλλου καὶ τοῦ Κλεοβούλου. Ὁ Γεννάδιος ἐδέξατο τὴν πρόσκλησιν ταύτην, οὐχὶ ὅμως ἐπὶ προθέσει νὰ διαμείνῃ ἐν τῇ μεγαλοπόλει ἐν ᾗ καὶ ἄνετος βίος, καὶ δαψιλεῖς ἀμοιβαὶ, καὶ τιμαὶ παντοῖαι τὸν περιέμενον, ἀλλ' ὅπως παρεσκευάσῃ σχέδιον πρὸ πολλοῦ τρεφόμενον παρ' αὐτῷ, καὶ ὃ ἐθεώρει ὡς ἐκπλήρωσιν καθήκοντος ἱεροῦ. Ὅπου δήποτε καὶ ἂν ἡ τύχη τὸν περιέφερεν, ἡ καρδία του ἐστρέφετο πάντοτε πρὸς τὴν γῆν ἐν ᾗ εἶδε τὸ πρῶτον τὸν ἥλιον, καὶ μετὰ τοῦ Νεοφύτου Δούκα συνεσκέπτετο, ἀπελθὼν εἰς τὴν Ἤπειρον, νὰ ἱδρύσῃ ἐκεῖσε γυμνάσιον· διότι τὰ ἄριστα καὶ τὰ μέγιστα ἤλπιζεν, ἂν ἡ εὐανδρος ἐκείνη γῆ, ἥτις παρῆγε τοὺς πολεμικωτάτους καὶ τοὺς φιλογενεστάτους τῶν Ἑλλήνων, κατωρθοῦτο νὰ παραγάγῃ καὶ τοὺς μᾶλλον πεφωτισμένους, ἂν, ὅπου ἦν ἀνδρεία, ἱκανὴ κατακτήσῃ τὴν ἐλευθερίαν, προσετίθετο καὶ παιδεία, ἱκανὴ νὰ τὴν ἐκτιμήσῃ.

Ἀλλ' ἄλλαι μέριμναι τὸν ἀπέτρεψαν τῆς ἐκτελέσεως τοῦ σκοποῦ τούτου· διότι τὸ φίλτατον ὄναρ τοῦ ὅλου του βίου, τὴν θελκτικὴν ὀπτασίαν ἣν τῷ παρίστα τὸ πρίσμα τῆς φαντασίας ὑπὸ πατριωτισμοῦ ἐζημμένης, τὴν εἶδεν αἴφνης μορφὴν λαμβάνουσαν καὶ σωματοποιουμένην, καὶ τὸ τέρμα ὃ μετ' ἐλαχίστης ἴσως ἐλπίδος ἐπεδίωκε δι' ὁδῶν σκολιῶν καὶ μεμακρυσμένων, τὸν εἶδεν ἐγγύτατα κείμενον, καὶ ἔμεινεν εἰς τὸν τόπον ὅστις ἦν τότε κέντρον μυστηριώδους δραστηριότητος, καὶ εἰς αὐτὴν ἀφιέρωσε πάσας του τὰς δυνάμεις. Δὲν ἠξεύρω πότε καὶ ὑπὸ τίνος ἐμυήθη ὁ Γεννάδιος εἰς τὸ σχέδιον τῆς τοῦ ἔθνους ἐλευθερώσεως. Ἀλλὰ τί λέγω δὲν τὸ ἠξεύρω; Πᾶς Ἕλλην, ἀφ' ἧς στιγμῆς μανθάνει ν' ἀναγινώσκῃ τὸν Πλούταρχον καὶ τὸν Δημοσθένην, χρίεται διασώτης τῆς Θεᾶς ἥτις ἐνέπνευσε τοὺς μεγάλους ἐκείνους ἄνδρας τῆς ἀρχαιότητος, καὶ διαφλέγεται ὑπὸ τοῦ ἱεροῦ πυρὸς, οὗ τὰ ἐναύσματα ἄσβεστα διατηροῦνται διὰ τῶν αἰώνων εἰς τὰ ἀθάνατα ἐκείνων συγγράμματα. Ἐν ὅσῳ ἡ ἱστορία διηγεῖται περὶ Λεωνιδῶν καὶ περὶ Θεμιστοκλέων, οἱ Ἕλληνες θέλουσι περιφρονεῖσθαι ὑπὸ τῶν λαῶν τῆς γῆς, ἂν παύσωσιν ὀνειροπολοῦντες Θερμοπύλας καὶ Σαλαμῖνας. Ἂν δ' ἔγκειται τῇ ἰδέᾳ τῆς ἐλευθερίας νὰ θερμαίνῃ καὶ ἀνυψῇ πᾶσαν ψυχὴν εὐγενῆ, πολλῷ δὴ μᾶλλον ἔπρεπε νὰ ἐκκαύσῃ τὴν τοῦ Γεννάδιου, ἥτις ἦτον πᾶσα φλὸξ, καὶ πᾶσα ἐνθουσιασμός! Ἄοκνος λειτουργὸς τοῦ ἀπορρήτου σκοποῦ, παρεσκεύαζε τὸ ἀναγκαιότατον τῶν ἐφοδίων πρὸς ἐπιτυχίαν αὐτοῦ, παρεσκεύαζε τὰς καρδίας. Τὸν ἐνθυμοῦμαι ὅταν ἐν τῷ δημοσίῳ σχολείῳ τοῦ Βουκουρεστίου, ἐν πλήθοντι ἀκροατηρίῳ, ἐν ᾧ παρεκάθηντο καὶ οἱ τοῦ ἡγεμόνος υἱοὶ, διδάσκων τὸν Ἰσοκράτην πανηγυρίζοντα τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν τὴν λαμπρότητα καὶ τὴν εὔκλειαν, ἡδύνθη ἑαυτὸν ὅλον ὑπὸ τῶν μεγάλων ἐκείνων εἰκόνων ἐκβακχευόμενον, καὶ διατάξας νὰ κλεισθῇ ἡ θύρα, ἤρξατο ἐν λέξεσι διαπύροις ἐκθέτων οἵα ἦν ἡ Ἑλλὰς, διδάσκαλος καὶ κορωνὶς τῶν ἐθνῶν, ὅταν ἔλαμπεν ἐπ' αὐτῆς ὁ ἥλιος τῆς ἐλευθερίας, καὶ πῶς κατέστη τῶν λαῶν γλεύη καὶ ἐξουθένημα, ἀφ' ὅτου ὑπέκυψεν εἰς δουλείας ζυγόν· καὶ τοσοῦτον συνεκινήθη περιγράφων τὴν ἔνδοξον ἐλπίδα ἥτις ἦν τότε ἔγκλημα, καὶ ἣν πολλάκις ἐτιμώρησε θάνατος, ὥστε τὴν φωνήν του διέκοψαν δάκρυα, τῶν δὲ νέων ἀκροατῶν του κορυφωθεὶς ὁ ἐνθουσιασμὸς, ἐξέρραγη εἰς κεραυνώδεις χειροκροτήσεις. Οὕτω προητοίμαζε τὴν ὑποδοχὴν τῆς ἐλευθερίας, οὕτως ἠροτρία τὸ ἔδαφος εἰς ὃ ἔμελλε νὰ κατατεθῇ ὁ φλογερὸς αὐτῆς σπόρος, εἰδὼς ὅτι ἄγονος ἀποβαίνει, ἢ πικροὺς παράγει καρποὺς ὅταν ῥίπτηται εἰς γῆν ἀκατέργαστον καὶ διεφθαρμένην.

Διὰ τοῦτο, ὅταν ἦλθεν ἡ πεπρωμένη ἡμέρα καὶ ἤχησε πρῶτον ἐν Δακίᾳ ἡ σάλπιγξ τῆς ἀναστάσεως, τῶν σχολείων ἡ νεολαία εἰς τὰ ὅπλα ὁρμήσασα, ἐτάχθη ὑπὸ τὸν Γεννάδιον, ὅστις ἀφ' οὗ τῇ ἐκήρυξε τὸ εὐαγγέλιον τῆς ἐλευθερίας, ὤφειλεν ἤδη νὰ τὴν ὁδηγήσῃ ὑπὸ τὴν σημαίαν αὐτῆς. Ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης, ὅστις φαίνεται ταχέως ἰδὼν τοῦ ἐπιχειρήματός του τὴν ἀπροτυχίαν, καὶ ἐννοήσας ὅτι ἡ κλῆσίς του περιωρίζετο εἰς τὸ νὰ χύσῃ μόνον τὴν πρώτην σπονδὴν τοῦ αἵματος, καὶ νὰ θύσῃ τὴν πρώτην ἑκατόμβην θυμάτων, ἧς ἄνευ δὲν ῥιζοῦται οὐδ' ἐπιδίδει τὸ δένδρον τῆς ἐλευθερίας, θέλων ἴσως νὰ προφυλάξῃ ζωὴν τοσοῦτον ὠφέλιμον, ἔμεμψε τὸν Γεννάδιον εἰς Τρανσιλβανίαν πρὸς στρατολογίαν, καὶ πρὸς συλλογὴν ἐφοδίων καὶ συνδρομῶν. Περὶ ταύτην δὲ τὴν ἐπιμέλειαν ὄντος ἔτι αὐτοῦ, ἐπῆλθε τοῦ ἐν Δακίᾳ τραγικοῦ δράματος ἡ καταστροφὴ, καὶ ἀπεσβέσθη ἐνταῦθα, ἐν τῷ αἵματι τοῦ ἀθανάτου ἱεροῦ

Ὁ Γεώργιος Γεννάδιος, υἱὸς ἱερέως ἐν Ἀγρίνῳ τῆς Ἠπείρου, ἐγκατέλιπεν ἐν παιδικῇ ἡλικίᾳ τὴν στέγην τῶν πενομένων γονέων του, καὶ ἐπέμφθη πρὸς τὸν ἐν Δακίᾳ θεῖόν του, ἡγούμενον ἑνὸς τῶν ἐν Βουκουρεστίῳ μοναστηρίων, καὶ τυχὼν ἀρίστου διδασκάλου, Λάμπρου τοῦ Φωτιάδου, τοσοῦτον ἐδόθη μὲ καὶ ἐπιμόνως ἐδόθη εἰς τὴν σπουδὴν, ὥστε ἐν τοῖς ὀλίγοις ὁ πάντοῦς πάρου ἐστερημένος, ὁ σχεδὸν εἰς ἑαυτὸν ἐγκαταλελειμμένος αὐτὸς, ἐκρίθη ὁ ἄριστος τῶν μαθητῶν τοῦ Λάμπρου, καὶ ἐφηβος μόλις, ἐπέμφθη εἰς Λειψίαν ὡς παιδαγωγὸς υἱῶν πλουσίας οἰκογενείας. Ἐνταῦθα δὲ, περιχαρῶς τῆς εὐκαιρίας δραξάμενος, ἐνεπλήσατο ἀκορέστως τῶν νάμάτων τῆς ἀνωτέρας παιδείας, καὶ ἰδίως πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν φιλολογίαν διεύθυνε τὰς ἀκαμάτους σπουδάς του. Κατὰ δὲ τὰ 1804, νεανίας ἔτι τὴν ἡλικίαν, ἀλλὰ, κατὰ τὴν παιδείαν, τῶν πρεσβυτέρων οὐδενὸς ἐλαττούμενος, ἤρξατο ἤδη διδάσκων ἐν Βουκουρεστίῳ, καὶ ἔκτοτε ἀπεδύσατο εἰς τὸ εὐγενὲς στάδιον τῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ διαπλάσεως τῆς Ἑλληνικῆς νεολαίας, ὃ διένυσεν ἐπὶ πεντήκοντα ἔτη, δολιχοδρόμος ἀκάματος, καὶ οὗ τέρμα ὑπῆρξεν ὁ ἔναγχος καταπιὼν αὐτὸν τάφος του.

Κατὰ τοὺς ἀποφράδας ἐκείνους χρόνους, ὅτε πυκνὴ ἐπεκάθητο ἡ νὺξ ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος, ἀμυδρὰ ὑπέρωσκεν αὐτονομίας ἀκτὶς ἐν ταῖς παριστρίοις ἐσχατιαῖς, ἃς διεῖπον νόμοι Ἑλληνικοὶ, ἀνακουφίζοντες τὸν ζυγὸν, καὶ ἐν αἷς μεταφυτευόμενον ἐκαλλιεργεῖτο ἀδεῶς τὸ Ἑλληνικὸν φρόνημα· προσέτι δ' ἀνετώτερον ἀνέπνεον οἱ Ἕλληνες ἔν τισιν ἀποικίαις, ἐν αἷς εὐνομία καὶ πολιτισμὸς τοὺς παρεμύθουν ἐν μέρει διὰ τῆς γλυκείας πατρίδος τὴν στέρησιν. Ἐν ταῖς μὲν, τῶν ἡγεμόνων ἡ μεγαλοπρεπὴς φιλογένεια, ἐν ταῖς δὲ, τῶν ἐμπόρων ὁ διακαὴς πατριωτισμὸς, ἐν ἀσφαλεῖ καὶ ἐν ὑπηνέμῳ τοῦ πνεύματος τῆς τυραννίας καὶ βαρβαρότητος, ἀνήγειρον ἑστίας μακρόθεν ἀπαυγαζούσας τὸ φῶς τῆς παιδείας ἐπὶ τὸ ἔθνος ὁλόκληρον· καὶ ἑκατέρωσε ὁ Γεννάδιος περιμάγητος, ἐδίδαξε τοτ' ἀρχὰς μὲν ἐν Βουκουρεστίῳ μετὰ τοῦ Δούκα, τοῦ Κλονάρη καὶ τοῦ Μακρῆ, ἔπειτα δ' ἐν Ὀδησσῷ μετὰ τοῦ Βαρδαλάχου καὶ τοῦ Γεωργίου Δοσσένη, καὶ αὖθις ἐν 1820 μετεκλήθη ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος Ἀλεξάνδρου Σούτζου εἰς Βουκουρέστιον, μετ' ἐνδόξων συναδέλφων, τοῦ Βαρδαλάχου, τοῦ Κανέλλου καὶ τοῦ Κλεοβούλου. Ὁ Γεννάδιος ἐδέξατο τὴν πρόσκλησιν ταύτην, οὐχὶ ὅμως ἐπὶ προθέσει νὰ διαμείνῃ ἐν τῇ μεγαλοπόλει ἐν ᾗ καὶ ἄνετος βίος, καὶ δαψιλεῖς ἀμοιβαὶ, καὶ τιμαὶ παντοῖαι τὸν περιέμενον, ἀλλ' ὅπως παρεσκευάσῃ σχέδιον πρὸ πολλοῦ τρεφόμενον παρ' αὐτῷ, καὶ ὃ ἐθεώρει ὡς ἐκπλήρωσιν καθήκοντος ἱεροῦ. Ὅπου δήποτε καὶ ἂν ἡ τύχη τὸν περιέφερεν, ἡ καρδία του ἐστρέφετο πάντοτε πρὸς τὴν γῆν ἐν ᾗ εἶδε τὸ πρῶτον τὸν ἥλιον, καὶ μετὰ τοῦ Νεοφύτου Δούκα συνεσκέπτετο, ἀπελθὼν εἰς τὴν Ἤπειρον, νὰ ἱδρύσῃ ἐκεῖσε γυμνάσιον· διότι τὰ ἄριστα καὶ τὰ μέγιστα ἤλπιζεν, ἂν ἡ εὐανδρος ἐκείνη γῆ, ἥτις παρῆγε τοὺς πολεμικωτάτους καὶ τοὺς φιλογενεστάτους τῶν Ἑλλήνων, κατωρθοῦτο νὰ παραγάγῃ καὶ τοὺς μᾶλλον πεφωτισμένους, ἂν, ὅπου ἦν ἀνδρεία, ἱκανὴ κατακτήσῃ τὴν ἐλευθερίαν, προσετίθετο καὶ παιδεία, ἱκανὴ νὰ τὴν ἐκτιμήσῃ.

Ἀλλ' ἄλλαι μέριμναι τὸν ἀπέτρεψαν τῆς ἐκτελέσεως τοῦ σκοποῦ τούτου· διότι τὸ φίλτατον ὄναρ τοῦ ὅλου του βίου, τὴν θελκτικὴν ὀπτασίαν ἣν τῷ παρίστα τὸ πρίσμα τῆς φαντασίας ὑπὸ πατριωτισμοῦ ἐζημμένης, τὴν εἶδεν αἴφνης μορφὴν λαμβάνουσαν καὶ σωματοποιουμένην, καὶ τὸ τέρμα ὃ μετ' ἐλαχίστης ἴσως ἐλπίδος ἐπεδίωκε δι' ὁδῶν σκολιῶν καὶ μεμακρυσμένων, τὸν εἶδεν ἐγγύτατα κείμενον, καὶ ἔμεινεν εἰς τὸν τόπον ὅστις ἦν τότε κέντρον μυστηριώδους δραστηριότητος, καὶ εἰς αὐτὴν ἀφιέρωσε πάσας του τὰς δυνάμεις. Δὲν ἠξεύρω πότε καὶ ὑπὸ τίνος ἐμυήθη ὁ Γεννάδιος εἰς τὸ σχέδιον τῆς τοῦ ἔθνους ἐλευθερώσεως. Ἀλλὰ τί λέγω δὲν τὸ ἠξεύρω; Πᾶς Ἕλλην, ἀφ' ἧς στιγμῆς μανθάνει ν' ἀναγινώσκῃ τὸν Πλούταρχον καὶ τὸν Δημοσθένην, χρίεται διασώτης τῆς Θεᾶς ἥτις ἐνέπνευσε τοὺς μεγάλους ἐκείνους ἄνδρας τῆς ἀρχαιότητος, καὶ διαφλέγεται ὑπὸ τοῦ ἱεροῦ πυρὸς, οὗ τὰ ἐναύσματα ἄσβεστα διατηροῦνται διὰ τῶν αἰώνων εἰς τὰ ἀθάνατα ἐκείνων συγγράμματα. Ἐν ὅσῳ ἡ ἱστορία διηγεῖται περὶ Λεωνιδῶν καὶ περὶ Θεμιστοκλέων, οἱ Ἕλληνες θέλουσι περιφρονεῖσθαι ὑπὸ τῶν λαῶν τῆς γῆς, ἂν παύσωσιν ὀνειροπολοῦντες Θερμοπύλας καὶ Σαλαμῖνας. Ἂν δ' ἔγκειται τῇ ἰδέᾳ τῆς ἐλευθερίας νὰ θερμαίνῃ καὶ ἀνυψῇ πᾶσαν ψυχὴν εὐγενῆ, πολλῷ δὴ μᾶλλον ἔπρεπε νὰ ἐκκαύσῃ τὴν τοῦ Γεννάδιου, ἥτις ἦτον πᾶσα φλὸξ, καὶ πᾶσα ἐνθουσιασμός! Ἄοκνος λειτουργὸς τοῦ ἀπορρήτου σκοποῦ, παρεσκεύαζε τὸ ἀναγκαιότατον τῶν ἐφοδίων πρὸς ἐπιτυχίαν αὐτοῦ, παρεσκεύαζε τὰς καρδίας. Τὸν ἐνθυμοῦμαι ὅταν ἐν τῷ δημοσίῳ σχολείῳ τοῦ Βουκουρεστίου, ἐν πλήθοντι ἀκροατηρίῳ, ἐν ᾧ παρεκάθηντο καὶ οἱ τοῦ ἡγεμόνος υἱοὶ, διδάσκων τὸν Ἰσοκράτην πανηγυρίζοντα τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν τὴν λαμπρότητα καὶ τὴν εὔκλειαν, ἡδύνθη ἑαυτὸν ὅλον ὑπὸ τῶν μεγάλων ἐκείνων εἰκόνων ἐκβακχευόμενον, καὶ διατάξας νὰ κλεισθῇ ἡ θύρα, ἤρξατο ἐν λέξεσι διαπύροις ἐκθέτων οἵα ἦν ἡ Ἑλλὰς, διδάσκαλος καὶ κορωνὶς τῶν ἐθνῶν, ὅταν ἔλαμπεν ἐπ' αὐτῆς ὁ ἥλιος τῆς ἐλευθερίας, καὶ πῶς κατέστη τῶν λαῶν γλεύη καὶ ἐξουθένημα, ἀφ' ὅτου ὑπέκυψεν εἰς δουλείας ζυγόν· καὶ τοσοῦτον συνεκινήθη περιγράφων τὴν ἔνδοξον ἐλπίδα ἥτις ἦν τότε ἔγκλημα, καὶ ἣν πολλάκις ἐτιμώρησε θάνατος, ὥστε τὴν φωνήν του διέκοψαν δάκρυα, τῶν δὲ νέων ἀκροατῶν του κορυφωθεὶς ὁ ἐνθουσιασμὸς, ἐξέρραγη εἰς κεραυνώδεις χειροκροτήσεις. Οὕτω προητοίμαζε τὴν ὑποδοχὴν τῆς ἐλευθερίας, οὕτως ἠροτρία τὸ ἔδαφος εἰς ὃ ἔμελλε νὰ κατατεθῇ ὁ φλογερὸς αὐτῆς σπόρος, εἰδὼς ὅτι ἄγονος ἀποβαίνει, ἢ πικροὺς παράγει καρποὺς ὅταν ῥίπτηται εἰς γῆν ἀκατέργαστον καὶ διεφθαρμένην.

Διὰ τοῦτο, ὅταν ἦλθεν ἡ πεπρωμένη ἡμέρα καὶ ἤχησε πρῶτον ἐν Δακίᾳ ἡ σάλπιγξ τῆς ἀναστάσεως, τῶν σχολείων ἡ νεολαία εἰς τὰ ὅπλα ὁρμήσασα, ἐτάχθη ὑπὸ τὸν Γεννάδιον, ὅστις ἀφ' οὗ τῇ ἐκήρυξε τὸ εὐαγγέλιον τῆς ἐλευθερίας, ὤφειλεν ἤδη νὰ τὴν ὁδηγήσῃ ὑπὸ τὴν σημαίαν αὐτῆς. Ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης, ὅστις φαίνεται ταχέως ἰδὼν τοῦ ἐπιχειρήματός του τὴν ἀπροτυχίαν, καὶ ἐννοήσας ὅτι ἡ κλῆσίς του περιωρίζετο εἰς τὸ νὰ χύσῃ μόνον τὴν πρώτην σπονδὴν τοῦ αἵματος, καὶ νὰ θύσῃ τὴν πρώτην ἑκατόμβην θυμάτων, ἧς ἄνευ δὲν ῥιζοῦται οὐδ' ἐπιδίδει τὸ δένδρον τῆς ἐλευθερίας, θέλων ἴσως νὰ προφυλάξῃ ζωὴν τοσοῦτον ὠφέλιμον, ἔμεμψε τὸν Γεννάδιον εἰς Τρανσιλβανίαν πρὸς στρατολογίαν, καὶ πρὸς συλλογὴν ἐφοδίων καὶ συνδρομῶν. Περὶ ταύτην δὲ τὴν ἐπιμέλειαν ὄντος ἔτι αὐτοῦ, ἐπῆλθε τοῦ ἐν Δακίᾳ τραγικοῦ δράματος ἡ καταστροφὴ, καὶ ἀπεσβέσθη ἐνταῦθα, ἐν τῷ αἵματι τοῦ ἀθανάτου ἱεροῦ

λόχου, ἡ φλὸξ ἦν περωτισμένος ἐνθουσιασμὸς εἶχεν ἀνάψει ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τῆς πατρίδος, ἀλλ' ἐπεδείνθη μόνον ἀφ' οὗ σπινθῆρες ἀναπηδήσαντες ἀπ' αὐτῆς, ἀνῆψαν ἐν Ἑλλάδι τὴν μεγάλην πυρκαϊὰν, τὴν ἀποτεφρώσασαν τῆς τυραννίας τὸ οἰκοδόμημα. Τότε μετ' ἄλλων πολλῶν κατέφυγε καὶ αὐτὸς εἰς τὴν φιλοξένως τοὺς Ἕλληνας ὑποδεχθεῖσαν Ῥωσσίαν, καὶ μικρὸν ἐκεῖ παραμείνας, μετέβη εἰς Γερμανίαν ἐπὶ σκοπῷ τοῦ νὰ σπουδάσῃ Θεολογίαν.

Ἴσως παραδοξία καταγνωσθῇ τοῦ ἀνδρὸς τούτου, ὅστις οὐδὲν διακαέστερον ηὔχετο, τοῦ νὰ ἴδῃ ποτὲ τὴν Ἑλλάδα ὁπλιζομένην πρὸς ἀνάκτησιν τῆς ἐλευθερίας της, ὅτι ὅταν ἔρθασεν ἡ ἐνδόξος αὕτη ἡμέρα, καὶ ἡ Ἑλλὰς ἠγωνίζετο ἤδη ὑπὲρ τῶν ὅλων, αὐτὸς ἀπεφάσιζε νὰ σπουδάσῃ θεολογίαν. Καὶ ὅμως ἡ πρόθεσίς του οὐδαμῶς ἦν παράδοξος, ἀλλ' ἦν ἀπόρροια, ὡς πᾶσαι αἱ πράξεις του, γνησίου καὶ περωτισμένου πατριωτισμοῦ· διότι, οὐδὲ στιγμὴν διστάζων ὅτι ὁ Ἑλληνικὸς ἀγὼν, ἅμα ἀρξάμενος, ἔμελλε νὰ εὐοδωθῇ διά τε τῆς τῶν Ἑλλήνων ἀνδρείας καὶ διὰ τῆς ἀντιλήψεως τῆς θείας προνοίας, τῆς προστάτιδος τοῦ δικαίου, ἐφρόνει συγχρόνως ὅτι τὸν κατὰ τῆς τυραννίας ἔπρεπε καὶ ἔμελλε νὰ διαδεχθῇ ἀγὼν ἄλλος, οὐχ ἧττον σπουδαῖος, οὐδ' ἧττον δυσχερὴς, ὁ κατὰ τῶν δεινῶν τῆς τυραννίας συνεπειῶν, κατὰ τῆς ἀμαθείας καὶ βαρβαρότητος· καὶ εἰς ἐκεῖνον πολλοὺς βλέπων τοὺς ἀξίους πρωταγωνιστοῦντας, εἰς τοῦτον ἠθέλησε ν' ἀλειφθῇ αὐτὸς ἀθλητὴς, δι' ὃ ἀναγκαῖον ἔκρινε νὰ καταταχθῇ ἐν τῷ κλήρῳ. Ὁ ἱερεὺς, ὡς αὐτὸς τὸν ἐννοεῖ, δὲν πρέπει νὰ εἶναι ἐκ τῶν *νομιζόντων πορισμὸν εἶναι τὴν εὐσέβειαν* (1), οὐδὲ νὰ περιορίζῃ τὸ καθῆκον αὐτοῦ εἰς τὴν ἀντὶ μισθοῦ ὑπηρεσιαστικῶν τινων διατυπώσεων τέλεσιν. Τὴν παρακαταθήκην ἔχων τοῦ θείου λόγου, ὁ ἱερεὺς ὀφείλει διὰ τοῦ οὐρανίου τούτου βαλσάμου νὰ ἰᾷ πάσας τὰς ἀλγηδόνας, διὰ τῆς ὑπερτάτης ταύτης δυνάμεως νὰ διαπλάττῃ τὰς καρδίας, διὰ τοῦ ἀμολύντου τούτου φωτὸς νὰ φωτίζῃ τοὺς νόας. Ἐπομένως αὐτὸς πρῶτος ἐμπνεόμενος ὑπὸ τῆς *ἄνωθεν σοφίας*, ἥτις κατὰ τὸν Ἀπόστολον (2) *πρῶτον μὲν ἁγνή ἐστιν, ἔπειτα εἰρηνική, ἐπιεικὴς, εὐπειθὴς, μεστὴ ἐλέους καὶ καρπῶν ἀγαθῶν, ἀδιάκριτος καὶ ἀνυπόκριτος*, ὀφείλει *προσέχειν τῇ ἀναγνώσει, τῇ παρακλήσει, τῇ διδασκαλίᾳ—ταῦτα μελετᾶν, καὶ ἐν τούτοις εἶναι, ἵνα αὐτοῦ ἡ προκοπὴ φανερὰ ᾖ ἐν πᾶσι* (3), ὀφείλει πάντων προέχων κατ' ἀρετὴν, κατὰ παιδείαν καὶ κατ' εὐσέβειαν, νὰ καθίσταται ἱκανὸς, ὥστε τύπος νὰ γίνεται τῶν πιστῶν, καὶ νὰ τοὺς παθηγετῇ εἰς τὴν ὁδὸν τοῦ καθήκοντος καὶ τῆς σωτηρίας. Τοιοῦτος μορφούμενος ὁ ἱερεὺς ἐν Ἑλλάδι, πνευματικὸς πατὴρ καὶ διδάσκαλος, καθοδηγὸς ἐν τῷ βίῳ, καὶ τὸ κῦρος ἄνωθεν ἔχων, δύναται, ἐὰν ᾖ κατηρτισμένος δι' ἁγίου πνεύματος καὶ διὰ παιδείας, μόνος αὐτὸς νὰ καταγωνισθῇ τὴν ἀμάθειαν, νὰ συνετίσῃ τὸν νοῦν, νὰ μαλάξῃ τὰς καρδίας, ν' ἀναμορφώσῃ τὰ ἤθη, καὶ τὸ ἔθνος, τὸ διὰ τῆς ἀνδρείας του ἀνακτησάμενον τὴν ἐλευθερίαν, νὰ καταστήσῃ ἄξιον τῆς ἐλευθερίας. Τοιαύτην ἐννοῶν ὁ Γεννάδιος τοῦ κλήρου τὴν ἱερὰν ἐντολὴν, ἠθέλησε νὰ καταρτισθῇ ὅπως χρισθῇ ἄξιος τοῦ Χριστοῦ στρατιώτης, καὶ νὰ ἐνασκηθῇ εἰς τὰ ὅπλα τῆς Χάριτος καὶ τοῦ Λόγου, δι' ὧν νὰ ὑπερμαχήσῃ ὑπὲρ τῆς ἠθικῆς τοῦ ἔθνους ἀναγεννήσεως.

Ἀλλ' ἐνῷ μετὰ ζήλου ἐμπνεομένου ὑπὸ τῆς ποιήσεως τοῦ καθήκοντος, ἀπεδύετο εἰς τὸν δεινοτικὸν τοῦτον ἀγῶνα, εἶδεν ὅτι ὁ ἄλλος, ὁ ὀλικὸς καὶ αἱματηρὸς, οὗ ἄνευ οὗτος ἐραταιοῦτο, δὲν ἐστέφετο δι' ἐπιτυχίας ὅσον ταχέως αὐτὸς ἐπροσδόκα καὶ ηὔχετο ἐν τῇ πατριωτικῇ του ἀνυπομονησίᾳ· καὶ ἡ κραυγὴ τῆς ἐν πυρὶ καὶ μαχαίρᾳ ἀπολλυμένης πατρίδος του φθάνουσα μέχρις αὐτοῦ, τὸν ἀπέσπα τῆς ἡτύχου μελέτης του, ἐν ᾧ τὸν ἐξήγειρε συγχρόνως ἡ κλαγγὴ τῶν ὅπλων καὶ ἡ φήμη τῶν νικῶν τῶν Ἑλλήνων, καὶ πάντα τὰ λοιπὰ ἐν δευτέρῳ μέρει τεθέμενος, ἔσπευσεν ἢ νὰ συναγωνισθῇ μετὰ τῶν ἀδελφῶν του, ἢ νὰ συναποθάνῃ.

Ὀλίγον ἀφ' οὗ ἐπάτησε τὴν τότε ἐξ αἱμάτων καὶ ἐκ δακρύων πεφυρμένην γῆν τῆς Ἑλλάδος, ἦλθεν εἰς Ἀθήνας, ἐπὶ σκοπῷ ν' ἀνακαλέσῃ τὰς Μούσας εἰς τὴν ἀρχαίαν ἑστίαν των, καὶ νὰ ἱδρύσῃ σχολεῖον μεταξὺ τῆς Ἀκαδημείας καὶ τοῦ Λυκείου. Ἀλλ' ἀκούων τὴν Ἑλλάδα πᾶσαν ἀντιχηροῦσαν περὶ τοῦ ἀπὸ κρότου ὅπλων τυραννοφόνων, δὲν ἀνέσχετο νὰ μείνῃ ἐπὶ πολὺ τοῖς εἰρηνικοῖς Μούσαις ὑπηρετῶν, ἀλλὰ τοῦ Ἄρεως γενόμενος ὁπαδὸς, ἔλαβεν εἰς τὴν ἀγύμναστον χεῖρα τὸ πυροβόλον, καὶ παρηκολούθησε τῶν εὐγενῶν φιλέλληνα Φαβιέρου εἰς τὸ ἀτυχὲς ἐπιχείρημα τῆς Καρύστου. Ἔκτοτε δ' ἐπέστρεψε πάλιν εἰς τὰς Μούσας, διότι οὐδεμία ἧττα ἐξησθένει τὴν εἰς τὸ μέλλον τῆς Ἑλλάδος πεποίθησιν τῆς καρδίας του, καὶ τοῦ μέλλοντος τούτου ἤθελεν ἄξιους νὰ προκαταρτίσῃ πολίτας.

Ἀλλ' ὢν καὶ ὅλον αὐτὸν ἀπησχόλει ἡ ὑπὲρ τοῦ μέλλοντος πρόνοια, δὲν ἔμενεν ὅμως πάντοτε καὶ τοῦ παρόντος ἀργὸς καὶ ἀνάλγητος θεατής. Ἐξ ἐναντίας μάλιστα, ὁσάκις συνέπεσεν ἐκ τύχης εἰς τὰ δημόσια ἀναμιγείς, ἐκθύμως ὑπὲρ αὐτῶν ἠγωνίσατο, καὶ πολλάκις ἐν καιρίαις περιστάσεσιν ἀνέδειξεν ἀξιομνημονεύτους τῇ πατρίδι ὑπηρεσίας. Εἶχε πέσει τὸ Μεσολόγγιον, εὐγενὴς ἀπαρχὴ τῆς ἐλευθερίας, καὶ οἱ ἡρωϊκοὶ αὐτοῦ πρόμαχοι, ὅσοι διέφυγον τὰς φλόγας καὶ τοὺς ἐχθροὺς, οἰκτρὰ θύματα τοῦ λιμοῦ καὶ τῆς ταλαιπωρίας, εἶχον συρρεύσει εἰς χιλιάδας εἰς Ναύπλιον, καὶ ἐζήτουν παρὰ τῆς κυβερνήσεως, ὡς μόνην ἀμοιβὴν τῆς ἐνδόξου θυσίας των, ξηρὸν ἄρτον διὰ νὰ τραφῶσι, καὶ πυρίτιν διὰ νὰ πολεμήσωσιν. Ἀλλ' ἡ κυβέρνησις ἦν ἐν ἀπορίᾳ ἐσχάτῃ, τὸ ταμεῖον κενὸν, καὶ δεινὴ τῶν πραγμάτων ἡ θέσις. Τὸ Μεσολόγγιον πυροπληθὲν, ἐφάνη λάμψαν ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος ὡς ἐπιπήδειος δᾶς τοῦ ἀγῶνος της, ἡ στερεὰ μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ προμαχῶνος τούτου, ἠσθένη τὰς δυνάμεις της παραλυθεῖσας ἐνώπιον τοῦ φρονηματισθέντος ἐχθροῦ, ἡ Πελοπόννησος ἐδηοῦτο ἄνευ σχεδὸν ἀντιστάσεως, ὑπὸ τοῦ Λίγκπτίου, καὶ ὁ κίνδυνος ἦν περὶ τῶν ὅλων. Γενικὴ καταστροφὴ καὶ διάλυσις ἐπέκειτο. Ἂν δὲν ἐξεπέμπετο στρατὸς ἀναχαιτίσων τοὺς πολεμίους, καὶ ἐμψυχώσων τοὺς προμάχους τῆς ἐλευθερίας. Κατηφὴς καὶ περίτρομος συνέρρευσεν ὁ λαὸς τῆς Ναυπλίας εἰς τὴν πλατείαν τῆς πόλεως, καὶ συνῆλθον ἐπὶ τὸ αὐτὸ καὶ οἱ πειναλέοι στρατιῶται, ἀπειληπτικοὶ ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ των. Ἀλλ' οὐδεὶς ἐτόλμα, οὐδεὶς ἤξευρε τί νὰ προτείνῃ. Τότε ὁ Γεννάδιος, προκύψας τοῦ ὄχλου, ἀνεπήδησεν εἰς τὴν ῥίζαν τῆς ἐν τῷ κέντρῳ τῆς πλατείας ὑψουμένης πλατάνου, καὶ ἐκεῖθεν, φλογερὸν τὸ βλέμμα ἐπὶ τὸ πλῆθος πλανῶν, μετὰ φωνῆς στεντορίου, καὶ μετ' εὐγλωττείας παντοδυνάμου, διότι ἦσαν τῆς καρδίας ἡ εὐγλωττία, — « Ἡ πατρὶς, ἀνέκραξε, καταστρέφεται, ὁ ἀγὼν ματαιοῦται, ἡ ἐλευθερία ἐκπνέει. Ἀπαιτεῖται βοήθεια σύντονος· πρέπει οἱ ἀνδρεῖοι αὐτοὶ, οἵτινες ἔφαγον πυρίτιν καὶ ἀνέπνευσαν φλόγας, καὶ ἤδη ἀργοὶ καὶ λιμόττοντες μᾶς περιστοιχίζουσι, νὰ σπεύσωσιν ὅπου νέος κίνδυνος τοὺς καλεῖ. Πρὸς τοῦτο ἀπαιτοῦνται πόροι, καὶ πόροι ἐλλείπουσιν. Ἀλλ' ἂν θέλωμεν νὰ ἔχωμεν πατρίδα, ἂν εἴμεθα ἄξιοι νὰ ζῶμεν ἄνδρες ἐλεύθεροι, πόρους εὑρίσκομεν. Ἂς δώσῃ ἕκαστος ὅ,τι ἔχει καὶ δύναται. Ἰδοὺ ἡ πενιχρά εἰσφορά μου. Ἂς μὲ μιμηθῇ ὅστις θέλει! »

Καὶ ἐπικροτοῦντος τοῦ πλήθους, ἐκένωσε κατὰ γῆς τὸ ἰσχνὸν διδασκαλικόν του βαλάντιον. Ὁ κρότος τῶν πρώτων τούτων εἰς τὸν βωμὸν τῆς πατρίδος καταπεσόντων ὀλίγων χρυσῶν, τοῦ μόνου προϊόντος τῶν ἐπιπόνων οἰκονομιῶν του, τοῦ μόνου ἐφοδίου τοῦ ἐναγωνίου του βίου, βεβαίως ὡς μελῳδία εὐπρόσδεκτος ἀντήχησεν εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ κατελογίσθη βεβαίως ἡ προσφορὰ αὕτη παρὰ τῆς χήρας τὸν ὀβολὸν, ἐν ταῖς ἀειδίοις δέλτοις ἐν αἷς ἐγγράφεται πᾶσα εὐγενὴς πρᾶξις εἰς μυριοπλάσιον ἀντιπόδοσιν. — « Ἀλλ' ὄχι, ἐπανέλαβε μετ' ὀλίγον· ἡ συνεισφορὰ αὕτη εἶναι οὐτιδανή! Ὀβολὸν ἄλλον δὲν ἔχω νὰ δώσω, ἀλλ' ἔχω ἐμαυτὸν, καὶ ἰδοὺ τὸν πωλῶ! Τίς θέλει διδάσκαλον ἐπὶ τέσσαρα ἔτη διὰ τὰ παιδία του; Ἂς καταβάλῃ ἐνταῦθα τὸ τίμημα! » Αἱ γενναῖαι αὗται λέξεις ἐξῆψαν ἀκάθεκτον ἐνθουσιασμὸν, καὶ πάντες μετὰ δακρύων ἔσπευδον προσφέροντες οἱ μὲν χρήματα, οἱ δὲ, οὐδ' αὐτῶν ἐξαιρουμένων τῶν ὑπὸ πενίας καὶ πείνης καταστιγιζομένων στρατιωτῶν, ὅ,τι ἕκαστος ἢ ὅπλον ἢ κόσμημα εἶχε τίμιον· ὥστε ἐν μικρῷ χρόνῳ συνελέγη ποσότης ἐπαρκὴς πρὸς θεραπείαν τῶν πρώτων καὶ μᾶλλον ἐπειγουσῶν ἀναγκῶν. Ἀπεφασίσθη δὲ νὰ συνέλθωσι καὶ τῇ ἐπαύριον εἰς τὰς ἐκκλησίας, ὅπου προσελθοῦσαι καὶ αἱ κυρίαι, νὰ προσφέρωσι τὸ κατὰ προαίρεσιν καὶ αὐταί.

Ἀπὸ βαθέως ὄρθρου ὁ Γεννάδιος περιέμενεν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ἀλλ' ἡ λειτουργεία ἀπέλυσε, καὶ αἱ κυρίαι, ἴσως πτοηθεῖσαι τὴν συρροὴν τῶν ξένων στρατιωτῶν, δὲν ἐφάνησαν, ἢ ὀλίγαι μόνον ὑπήκουσαν εἰς τὴν κλῆσιν. Τότε τὸ αἷμά του αἰσθανθεὶς ὑπὸ γενναίας ἀγανακτήσεως ἀναβράζον, καὶ ἀποβλέψας πρὸς τοὺς ἐκεῖ παριστάμενους μαθητὰς τῶν δημοτικῶν σχολείων, « Δυστυχῆ παιδία, ἀνέκραξε μὲ φωνὴν κλονίσασαν τοὺς θόλους τῆς ἐκκλησίας· δυστυχῆ παιδία, σᾶς ἐγκατέλειψαν αἱ μητέρες σας! Ἠξεύρουσιν ὅτι ὁ Ὀθωμανὸς σφάζει καὶ ἀνδραποδίζει, ὅτι αὔριον θὰ ἔλθῃ νὰ σύρῃ καὶ σᾶς εἰς αἰχμαλωσίαν, ἀλλ' ἀδιαφοροῦσι, φειδωλευόμεναι ὀλίγου χρυσίου. Ἄλλος προστάτης δὲν σᾶς μένει ἐπὶ τῆς γῆς, ἀπὸ τὸν κοινὸν προστάτην ἐκεῖ ἐπάνω. Πέσατε εἰς τὰ γόνατα νὰ τὸν παρακαλέσητε! »— Καὶ τὰ παιδία, μὴ τολμήσαντα νὰ παρακούσωσι τὴν ἐπιτακτικὴν ἐκείνην φωνὴν, ἐγονάτισαν ὅλα. Ἀποκαλύψας δ' ἐκεῖνος τὴν κεφαλήν του, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑψώσας πρὸς οὐρανὸν, — « Ὕψιστε Θεὲ, ἀνεφώνησε, Σὺ ὁ προστάτης τῶν ἀθώων καὶ τῶν μὴ ἐχόντων καταφυγὴν, μὴ ἐγκαταλείψῃς καὶ Σὺ τὰ παιδία ταῦτα, τὰ προσπίπτοντά Σοι. Σῶσον αὐτὰ ἀπὸ αἰχμαλωσίας δεσμά. Οἱ ἄνθρωποι τὰ πα ήτησαν, ἐπίβλεψον ἐπ' αὐτὰ, καὶ ἐπίβλεψον ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος, καθ' ἣς πάντες ἐξανέστησαν, ἣν παρορῶσιν, ἣν προδίδουσιν αὐτὰ τῆς τὰ τέκνα. Δὸς, παρὰ τὰς βουλὰς τῶν ἀνθρώπων, νὰ ἐπιλάμψῃ ἐπ' αὐτῆς πάσης ὁ ἥλιος τῆς ἐλευθερίας, καὶ νὰ τελειωθῇ ἡ Σὴ δύναμις, τὰ δὲ παιδία ταῦτα, πολῖται ἐλεύθεροι, νὰ τὴν ὑπηρετήσωσι ποτὲ ἐν πίστει καὶ εἰλικρινείᾳ, πρὸς σωτηρίαν αὐτῆς καὶ πρὸς δόξαν Σου αἰωνίαν! Ἢ ἂν, ὁ πάνσοφος Σὺ γινώσκῃς ὅτι πέπρωται, εἰς ἀγενῆ τραφέ τα αἰσθήματα, εἰς ἰδιοτέλειαν αὐξηθέντα καὶ φιλαρχίαν, νὰ γίνωσι ποτὲ αὐτὰ δεινῶν τῇ πατρίδι παραίτια, παράδος τα μᾶλλον εἰς τῆς μαχαίρας τὸ στόμα, καὶ παράδος καὶ ἐμὲ εἰς αὐτὸ, πρὶν ἴδω ἐκ νέου τῆς Ἑλλάδος τὴν δουλικὴν ἡμέραν καὶ τὴν ταπείνωσιν! »

Καὶ τοιαῦτα εὐξάμενος, ἐρρίφθη ἔξω τῆς ἐκκλησίας, ἀφεὶς τὸν λαὸν καταπεπληγμένον καὶ δακρυρροοῦντα, καὶ αἱ συνεισφοραὶ ἐπανελήφθησαν φαγδαιότεραι ἢ τὴν χθές, καὶ αἱ Κυρίαι ἔπεμπον μετὰ πάσης προθυμίας οὐ μόνον χρημάτων ποσότητας, ἀλλὰ καὶ αὐτούς των τοὺς νυμφικοὺς δακτυλίους, καὶ αὐτοὺς τοὺς κόσμους τῶν κεφαλῶν των. Τοιοῦτο ἦν τότε τὸ αἴσθημα τοῦ πατριωτισμοῦ, ἐξ οὗ ἐδλάστησεν ἡ τῆς Ἑλλάδος ἀνεξαρτησία· ἀλλὰ καὶ τοιαύτη ἡ τοῦ εὐγενοῦς τούτου πατριώτου ἐπιῤῥοὴ εἰς τὸ ἐξάπτειν καὶ ἀναπτύσσειν αὐτὸ εἰς ἔργα ἀφοσιώσεως, ὥστε δι' αὐτῆς οὐ μόνον τὴν ἔδραν τῆς κυβερνήσεως, καὶ τὴν κυβέρνησιν αὐτὴν ἔσωσε, πόρους ἀνευρὼν πρὸς περίθαλψιν χιλιάδων στρατιωτῶν, οὓς αἱ πρὶν κακουχίαι καὶ αἱ παραχρῆμα στερήσεις ἐδύνατο νὰ παραγάγωσιν εἴς τι ἀπογνώσεως τόλμημα, ἀλλὰ δυνάμεθα θαῤῥοῦντως καὶ τὸν ἀνώτατον ἔπαινον σωτῆρος τῆς ὅλης πατρίδος εἰς τὴν περίστασιν ταύτην νὰ τῷ ἀπονείμωμεν, διότι διὰ τῶν αὐτῶν πόρων ἐξωπλίσθη καὶ ἐξεπέμφθη ὑπὸ τὸν ἔνδοξον Καραϊσκάκην στρατὸς ἐπανορθώσας τὸν σχεδὸν ἤδη ἀπεγνωσμένον ἀγῶνα, καὶ ἐπαναγαγὼν τὴν νίκην ὑπὸ τὰς τεταπεινωμένας τῶν Ἑλλήνων σημαίας. Ὅπως ὅμως ἡ πλήρης ἡ ἐκστρατεία, ἀνεγνωρίσθη ἡ ἀνάγκη μορφώσεως καὶ ἱππικοῦ τάγματος, καὶ τοῦ-

(1) Παῦλ. πρ. Τιμόθ. Α'. 6, 5.
(2) Ἐπιστ. Ἰακώβ. 3, 17.
(3) Πρ. Τιμόθ. Α'. 4, 13–15.

το ἐγένετο ἀφορμὴ νέου δημοτικοῦ θριάμβου τοῦ Γενναδίου.

Ὑπὸ κηρύκων συγκληθεῖς, συνῆλθεν αὖθις ὁ λαὸς ὑπὸ τὴν πλάτανον, ἀνυπομόνως ν' ἀκούσῃ τὸν ἀγαπητὸν ῥήτορά του γενναῖόν τι καὶ ὠφέλιμον συμβουλεύοντα. Οὗτος δέ, ἀφ' οὗ ἐξέθηκε τῶν κοινῶν πραγμάτων τὸν κίνδυνον καὶ τὴν θέσιν, καὶ τὴν ἀνάγκην τῆς μορφώσεως ἱππικοῦ, — « Ἀλλὰ ποῦ, εἶπε, θέλομεν εὕρει τοὺς ἵππους; Ἐδῶ βλέπω πολλοὺς καὶ προϋχοντας καὶ ὁπλαρχηγοὺς, τρέροντας ἀνὰ δύο καὶ τρεῖς ἵππους, καὶ κομπάζοντας ἐπὶ τούτῳ ἐν ταῖς ὁδοῖς. Ὅστις ἔχει ἵππον διὰ τρυφὴν καὶ ἐπίδειξιν, καὶ δὲν τὸν προσφέρει εἰς τῆς πατρίδος του τὴν ἀνάγκην, εἶναι ἀνάξιος νὰ λέγηται αὐτῆς προϋχων, ἢ νὰ φέρῃ τὸ ξίφος τοῦ ἀρχηγοῦ. Διὰ τῶν ἵππων τούτων δυνάμεθα νὰ μορφώσωμεν ἱππικὸν· τοὺς λαμβάνομεν; — « Τοὺς λαμβάνομεν, » ἀνέκραζε μιᾷ φωνῇ ὁ λαός. — « Καὶ ἂν δὲν μᾶς τοὺς δώσωσι, τοὺς λαμβάνομεν διὰ βίας; » — « τοὺς λαμβάνομεν διὰ βίας, » ἀπεκρίθησαν χιλιάδες στομάτων. — « Ἄγετε λοιπόν, » διέταξεν ὁ κινῶν τὸν λαὸν ἐκεῖνον, ὡς ἡ λαίλαψ κινεῖ τὰ κύματα. Ἀλλὰ πρὶν ἢ προφθάσῃ νὰ ἐκτελεσθῇ ἡ δεινὴ ἐντολή, τριακόσιοι πεντήκοντα ἵπποι εἶχον κομισθῇ εἰς τὴν πλατεῖαν ἐκ συνεισφορᾶς ἑκουσίου. Τότε καλέσας ἐκ τοῦ πλήθους ὀνόματι τὸν Χατζῆ Μιχάλην, — « Σὺ, τῷ εἶπεν ὁ Γεννάδιος, εἶσαι ἄξιος νὰ διευθύνῃς τὸ ἱππικὸν. Λάβε τοὺς ἵππους τούτους, ὀργάνισον αὐτοὺς, καὶ ἀναχώρησον ὅσον τάχος. »

Οὕτως ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις τῶν ἐσχάτων κινδύνων, αἵτινες ἀναδεικνύουσι τῶν ἀνδρῶν τὴν ἀξίαν καὶ τὴν ἀρετὴν, ὁ Γεννάδιος διὰ τῆς ἀτρομήτου παρρησίας ἣν τῷ ἐνέπνεεν ἡ συναίσθησις τοῦ καθήκοντος, καὶ διὰ τῆς λάβρου του εὐγλωττίας, ἥτις ἐξεχεῖτο ἐκ καθαρᾶς πηγῆς, τῆς ἐνθουσιώδους καὶ ἐναρέτου καρδίας του, κατέστη δύναμις, ἥτις στρατηγοὺς ἐνεκαθίστα, τὸν λαὸν δι' ἑνὸς λόγου ἦγε καὶ ἔφερε, τῷ στρατῷ ἐπεβάλλετο, ἀντετάττετο κατὰ μέτωπον τοῖς ὁπλαρχηγοῖς καὶ τοῖς προϋχουσι, καὶ ὑψοῦτο ὑπὲρ αὐτὴν τὴν τότε ἀνίσχυρον καὶ κλονιζομένην κυβέρνησιν. Ἂν τότε ὑπάκουων εἰς χυδαίας εἰσηγήσεις κενοδοξίας, ἢ ἂν ἐκτιμῶν ἧττον τὸ ἐπάγγελμα ὃ ἐκ πεποιθήσεως ἐξελέξατο, ἐκεβύμει νὰ ὑψωθῇ μέχρι τῶν ὑπάτων βαθμίδων τῶν πολιτικῶν ἀξιῶν, οὐδὲν ἦν τὸ δυνάμενον νὰ τὸν ἐμποδίσῃ. Ἀλλὰ μόλις περατώσας τὸ ἔργον τῆς κοινῆς σωτηρίας, ἀπεστάσθη τῶν δαψιλευομένων αὐτῷ ἐνδείξεων δημοσίου εὐγνωμοσύνης, καὶ ὑπερφυγὼν τὸ κῦμα τὸ βιαίως φέρον αὐτὸν πρὸς τὰ ἄνω, ἀπῆλθεν εἰς Σύρον, Τῆνον καὶ Αἴγιναν, ὅπου ἐξηκολούθησε, μακρὰν τῆς τύρβης καὶ τῶν πραγμάτων, ἀφιερούμενος εἰς τῆς νεολαίας τὴν μόρφωσιν. Ἐντεῦθεν εἶδεν αὐτὸν, ὅταν ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὁ Κυβερνήτης, καὶ μετά τινας ἐμπιστοσύνης ἀποστολὰς, τῷ ἀνέθηκε τὸν ὀργανισμὸν τοῦ πάντοτε, ἀλλὰ μάλιστα τότε μετὰ τὰς μεγάλας καταστροφὰς, τοσοῦτον ἀναγκαῖον ὀρφανοτροφείου, καὶ μετὰ ταῦτα τὴν τοῦ κεντρικοῦ σχολείου, τοῦ κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους ἀνωτάτου τῆς Ἑλλάδος ἐκπαιδευτικοῦ καταστήματος.

Ἐνταῦθα συναντῶνται τὸ πρῶτον αἱ δύω ὑπάρξεις, ἃς ἔτεμε ταυτοχρόνως ἡ ἀμείλικτος τῆς μοίρας ψαλίς. Ὁ Ἰωάννης Βενιζέλος, ἐν Βυζαντίῳ γεννηθεὶς καὶ ἐκεῖσε, καὶ μετὰ ταῦτα ἐν Σμύρνῃ, ὑπὸ τῶν ἐπισημοτάτων διδασκάλων προκαταρτισθεὶς, εἶχε φοιτήσει ἐσχάτως ἐκ Γερμανίας, ὅπου τὴν Ἑλληνικὴν ἰδίως φιλολογίαν ἐσπούδασεν, ὑπὸ τοὺς πρυτάνεις τῆς ἐπιστήμης, τὸν Βοίκχιον καὶ Ἑρμάννον, ὧν διὰ τῆς φιλομαθείας καὶ τοῦ χαρακτῆρός του, προσκτήσατο, καὶ δι' ὅλου τοῦ βίου του εἰς πολίτιμον ἐφόδιον διετήρησε τὴν φιλίαν καὶ οἰκειότητα. Τοῦτον ἔδοκε τῷ Γεννα δίῳ ὁ Κυβερνήτης εἰς συνεργάτην ἐν τῷ Κεντρικῷ σχολείῳ, ὃ διὰ κοινῆς ἐπιμελείας δικόσμησαν εἰς παιδευτήριον οὐ μόνον τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος, ἀλλὰ καὶ πάσης τῆς χριστιανικῆς Ἀνατολῆς. Ὀλίγοι εἰσὶν ἐκ τῶν σήμερον τὴν πατρίδα ἐν οἷᾳ δήποτε ἰδιότητι ὑπηρετούντων, οἱ μὴ τῆς παιδείας ἐν τῷ σχολείῳ ἐκείνῳ γευσάμενοι, ἀλλὰ καὶ πάμπολλοι τῶν νῦν ἔν τε Ἑλλάδι καὶ ἐν Τουρκίᾳ τὰ σχολεῖα διευθυνόντων, τρόφιμοι ἐκείνου εἰσί, καὶ ἐν αὐτῷ εἰσέτι τῷ Πανεπιστημίῳ καθηγηταὶ ἀπαντῶνται, οὐδενὸς δεύτεροι κατὰ τὴν πολυμάθειαν, οἵτινες εἰς ἑτέρου διδακτηρίου βάθρα οὐδέποτε ἐκαθέσθησαν.

Ὁ Βενιζέλος πρῶος, ἀγαθὸς, προσηνὴς, ἔχων ἐν τῷ χαρακτῆρι ἀρχαϊκήν τινα ἀφέλειαν, ἐν δὲ τῷ πνεύματι φιλόκαλόν τι καὶ ἐπιχάριτον, ἦν τοῖς πᾶσιν ἀγαπητός, καὶ ἐπωφελὴς τοῖς παρ' αὐτῷ μαθητεύουσιν, οἷς ἐνέπνεεν ἀγάπην πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα, ὡς μητέρα παντὸς τοῦ καλοῦ. Ἀλλ' ἐν τῇ ὑπερβολῇ τοῦ πρὸς αὐτὴν ζήλου του, καὶ ἐν τῷ ἐνθουσιασμῷ τοῦ ὑπὲρ τῶν τοῦ τοῦ Πλάτωνος καλλονῶν, ἐκφωνήσας ποτὲ λόγον ἀπὸ καθέδρας, ὅστις διεδλήθη ὡς ὀρχὰς περιέχων ἀναρμόστους τοῖς τότε καιροῖς, ἐπαύθη τῆς διδασκαλίας του. Ἐπὶ δὲ τῆς Βασιλικῆς κυβερνήσεως, ἀναγνωρισθείσης τῆς ἀξίας αὐτοῦ, διωρίσθη εἰς μίαν τῶν τῆς φιλολογίας ἐδρῶν τοῦ πανεπιστημίου, καὶ ἀνηρπάγη ὑπὸ τοῦ θανάτου ἐν μέσῳ τῷ σταδίῳ τῶν ἐπωφελῶν του ἀγώνων.

Ὁ δὲ Γεννάδιος ἐξηκολούθησε διευθύνων καὶ προάγων τὸ κεντρικὸν σχολεῖον, καὶ ἀφ' οὗ μετὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ Σ ἡμῶν Βασιλέως μετατεθὲν αὐτὸ εἰς Ἀθήνας μετωνομάσθη Γυμνάσιον καὶ ἦν τῆς μαθητιώσης νεολαίας οὐ μόνον διδάσκαλος, ἀλλὰ καὶ σύμβουλος καὶ πατὴρ, καὶ ἐκτὸς τῶν δώρων τῆς παιδείας, μετέδιδεν αὐτῇ καὶ τῶν ἀνεκτιμήτων νουθεσιῶν του, τοῖς δὲ πενεστέροις πολλάκις καὶ ὀλιγωτέρων βοηθημάτων ἐκ τοῦ ἰδίου στερήματος.

Καταρτισθέντος δὲ τοῦ Πανεπιστημίου, κατεστάθη ἐν αὐτῷ, ὡς ἦν ἐπόμενον, εἷς τῶν πρώτων, καὶ διωρίσθη καθηγητὴς τῆς ἱστορίας τῆς φιλολογίας. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ ἀνέλαμψαν αὖθις πᾶσαι αἱ ἀρεταὶ αὐτοῦ, ἥτε μετριοφροσύνη, καὶ ἡ βαθεῖα φρόνησις, καὶ ὁ ἁγνὸς του πατριωτισμός. « Ἂν, εἶπεν, εἰσπηδήσωμεν ὅλοι εἰς τὸ Πανεπιστήμιον, τὶς θέλει μείνει εἰς τὰ κατώτερα σχολεῖα; ὦ

ὁ καταρτισμὸς εἶναι οὐχ ἧττον σπουδαῖος; Οὐαὶ τῇ οἰκοδομῇ ἥτις στερεῶς μὲν στεγάζεται, σαθρῶς δὲ θεμελιοῦται! » καὶ ἀπεκλείσθη ἐθέλοντεῖ τοῦ ἐντιμοτέρου βαθμοῦ, πολὺ ἀνωτέραν τιμὴν διὰ τῆς αὐταπαρνήσεως κομισάμενος ταύτης. Ἐξ ἐναντίας δὲ μετὰ πάσης προθυμίας ἐδέξατο τὴν καὶ τῇ φρενὶ καὶ τῇ καρδίᾳ του προσφιλεστάτην ἐντολὴν τοῦ νὰ διδάξῃ ἐν τῇ ῥιζαρείῳ σχολῇ. Ἧς αὐτὸς σγεδὸν προὐκάλεσε καὶ τὴν σύστασιν, καὶ, ἐν ἀπουσίᾳ διευθυντοῦ, διεκόσμει καὶ συνετήρει διὰ τῆς ἐπὶ τοῦ πνεύματος τῶν νέων παντοδυνάμου ἐπιῤῥοῆς του, τὴν ἱερὰν ταύτην κυψέλην, ἐν ᾗ παρασκευάζεται τὸ μέλι τῆς πίστεως· καὶ ἐνταῦθα ὁ θάνατος τὸν ἐνέδρευσε πρὸς τιμωρίαν μέχρι τῆς τελευταίας στιγμῆς βαδίζοντα, μὴ θελήσαντα οὐδὲ τῷ πανικῷ φόβῳ, οὐδὲ τῷ προφανεῖ κινδύνῳ νὰ θυσιάσῃ τὴν αὐστηρότητα τῆς τῶν καθηκόντων του ἐκτελέσεως.

Ὅτι δὲ πρὸ τριῶν ἐτῶν οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁμογενεῖς τὸν προσεκάλεσαν, μισθὸν χιλιόδραχμον ὑποσχόμενοι, καὶ πρόθυμοι ν' αὐξήσωσιν αὐτὸν κατὰ τὸ ἥμισυ μηνιαίως, ἂν ἐπέτεινε τὴν ἀξίωσιν, ὁ Γεννάδιος ἀπεκρίθη ὅτι « πτωχὸς μὲν εἶναι, καὶ μ.θ' ἡμισείας ἑκατονταετηρίδος ἀγῶνας οὐδ' ἄρτον ἔχει νὰ ἐγκαταλείψῃ εἰς τὰ τέκνα του, ἀλλ' ὅτι ὁ πόθος ὅλου τοῦ βίου του ἦν νὰ καταθέσῃ τὰ ὀστᾶ του εἰς γῆν ἐλευθέραν. » Καὶ ὁ πόθος οὗτος ἐτελέσθη, φεῦ, τοσοῦτον ταχέως!

Εἰς γῆν ἐλευθέραν κεῖνται τὰ ὀστᾶ σου, ἄνερ φιλόπατρι! Κεῖσαι πλησίον τοῦ συναδέλφου σου ἐν τῷ βίῳ, τοῦ συνοδοιπόρου σου εἰς τὸν θάνατον, πλησίον τοῦ Βάμβα, τοῦ Λευκίου, τοῦ Πετζάλη, τοῦ Δ. Μαυροκορδάτου, τοῦ Δούκα, καὶ ὅσων ἄλλων συναγωνισαμένων τὸν ἱερὸν ἀγῶνα τοῦ φωτισμοῦ, καὶ πέριξ ὑμῶν τοσοῦτοι κεῖνται οἱ διὰ τοῦ αἵματός των τὴν ῥίζαν τῆς ἐλευθερίας ἀρδεύσαντες. Ὦ χορεία ἱερὰ, ἡ ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκείνῃ ἐποχῇ διάθυσιῶν καὶ ἀγώνων τὴν πατρίδα ἐκ τῶν ὀνύχων τῆς τυραννίας λυτρώσασα, καὶ ἐξελοῦσα ἐκ τοῦ σκότους τῆς βαρβαρότητος! Εἴθε πνεῦ αἰωνίως ἐπὶ τῶν τάφων ὑμῶν ἡ αὔρα τῆς ἐλευθερίας, ἣν ἠγαπήσατε, καὶ ἐκεῖθεν, ὑπὸ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ ῥιπιζομένη ὃς σᾶς διέφλεγεν, εἴθε φέρηται ἐφ' ἅπασαν τὴν γῆν τῶν Ἑλλήνων, καὶ μέχρις οὗ σεῖς ηὐχήθητε καὶ ἐμελετήσατε. Εἴθε ὡς χρυσοῖ ἀστέρες ἐπὶ τοῦ στερεώματος τῆς Ἑλλάδος λάμπωσι τὰ ὀνόματα ὑμῶν ἐπὶ τῶν μεθ' ὑμᾶς γενεῶν, ἀναμιμνήσκοντα αὐτοῖς οἷοι ἦσθε καὶ οἷαι ὀφείλουσι νὰ εἶναι πρὸς τὴν πατρίδα· καὶ αἱ ἀρεταὶ ἃς ἐσπείρατε, εἴθε καρποφορήσωσιν, ὡς ὑμεῖς ηὔχεσθε, πρὸς δόξαν καὶ μέγεθος τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἔστω ἄξιος ὑμῶν μισθὸς ἡ πάντων τῶν Ἑλλήνων εὐγνωμοσύνη, καὶ ἔστω εἰς τιμὴν καὶ ὄφελος τῆς πατρίδος, αἰωνία ἡ μνήμη ὑμῶν!

ΠΕΡΙ ΤΗΣ

ΚΑΤΑ ΦΥΛΑΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΥΣ

διαιρέσεως τοῦ Ἀττικοῦ λαοῦ.

(Κατὰ τὸν Σχοίμαννον, περὶ τῶν παρ' Ἀθηναίοις Ἐκκλησιῶν συγγράψαντα G. F. Schoemann de Comitiis Atheniensium).

—o—

Παρὰ πάντων ἱκανῶς τοῦτο ὁμολογεῖται ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων εἰς τέσσαρας ἦσαν διῃρημένοι φυλὰς μέχρις οὗ ὑπὸ Κλεισθένους αὐξηθέντος τοῦ ἀριθμοῦ αὐτῶν ἐκ τεσσάρων δέκα ἐγένοντο· ἀλλ' οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι αἱ περὶ τούτων διατάξεις, ὅσας ἡ παράδοσις εἰς τὸν Κέκροπα, Κραναὸν καὶ Ἐριχθόνιον ἀναφέρει, ὡς ἅπασαι αἱ περὶ τοσοῦτον μεμακρυσμένης ἐποχῆς τῶν ἀρχαίων διηγήσεις, διεδόθησαν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους οὐχὶ διὰ βεβαίων καὶ γνησίων τῶν γεγονότων μαρτυριῶν, ἀλλ' ὑπὸ τῶν νεωτέρων συγγραφέων, οἵτινες ἐσπούδασαν ἐν τοῖς τῶν ποιητῶν μύθοις τὰς ἀρχαίας τῶν λαῶν ἱστορίας νὰ ἀνεύρωσιν, εἰς τὸ μέσον παρήχθησαν (ἴδε κατωτέρω). Καὶ νομίζω ὅτι οὐδεὶς ἀπ' ἐμοῦ θέλει διαφωνήσει, ἢ τὰ πάντα καθ' ἕκαστον νὰ λογισθῶσι καὶ ν' ἀποδειχθῶσιν ἀπαιτήσει, ἐὰν διισχυρισθῶ ὅτι οἱ τοὺς μύθους τούτους, ὡς ἱστορίας πραγματευθέντες ἀπεπλανήθησαν τοῦ ἀληθοῦς καὶ μάτην ἐκοπίασαν.

Βέβαιον εἶναι ὅτι ἡ Ἀττικὴ ἐξ αὐτῆς τῆς θέσεως καὶ φύσεως τοῦ ἐδάφους αὐτῆς εἰς τρία ἢ τέσσαρα μέρη εἶναι διῃρημένη. Διότι ἐκ τῆς Μεγαρίδος τις εἰσερχόμενος εἰς αὐτὴν βλέπει πεδιάδας εὐρυτέρας, ὑπὸ ταπεινοτέρων καὶ ὀλιγωτέρων ὀρέων διακεκομμένας, αἵτινες ἐκτείνονται μέχρι τῶν ὁρίων τῆς Βοιωτίας καὶ τῶν ὀρέων Πάρνηθος, Βριλησσοῦ, Πεντελικοῦ καὶ Ὑμηττοῦ. Τοῦτο λοιπὸν τὸ μέρος τῆς Ἀττικῆς δι' αὐτὸ τοῦτο *Πεδίον* (1) καλεῖται τὸ δὲ παρὰ τὴν θάλασσαν αὐτοῦ, ἐν ᾧ καὶ αἱ Ἀθῆναι, πολλάκις συνειθίζουσιν οἰκείῳ ὀνόματι *Ἀκτὴν* ν' ἀποκαλῶσιν (2). Ἡ δὲ ἀπὸ τοῦ Πάρνηθος μέχρι τοῦ χωρίου Βραυρῶνος, καὶ ὀλίγον ἴσως κατωτέρω μέχρι

---

(1) Παραλείποντες τοὺς μεταγενεστέρους παρτθέτομεν τὰ χωρία τοῦ Θουκυδίδου (Β'. 55 καὶ 56) ἐν οἷς ἀντιτίθεται τὸ Πεδίον πρὸς τὴν Παράλον γῆν· « Οἱ Πελοποννήσιοι ἐπειδὴ ἔτεμον τὸ πεδίον, παρῆλθον εἰς τὴν παράλου γῆν καλουμένην μέχρι Λαυρίου, οὗ τὰ ἀργύρια μέταλλά ἐστιν Ἀθηναίοις· καὶ πρῶτον μὲν ἕτεμον ταύτην, ἢ πρὸς Πελοπόννησον ὁρᾷ, ἔπειτα δὲ τὴν πρὸς Εὔβοιάν τε καὶ Ἄνδρον τετραμμένην. » καὶ κάτι δ' αὐτῶν ἐν τῷ πεδίῳ ὄντων, πρὶν τὴν παραλίαν γῆν εἰσιδεῖν. »

(2) Ὅθεν ὁ Αἰγεὺς, εἰς ὃν κατὰ τὴν τοῦ βασιλέου διανομὴν αἱ Ἀθῆναι καὶ οἱ περὶ αὐτὰς τόποι ἔλαχον, λέγεται ὑπὸ τοῦ Σοφοκλέους, τοῦ ὁποίου τοὺς περὶ τούτου στίχους μετ' ὀλίγον θέλομεν παραθέσει, ὅτι παρέλαβε τὴν Ἀκτήν. Ἴδε καὶ Ἁρποκρατίωνα καὶ Σουΐδαν ἐν λ. Ἀκτή. Ἀπάτᾶται λοιπὸν ὁ Πλάτερος (De gentibus Atticis caramque

του ὄρους Ὑμηττοῦ καὶ τοῦ ἀκρωτηρίου Κυνοσούρας χώρα ἐλέγετο *Διακρία*, ὄνομα παραχθὲν ἀπὸ τῶν πανταχοῦ παρεγκειμένων ὀρέων (3). διότι ἐνταῦθα ὑψοῦνται ὁ Πάρνης, ὁ Βριλησσὸς καὶ τὸ Πεντελικόν· δῆμοι δὲ ἔκειντο ὁ *Ῥαμνοῦς*, ἡ *Τρικόρυθος*, ἡ τὸ *Τρικόρυθον*, ὁ *Μαραθὼν* καὶ ἡ *Βραυρών*. Τὸ δὲ μεσημβρινὸν τῆς Ἀττικῆς μέρος τὸ πρὸς νότον τοῦ Ὑμηττοῦ καὶ τῶν ἀκρωτηρίων Ζωστῆρος καὶ Κυνοσούρας μέχρι Σουνίου ἐν εἴδει γλώσσης ἐκτεινόμενον ὑπὸ τῆς θαλάσσης περιβρεχομένης, ἐκαλεῖτο *Πάραλος* ἢ *Παραλία*, ἔνθα ἔκειτο ἡ *Λαμπρὰ* ἢ *Λαμπραὶ* τὸ *Λαύριον*, ὁ *Θορικὸς*, ὁ *Νοταρὶς* καὶ αἱ *Πρασιαί* (4). Εἰς ταύτην τῆς Ἀττικῆς γῆς τὴν διαίρεσιν εἶναι προσηρμοσμένη ἐκείνη ἡ διήγησις τῶν ποιητῶν περὶ τῆς μεταξὺ τῶν υἱῶν τοῦ Πανδίονος διανομῆς τοῦ Βασιλείου, περὶ ἧς ὁ Σοφοκλῆς ταῦτα ποιεῖ τὸν Αἰγέα λέγοντα (5).

Πατὴρ δ' ἀπελθὼν ὥριο' εἰς Ἀκτὴν ἐμοὶ
πρεσβεῖα ναῦας τῆς δὲ γῆς τῷ δ' αὖ Λύκῳ
τὸν ἀνεψιὸν ἔλαχον Κόβλας νέων,
Νίσῳ δὲ τὴν ἀνώνυμον ἔλαχε γθόνα
Σκείρωνος ἀκτὴν· τῆς δὲ γῆς τὸ πρὸς νότον
ὁ σκληρὸς οὗτος καὶ γεγωνὼς ἐκτόπων
εἵλαχε Πάλλας.

Τούτων τῶν μερῶν τὸ μὲν εἰς τὸν Νίσαν λαχὸν εἶναι ἡ Μεγαρίς, περὶ ἧς ὁποίας βεβαία ὑπάρχει φήμη, ὅτι ποτὲ, πρὸ τῆς δωρικῆς ἐπιδρομῆς, συγκατελέγετο εἰς τὴν Ἀττικήν· τὸ δὲ εἰς τὸν Πάλλαντα δοθὲν εἶναι ἡ Παρ.λία, τὸ δὲ εἰς τὸν Λύκον ἡ Διακρία, διότι ὅλον τοῦτο τὸ τμῆμα κατανεμηθὲν τῆς Εὐβοίας ἐκτείνεται εἰς δὲ τὸν Αἰγέα ἡ Πεδιαία χώρα ἔλαχε, τῆς ὁποίας τὸ μὲν παρὰ τὴν θάλασσαν, ἐν ᾧ καὶ αἱ Ἀθῆναι ἔκειντο, Ἀκτὴ, τὸ δὲ μεσόγειον Πεδίον ἐκαλεῖτο, ὡς ἀνωτέρω εἴρηται. ἀλλ' ὅλην τὴν ἑαυτοῦ μοῖραν ὁ Αἰγεὺς ἀπ' ἐκείνου τοῦ μέρους, ἐν ᾧ τὸ ἄστυ ἔκειτο, ἡ πρωτεύουσα τοῦ βασιλείου, Ἀκτὴν ὀνομάζει (6).

Ταῦτα ἦτον ἀνάγκη νὰ προταχθῶσιν, ἵνα καὶ τὰ λοιπὰ εὐκολώτερον ἐννοηθῶσιν. Διότι μεταξὺ τῶν ὀνομάτων, τὰ ὁποῖα πρὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἴωνος ἀλλος ἀναγνωριζόμενα ὡς αὐτὰ ἐκεῖνα ὄντα, τὰ ὑπὸ τὰ ὁποῖα καὶ εἰς μεταγενεστέραν ἐποχὴν ἦταν ἐν χρήσει πρὸς δήλωσιν τῶν μερῶν τῆς Ἀττικῆς. Εἶναι δὲ τὰ ὀνόματα ἐκεῖνα τὰ ἑξῆς: *Κεκροπὶς* μὲν, *Αὐτόχθων*, *Ἀκταία* καὶ *Παραλία* τὰ ὑπὸ τοῦ Κέκροπος· *Κραναὶς* δὲ, *Ἀτθὶς*, *Μεσογαία* καὶ *Διακρία* τὰ ὑπὸ τοῦ Κραναοῦ, ὡς λέγεται, δοθέντα εἰς τὰς φυλὰς (7). Ἀλλ' ὅτι μὲν ἡ *Μεσογαία*, ὅ ἐστιν ἡ μεσόγειος, εἶναι ἡ αὐτὴ τῇ Πεδιαίᾳ, περιττὸν νὰ εἴπωμεν (8) ὅτι δὲ καὶ οἱ τὴν ὕπαρξιν τῶν ὀνομάτων τούτων τῶν φυλῶν παραδώσαντες ἡμῖν συγγραφεῖς εἰς τὰ τμήματα ἐκεῖνα τῆς γῆς ἀπέβλεψαν, καὶ μετὰ τῆς διαφορᾶς τῶν θέσεων ἠθέλησαν καὶ φυλῶν διαφορὰν νὰ συνδέσωσι, καὶ οἰκοθεν πρόδηλον εἶναι, καὶ νὰ ἀποδειχθῇ δύναται ἐκ τοῦ χωρίου Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου (9), ὅστις εἰς ταύτην τῶν Πανδιονιδῶν τὴν ἱστορίαν ἀφορῶν, τὴν εἰς τὸν Πάλλαντα λαχοῦσαν Διακρίαν λέγει φυλὴν τῆς Ἀττικῆς.

Οὕτω λοιπὸν ὁποῖοι μὲν τινες οἱ Διάκριοι, Παράλιοι καὶ Μεσόγαιοι ἐνομίσθησαν, οἴκοθεν ἑκάστου ἐνοεῖ· καὶ τῶν Ἀκταίων δὲ τὸ ὄνομα δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι παρήχθη ἐκ τῆς ἐν τῇ Ἀκτῇ κατοικίας, εἰ καὶ διισχυρίζονται ὅτι καὶ Ἀκταῖος βασιλεὺς ὑπῆρξε. Τῆς δὲ Κεκροπίδος, Κραναΐδος καὶ Ἀτθίδος τὰ ὀνόματα ἀναφιβόλως ἀπὸ τοῦ Κέκροπος, Κραναοῦ καὶ τῆς τούτου θυγατρὸς Ἀτθίδος παρήχθησαν. Ἀλλ' ἐνταῦθα δικαίως ἤθελε κινήσει τὴν ἀπορίαν ἡμῶν ὁ τοσοῦτον παράδοξος ὀνομασίας τρόπος. Τί δηλονότι; Συγχρόνως δύω μὲν φυλαὶ, ἡ Παραλία καὶ ἡ Ἀκταία, ἀπὸ τῶν τόπων, αἱ δὲ λοιπαὶ, ἡ Αὐτόχθων καὶ ἡ Κεκροπὶς, ἀπὸ τῆς καταγωγῆς ἢ ἀπὸ τοῦ ἡγεμόνος ὠνομάσθησαν! ὁμοίως δὲ μετὰ ταῦτα ἡ μὲν Διακρία καὶ ἡ Μεσογαία ἀπὸ τῶν τόπων, ἡ δὲ Κραναὶς καὶ ἡ Ἀτθὶς ἀπὸ τοῦ βασιλέως καὶ τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ! Καὶ βεβαίως ἐκ τῶν τεσσάρων ἐκείνων πρώτων ἡ Αὐτόχθων καὶ Κεκροπὶς δὲν ἐδύναντο ἄλλους νὰ σημαίνωσι παρὰ τοὺς Μεσογαίους καὶ Διακρίους· ἐκ δὲ τῶν τελευταίων ἡ Κραναὶς καὶ ἡ Ἀτθὶς τίνας ἄλλους παρὰ τοὺς Ἀκταίους καὶ Παραλίους; ὥστε λίαν παραδόξως μεταβληθέντος εἰς τὸ ἐναντίον τοῦ τρόπου τῆς ὀνομασίας, οἱ μὲν πρότερον ἀπὸ τῆς καταγωγῆς ἢ ἀπὸ τῶν ἡγεμόνων ὀνομασθέντες, μετὰ ταῦτα, καταργηθέντων τῶν προτέρων ὀνομάτων, ἀπὸ τοῦ τόπου, ἐν ᾧ κατῴκουν, ἔπρεπε νὰ λάβωσι τὸ ὄνομα. Οἱ δὲ πρότερον ἀπὸ τῶν κατοικιῶν, ὕστερον ἀπὸ βασιλικῶν ὀνομάτων· ἀλλὰ τούτων τὴν αἰτίαν καὶ τὸν πιθανὸν λόγον οὐδεὶς δύναται νὰ κατανοήσῃ ὑπεστα ἵνα παραλείψω τὰ λοιπὰ, ἐπειδὴ ὁ Κέκροψ ἐν τῇ Ἀκτῇ πόλιν ἐθεμελίωσεν, ἑπόμενον ἦτο ταύτης μᾶλλον οἱ κάτοικοι παρὰ τοὺς τῆς Διακρίας ἢ Μεσογαίας νὰ ὀνομασθῶσιν ἀπ' αὐτοῦ. Ἀλλὰ δὲν πρέπει τις νὰ εἶναι πολὺ ἀκριβὴς ἐν τούτοις.

Ὅθεν εἶμαι πεπεισμένος ὅτι πάντα τὰ περὶ τῶν τοῦ Κέκροπος, Κραναοῦ καὶ Ἐρεχθέως φυλῶν διηγήματα δὲν στηρίζονται ἐπί τινος ἀρχαίας τῶν κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους συμβάντων φήμης, ἀλλ' ὀφείλονται εἰς τὴν ἀγχίνοιαν τῶν κατὰ τὴν ἰδίαν νοητικὴν ἱκανότητα καὶ ἐκ προλήψεως πραγματευομένων καὶ ἑρμηνευόντων τοὺς ποιητικοὺς μύθους. Διότι τὸ πάλαι μέγα πλῆθος μύθων ἀττικῶν ὑπῆρχε, διαφυλλούντων τὴν καταγωγὴν τοῦ λαοῦ, τὰς ἀρχὰς τῆς πολιτείας, τῶν τεχνῶν καὶ τῶν νόμων τὴν ἐφεύρεσιν. Ἀλλὰ τοὺς πλείστους αὐτῶν κατεκάλυψεν ἤδη πρὸ πολλοῦ ἡ λήθη· καὶ αὐτοὺς δὲ τοὺς ὑπομείναντας τὴν ἀρχαιότητα δὲν γνωρίζομεν ἐξ αὐτῶν τῶν ποιημάτων τῶν ποιητῶν, ἀλλὰ κατὰ μέγα μέρος ἐκ τῶν βιβλίων τῶν μυθογράφων, οἵτινες ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, φαίνεται, μόνους τοὺς ὑπὸ τῆς μούσης μεγάλου τινὸς ποιητοῦ ἐξευγενισθέντας ἐξέλεγον, τοὺς δὲ ὑπὸ μικρῶν ποιητῶν πλαττομένους παρέβλεπον, ἀναξίους διηγήσεως καὶ γνώσεως θεωροῦντες αὐτούς. Καὶ ἀναμφιβόλως ὑπῆρξαν πολλοὶ μῦθοι, τῶν ὁποίων οἱ αὐτουργοὶ ἐντελῶς ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων ἠγνοοῦντο, καὶ οἵτινες οὐδέποτε εἰς γραφὴν παραδοθέντες, εἰς ὀλίγων μόνον ἀνθρώπων στόματα ἔζησαν, μέχρις οὗ κατ' ὀλίγον ἐξηρανίσθησαν. Τούτου τοῦ εἴδους, νομίζω, ὑπῆρξεν ὁ περὶ τοῦ Πορφυρίωνος, Κολαίνου καὶ ἄλλων βασιλέων τοῦ Κέκροπος ἀρχαιοτέρων μῦθος, τὸν ὁποῖον πάλαι ποτὲ διηγοῦντο οἱ κάτοικοι τῆς Ἀττικῆς (10). Ἀλλ' ἐν τοῖς καὶ νῦν ἔτι σωζομένοις μύθοις οὐδὲν ἴχνος σώζεται ἐξ οὗ δύναταί τις νὰ εἰκάσῃ ὅτι παρεδόθη τι ὑπὸ τῶν ἀρχαίων περὶ ταύτης τῶν φυλῶν τῆς διαιρέσεως. Ἀλλ' ἤθελέ τις ὑπονοήσει ὅτι ἡ διήγησις αὕτη ἀπέρρευσεν ἐκ μύθων ἀπολεσθέντων, ἐξυμνησάντων τὴν ἱστορίαν καὶ τὰς διατάξεις τοῦ Κέκροπος καὶ Κραναοῦ· καὶ ἐγὼ δὲ αὐτὸς ἄλλοτε δὲν ἀπέσχον ταύτης τῆς γνώμης· ἀλλὰ μετὰ ταῦτα ἔκρινα ὀρθὸν νὰ ἀπορρίψω αὐτὴν, ἀναλογισθεὶς ὅτι μετὰ μεγίστης συμφωνίας παρὰ πάντων τοῦτο παρεδόθη ἡμῖν, ὅτι ἀπὸ τῶν ὀνομάτων τοῦ Κέκροπος, τῆς Ἀτθίδος, τοῦ Κραναοῦ καὶ τοῦ Ἀκταίου ὠνομάσθησαν τὸ πάλαι οὐχὶ τινὰ μόνον τῆς χώρας ἢ τοῦ λαοῦ μέρη, ἀλλὰ καὶ ἡ Ἀττικὴ ὅλη καὶ ἅπας ὁ λαός (11). Τοῦτο δὲ λεγόμενον οὐδὲν ἄλλο σημαίνει, εἰμὴ ὅτι οὕτω μετεχειρίσθησαν αὐτὰ οἱ ποιηταί. Καὶ τοῦ μὲν *Κραναοῦ* τὸ ὄνομα, ἐν ᾧ πραγματικῶς εἶναι ἐπίθετον (12), ὑπὸ τῶν ποιητῶν ἤρξατο νὰ ἐκλαμβάνηται ἀντὶ κυρίου ὀνόματος, καὶ τότε ἐπλάττετο βασιλεύς τις, ἐξ οὗ τὸ ἐπίθετον παρήγετο. Ὡσαύτως ἐν ᾧ *Ἀκτὴ* κυρίως ὡρισμένον τῆς Ἀττικῆς μέρος ἐδήλου, καὶ ὁλόκληρος ὅμως ἡ χώρα, ὡς ἐστεταμένην ἔχουσα παραλίαν, Ἀκταία ἐκλήθη καὶ ἐντεῦθεν οἱ ποιηταὶ βασιλέα ἔπλασαν Ἀκταῖον, ὡς ἐκ τοῦ ὀνόματος δῆθεν τούτου ὀνομασθείσης τῆς χώρας (13) Καίτοι δὲ ὁ *Κέκροψ* καὶ ἡ *Ἀτθὶς* οὐδέποτε ἔζησαν, τούτων ὅμως τὰ ὀνόματα δὲν ἐδύναντο τοσοῦτον τολμηρῶς καὶ ἄνευ λόγου νὰ πλάσωσι, χωρὶς ν' ἀκολουθήσωσι παλαιάν τινα φήμην, μαρτυροῦσαν ὅτι ποτὲ οἱ μὲν Ἀθηναῖοι *Κέκροπες* ἢ *Κεκρόπιαι* ὠνομάσθησαν, ἡ δὲ Ἀττικὴ *Ἀτθὶς* (14) οὐδὲ βλέπω τὸν λόγον, δι' ὃν πρέπει νὰ ἀμφιβάλλωμεν περὶ τῆς ἀληθείας ταύτης τῆς φήμης. Τούτου δὲ ὀλιγώτερον πιθανὸν πρέπει νὰ φαίνηται ὅτι παλαιός τις ποιητὴς τὰ ὀνόματα ταῦτα, τὰ ὁποῖα πάντες οἱ λοιποὶ, πρὸς τὴν φήμην ἐκείνην συνᾴδοντες ἀπέδωκαν εἰς ὁλόκληρον τὴν Ἀττικὴν καὶ τὸν λαὸν ἅπαντα, κατὰ τὸ δόλοῦν αὐτῷ εἰς μόνα τὰ μέρη ἀπέ ειμε κατὰ τοσοῦτον μάλιστα παράδοξον ὀνομασίας τρόπον, ὡς ἀνωτέρω εἴρηται. Ὅθεν πιθανωτέρα φαίνεται ἡ γνώμη ὅτι ἅπασα ἡ περὶ τῶν φυλῶν τούτων διήγησις προῆλθεν ἐκ τινος τῶν συγγραφέων τῶν ἐκ ποιητικῶν μύθων τὰς ἀρχαιολογίας τοῦ ἀττικοῦ λαοῦ συγγραψάντων· καὶ τοιοῦτοι οὐκ ὀλίγοι ἐν παρόδῳ καὶ μάλιστα ὑπὸ τῶν γραμματικῶν ἀναφέρονται (15). Ἐκ τούτων τίς λοιπὸν τῶν συγγραφέων, γνωρίζων ὅτι αἱ μέχρι Κλεισθένους διατηρηθεῖσαι φυλαὶ δὲν ὑπεστήριτον πρὸ τοῦ Ἴωνος, ζητῶν, ποία ἄρα πρὸ ταύτης τῆς ἐποχῆς ἡ τοῦ λαοῦ διαίρεσις, ἐπειδὴ ἐν παρόδῳ ἐν τοῖς περὶ Κέκροπος καὶ Κραναοῦ πραγματευομένοις πονήμασιν εἶδεν ὑπάρχοντα τὰ ὀνόματα *Αὐτόχθονες*, *Κεκροπίδες*, *Κραναοί*, *Ἀκταῖοι*, πρὸς δὲ τούτοις καὶ *Μεσογαία*, *Παραλία*, *Διακρία*, *Ἀτθὶς*, ἐνόμισεν ὅτι εἰς ταύτην τῶν ὀνομάτων τὴν διαφο-

---

ennii tribunus nexu. Marburg 1811. σ. 8), νομίζων ὅτι πᾶσα ἡ ἀπὸ τοῦ Σουνίου μέχρι τοῦ Ἰσθμοῦ παρὰ τὴν θάλασσαν χώρα ἐκαλεῖτο Παραλία· ὅπου δὲ καὶ αὐτὸ τὸ πρὸς τὸ ἄστυ παράλιον Παραλία λέγεται, ὡς παρὰ Στράβωνι Θ'. σ. 400 καὶ ἄλλοις, τὸ ὄνομα τοῦτο εἶναι προσηγορικὸν καὶ οὐχὶ τῆς παραλίας ταύτης κύριον.

(3) Ἡσύχιος ἐν λ. Διακρεῖς καὶ αὐτόθι Ἀλληγόρικον τόμ. Δ'. σ. 917. Καὶ ἐκ τοῦ Ἡροδότου (Α, 59) ἔστιν εἰκάσαι ὅτι οἱ κάτοικοι τῆς Διακρίας, οἱ κοινῶς Διάκριοι λεγόμενοι, καὶ Ὑπεράκριοι ὠνομάζοντο βεβαίως διότι ὡς πρὸς τοὺς λοιποὺς, Παράλους καὶ Πεδιαίους, πέραν τῶν ὀρέων κατῴκουν. Ἡ δὲ τοῦ Πλημμυρίου ἑρμηνεία τῶν ὀνομάτων ἀπὸ ταύτου εἶναι ἄκραιν (Σουνίου καὶ Κυνοσούρας) καὶ ἀπὸ τοῦ ὑπὲρ τὴν ἄκραν (Σουνίου) κεῖσθαι δὲ συμβιβάζεται μετὰ τῶν τῆς Διακρίας καὶ παραλίας τῶν ἀρχαίων μαρτυριῶν.

(4) Παρὰ τὸν Σουΐδαν, Στέφανον τὸν Βυζάντιον καὶ Ἡσύχιον ἴδε τὸ ἀνωτέρ. μνημον χωρίον τοῦ Θουκυδίδου, ἔνθα γίνεται ἐναργὴς διάκρισις μεταξὺ τοῦ ἀριστεροῦ καὶ δεξιοῦ τῆς παραλίας μέρους.

(5) Σοφοκλέους Ἀποσπάσμ. παρὰ Στράβωνι Θ'. σ 392. — Οὕτω διωρθώθησαν οἱ στίχοι ὑπὸ Κασωβώνος.

(6) Ὅτι καὶ τῶν παλαιῶν ἡ γνώμη περὶ ταύτης τῆς διαιρέσεως ἦτον αὕτη, γίνεται κατανοὴς ἐκ τῶν τοῦ Σχολιαστοῦ τοῦ Ἀριστοφάνους (Ἀχαρν. 1218). « Τὴν δὲ χώραν τὴν Διακρίαν Πανδιονὶ φασι τοῖς υἱοῖς διανεῖμαι τὴν ἀρχὴν, Αἰγεῖ δοῦναι Αἰγεὶ δὲ τὴν περὶ τὸ ἄστυ, Πάλλαντι δὲ τὴν Παραλίαν, Νίσῳ δὲ τὴν Μεγαρίδα. »

(7) Ἰούλ' Πολυδεύκην Ι, 109 Στέφαν. Βυζάντ. σ. 58. Ἀλλ' ἐπειδὴ παραδέχονται, ὅτι καὶ Ἀκταῖος ἀρχαῖος βασιλεὺς ὑπῆρξε, ἀμφίβολον δυνατὸν νὰ ἦναι, ἂν ἀπὸ τούτου, ἢ ἀπὸ τῆς Ἀκτῆς μᾶλλον παρῆχθεν τὸ τῆς Ἀκταίας φυλῆς ὄνομα· ἐνόμισαν οἱ συγγραφεῖς, ἐπὶ τῇ ἀξιοπιστίᾳ τῶν ὑποθέσεων στηριζόμενοι ὅτε Πολυδεύκης καὶ οἱ λοιποὶ τὴν τῶν φυλῶν ταύτην διαίρεσιν ἀναφέρουσι.

(8) Καὶ ἴσως αὕτη ἡ φυλὴ, ἡ Μεσογαία, παρ' ἄλλοις Πεδιὰς ἐκλήθη· διότι παρὰ Στεφ. τῷ Βυζαντίῳ ἀναγινώσκεται (σ. 338). « Ἔστι δὲ καὶ Πεδιὰς φυλὴ τῆς Ἀττικῆς. »

(9) Στέφαν. Βυζάντ. ἐν λ. Διακρία σ. 236. Ὁ συγγραφεὺς, ὃν ὁ Στέφανος καθηγεμόνα προεστήσατο, κατὰ τοῦτο ἀπονέμει, ἥτις κατὰ Σοφοκλέα τῷ Λύκῳ ἐδόθη. Ἀλλὰ βεβαίως αἱ τοιαῦται φῆμαι ἄλλως παρ' ἄλλων παρεδίδοντο ὅπερ καὶ ὁ Στράβων μαρτυρεῖ (Θ'. 392.)

(10) Παυσαν. ἐν Ἀττικ. ιθ'. § 6 καὶ λά. § 3,

(11) Ἴδε τοὺς ὑπὸ Μεύρσίου παρατεθέντας συγγραφεῖς Βιβλ. Ἀττικ. βιβλ. Ι. κεφ. 6, 7, 13. 14.

(12) Σημαίνον σκληρὸν, τραχὺν, βραχώδη· ὁ δὲ παρ' Ὁμήρῳ χαρακτηρίζεται δ' αὐτοῦ ἡ Ἰθάκη παρὰ Διοδώρῳ ἡ Δῆλος καὶ αἱ Ἀθῆναι, ὡς καὶ παρ' Ἀριστοφάνει λέγεται ἡ τελευταία « κρανὰ πόλις » καὶ ἁπλῶς « ἡ Κρανά. » Ι. Π.

(13) Ἀληθέστατα περὶ τῶν μυθωδῶν τούτων ἡρώων ἐφρόνησεν ἤδη, ὁ Φιλόχορος κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Εὐσεβίου « Τὸν γὰρ μετὰ Ἴγυγον Ἀκταῖον ἢ τὰ πλασσόμενα ὀνόματων οὐδὲ γενέσθαι φησὶ Φιλόχορος· » ἴδε. Εὐσέβ. σημειώσ. εἰς Ἀπολλόδ. σ. 320.

(14) Περὶ μὲν τῆς Ἀτθίδος βέβαιον εἶναι τὸ πρᾶγμα· περὶ δὲ τοῦ Κέκροπος ἴδε Ποντεμπάννον ἐν λεξιλόγ. σ. 67.

(15) Ἴδε. Εὐνίον ἐνθ. ἀνωτ. σ. 319.

ρὰν εὗρε τὴν ξητουμένην τοῦ λαοῦ διαίρεσιν καὶ τῶν φυλῶν τὸν διορισμόν (16).

Ὁμοίως πρέπει νὰ κρίνωμεν καὶ περὶ τῶν ὑπὸ τοῦ Ἐριχθονίου, ὡς λέγεται, ἐπινοηθέντων ὀνομάτων τῶν φυλῶν: *Διάς, Ἀθηναῖς, Ποσειδωνιὰς, Ἡφαιστιάς*, ἀπὸ τοῦ Διὸς, τῆς Ἀθηνᾶς, τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τοῦ Ἡφαίστου. Καὶ ὅτι μὲν ἀπὸ τῆς Ἀθηνᾶς ἅπαντες οἱ Ἀθηναῖοι ἐκλήθησαν, τοῖς πᾶσιν εἶναι γνωστόν· ὅτι δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ Ποσειδῶνος παρὰ ποιηταῖς τοὐλάχιστον ἡ Ἀττικὴ Ποσειδωνία ὠνομάσθη, ὁ Στράβων μαρτυρεῖ (17), καὶ οὐδεμία δυσκολία ἐκ τῶν μύθων νὰ κατανοήσῃ τις τὸν λόγον τῆς τοιαύτης ἐπωνυμίας. Ὅτι δικαιότερον ἀπὸ τοῦ Ἡφαίστου ἐδύναντο νὰ ἐπονομασθῶσιν οἱ Ἀθηναῖοι, καυχώμενοι ὅτι ἦσαν *αὐτόχθονες*, διότι οἱ *Αὐτόχθονες* συνήθως νομίζονται υἱοὶ τοῦ Ἡφαίστου καὶ τῆς Γῆς, ὡς ὁ Κέκροψ καὶ Ἐριχθόνιος (18), καὶ διὰ τοῦτο, φαίνεται, καὶ παρ' Αἰσχύλῳ οἱ Ἀθηναῖοι *παῖδες Ἡφαίστου* ὀνομάζονται (19) Περὶ τοῦ Διὸς ὀλίγον σκοτεινότερον εἶναι τὸ πρᾶγμα· διότι ἐν τοῖς διασωθεῖσι μύθοις δὲν φαίνεται ὁ πιθανὸς λόγος, δι' ἣν οἱ Ἀθηναῖοι ὠνομάσθησαν ἀπὸ τοῦ θεοῦ τούτου ἐν τοῖς τῶν ποιητῶν ποιήμασι· διότι τοῦτο δὲν ἐγίνετο, εἰμὴ οἰκείας τινὸς σχέσεως πρὸς τὸν θεὸν ὑπαρχούσης, ὁποίαν οἱ μῦθοι δὲν φαίνονται ἀναγνωρίζοντες· ἐκτὸς ἐὰν ἐνταῦθα ἴσως ἀναφέρηται τὸ παρά τινι τῶν Γραμματικῶν ἀναγινωσκόμενον ὅτι ὁ Ζεὺς ἀνατραφεὶς ἐν Ἀρκαδίᾳ ἢ κατ' ἄλλους ἐν Κρήτῃ, κατὰ πρῶτον εἰς Ἀθήνας προσῆλθε, καὶ ἐκεῖ λαβὼν παρὰ τῶν Ἀθηναίων πρώτων θείας τιμὰς ἤρχισε νὰ λατρεύηται ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Πατρῴου Διὸς (20) Ἴσως τῳόντι ποιητής τις, ταύτην ἀκολουθήσας τὴν παράδοσιν, ὠνόμασε τοὺς Ἀθηναίους λαὸν τοῦ Διός· ἀλλ' ἴσως ἀπολεσθέντες μῦθοι καὶ ἄλλας διηγήσεις περιελάμβανον, καθ' ἃς οἱ Ἀθηναῖοι ἐκοσμήθησαν διὰ τοῦ ἐπωνύμου τούτου.

Ἀλλὰ παραλιπόντες ἤδη τὰ πλάσματα ταῦτα, στρέψωμεν τὴν προσοχὴν ἡμῶν πρὸς τὴν ἀληθῆ καὶ βεβαίαν τῶν φυλῶν διαγραφήν, ἥτις, ὡς γνωστόν, διετηρήθη, καὶ τοι μεταβληθείσης κατ' ὀλίγον τῆς σχέσεως αὐτῶν, διὰ δὲ τῶν ἀποικιῶν ἐκ τῆς Ἀττικῆς καὶ εἰς τὴν Ἀσίαν μετηνέχθη.

Τὰ μὲν ὀνόματα τῶν φυλῶν τούτων ἦσαν *Γελέοντες* (ὅπερ ἄλλοι *Γεδέοντες* ἢ *Τελέοντες* γράφουσι), *Ἀιγικορεῖς, Ἀργαδεῖς, Αἰγιμόριεῖς*· περὶ δὲ τοῦ σχηματισμοῦ καὶ τῆς σημασίας αὐτῶν καὶ περὶ τῆς καθόλου τῶν φυλῶν σχέσεως οὔτε οἱ ἀρχαῖοι πρὸς ἀλλήλους συμφωνοῦσι, καὶ τῶν νεωτέρων αἱ γνῶμαι εἶναι διαφορώταται· πάντες ὅμως ταύτην τῶν φυλῶν τὴν διαίρεσιν εἰς τὸν Ἴωνα ἀναφέρουσιν· ὥστε οὐδεμία φαίνεται περὶ τούτου τῶν μύθων διαφωνία ὑπάρχουσα. Ἀλλὰ τὸν Ἴωνα λέγοντες εἰσηγητὴν τῆς τοιαύτης διαιρέσεως, ἀφαιρεθέντων τῶν μυθικῶν περικαλυμμάτων, οὐδὲν ἄλλο φαίνονται λέγοντες, ἢ τοῦτο· ὅτι αὕτη παρήχθη καθ' ὃν χρόνον μετὰ τὴν τῶν Ἑλλήνων ἐκ τῆς Θεσσαλίας εἰς τὴν Ἀττικὴν μετανάστευσιν καὶ τὴν μετὰ τῶν παλαιοτέρων κατοίκων ἐπαμιξίαν αὐτῶν, ὁ μὲν λαὸς τῆς Ἀττικῆς *Ἴωνες*, ἡ δὲ χώρα *Ἰωνία* προσηγορεύθησαν. Διότι, εἰ καὶ διάφοροι αἱ περὶ τούτων παραδόσεις τῶν ποιητῶν, παρὰ πᾶσιν ὅμως σταθερῶς φαίνεται ἐπικρατήσασα αὕτη ἡ φήμη, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐκεῖνοι δὲν εἰσέβαλον ἐχθρικῶς εἰς τὴν Ἀττικὴν, οὐδὲ νικήσαντες τοὺς προτέρους κατοίκους ἅπασαν τὴν χώραν ἑαυτοῖς ὑπέταξαν, ἀλλ' ὡς φυγάδες τῆς ἑαυτῶν πατρίδος ἦλθον, καὶ εὐμενῆ παρ' ἐκείνοις εὑρόντες ὑποδοχὴν δι' ἀμοιβαίων ἐπιγαμιῶν μετ' ἐκείνων συνεδέθησαν, καὶ ἔκτοτε ὁ ἐκ τῆς συγχωνεύσεως ἀμφοτέρων τῶν ἐθνῶν προκύψας λαὸς ἤρχισε νὰ φέρῃ τὸ νέον τῶν Ἰώνων ὄνομα. Λέγεται δηλονότι (21) ὅτι Ξοῦθος ὁ υἱὸς τοῦ Ἕλληνος διὰ τὴν ἐν τῷ Βοιωτικῷ πολέμῳ ἐπικουρίαν παραληφθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἐρεχθέως εἰς τὸ βασίλειον, ἐγέννησεν ἐκ τῆς Κρεούσης, θυγατρὸς τοῦ βασιλέως, τὸν Ἴωνα. Ὕστερον δὲ, βεβαίως αὐξηθέντος τοῦ πληθυσμοῦ, ἀποικία τις, ἀρχηγὸν ἔχουσα τὸν Ξοῦθον ἢ, ὡς οἱ πολλοὶ λέγουσι, τὸν Ἴωνα, ἔπλευσεν εἰς τὴν Αἰγιάλειαν, ἥτις ἐκ τούτου ὠνομάσθη Ἰωνία (22). Τέλος δὲ διωχθέντες ἐνταῦθεν οἱ Ἴωνες οὗτοι ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν (ἐπὶ τῆς

(16) Καὶ ταῦτα μὲν ὁ Ψχοίμαννος καὶ μετ' αὐτοῦ ὁ Οὐλλκιρος (F G Welcker die Aeschyliche Trilogie Prometheus) ὅστις ἰδίως θεωρεῖ ἐπιτηδὲς ἐπινοηθέντα τὰ ἀνωτέρω, ἵνα περιβληθῶσι τὸν τῆς ἀρχαιότητος γαρακτῆρα αἱ ἐπὶ Πεισιστράτου στάσεις· ὁ δὲ νεώτερος τοιούτων ἀρχαιολογιῶν ἢ πολιτικῶν ἀρχαιοτήτων συγγραφεὺς Κ. Φ. Ἕρμαννος, ἀποδίδων ἱστορικήν τινα βάσιν εἰς τὴν ἐπὶ Πανδίονος γενομένην διαίρεσιν τῆς χώρας, ἴχνη ταύτης ἀνευρίσκει εἰς τὰς τέσσαρας φυλὰς, αἵτινες καὶ μετὰ τὴν ἕνωσιν τοῦ ἀττικοῦ λαοῦ διετηρήθησαν (C F Hermann Griechische Antiquitäten I. § 94 καὶ 93 σ. 204 καὶ ἑξ.) Ι. Π.

(17) Βιβλ. Θ'. σ. 397.

(18) Περὶ μὲν τοῦ Κέκροπος ἴδ. Ὑγίνου μῦθ. 158 καὶ 48 παρὰ Μεϋρσίῳ de Regno Attic. I. κεφ. 6. ἴδ. καὶ Βῶσεβ. ἐν Ἰλιάδ. Β. 547. σ. 214 ἔκδ. Βασιλείας. Περὶ δὲ τῶν νομιζόντων αὐτὸν Αἰγύπτιον. ἴδε παρὰ τὸν Μεϋρσιον. ἔνθ. ἀν. Ἑρμοτέρβουσιον ἐν Ἀριστοφ. Πλούτ. στ. 773 σ. 262 ἔκδ. Δεῳφ. Περὶ δὲ τοῦ Ἐριχθονίου ἴδε Μεϋρσ. ἔνθ. ἀν. II. κεφ. 1. καὶ Ἁρποκρ. ἐν λ. αὐτόχθονες. Ἐν γένει δὲ Πλάτωνα Τιμαίῳ 23. Ε.

(19) Αἰσχ. Εὐμενίδ. 13.

(20) Σχολιαστ. Ἀριστοφ. ἐν Νεφέλ. 1470. «Πατρῷος Ζεὺς καὶ Ἀπόλλων ἐν Ἀθήναις τιμῶνται, ὁ Ζεὺς μὲν μετὰ τὴν ἐν Ἀρκαδίᾳ, ἤ, ὡς ἕτεροι, μετὰ τὴν ἐν Κρήτῃ ἀνατροφὴν, ὅτε πρῶτον ταῖς Ἀθήναις ἐπέστη καὶ ἔφανη τοῖς πατράσιν· ἕτερον σχόλιον· σῴζεται παρ' Ἀθηναίοις Ζεὺς πατρῷος καὶ Ἀπόλλων διὰ τὸ πρώτους ὑποδέξασθαι τῷ θεὼ εἰς τὴν χώραν, καὶ θυσίας συντελέσαι κατὰ φρήτρας καὶ δήμους καὶ συγγενείας μ' ἰους τῶν Ἑλλήνων.»

(21) Ἰδ. ἐν πρώτοις Εὐριπ. Ἴων 1—75 καὶ 1571—1594. Στράβωνα Ι'. 383 Ἀπολλόδ. Α', ζ'. 3. — Βῶσιν σημ. εἰς Ἀπολλόδ. σελ. 40 καὶ 340. Γλοέμαννον (Hüllemann), περὶ ἀττικῶν μύθων ἐν ἀρχῇ τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἐκδόσεως τοῦ Ἴωνος τοῦ Εὐριπίδου σελ. 31 καὶ ἑξ.

(22) Ἀλλ' οὗτοι ἀνακληθέντες μετ' ὀλίγον ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, καταπιεζομένων ὑπὸ τοῦ πρὸς τοὺς Ἐλευσινίους πολέμου, ταύτης τῆς εὐκαιρίας τυχόντες, ὑπέταξαν ἑαυτοῖς τὴν Ἀττικὴν, ὡς λέγει ὁ Ἕλλαννος, καὶ ἐκ τούτου τοῦ χρόνου οἱ Ἀθηναῖοι ἤρξαντο ὀνομάζεσθαι τῷ τῶν νικητῶν ὀνόματι Ἴωνες (Hüllmann Anfänge der Griech. Geschichte σελ. 120) Μάρτυρας δ' ἐπάγει τὸν Ἡρόδοτον (Ι', 44) Στράβωνα (Ι', 383) καὶ Παυσανίαν (Ζ'. ἀ.). Ἀλλ' ὁ μὲν Ἡρόδοτος μόνον Στρατάρχην τῶν Ἀθηναίων λέγει τὸν Ἰωνα, καὶ ὅτι ἐκεῖνοι ἀπὸ τούτου Ἴωνες ἐκλήθησαν· ἀλλ' εἰς ποίαν περίστασιν, κατὰ ποίαν ἐποχὴν συνέβη τοῦτο, δὲν προσδιορίζει· ὁ δὲ Στράβων δὲν λέγει ὅτι οἱ Ἴωνες ἀνεκλήθησαν κατὰ τὸν πρὸς τοὺς Ἐλευσινίους πόλεμον ἐκ τῆς Αἰγιαλείας, ἀλλ' ὅτι μετὰ τὴν εὐτυχῆ ἔκβασιν τοῦ πολέμου τούτου ἀποικία ἐστάλη ἐκ τῆς Ἀττικῆς εἰς τὴν Αἰγιάλειαν διὰ τὸν πλεονάσαντα πληθυσμόν· ὁ δὲ Παυσανίας διηγεῖται ὅτι ὁ Ἴων ἐκ τῆς Αἰγιαλείας εἰς τὴν Ἀττικὴν ἐπανελθὼν τὸν βίον ἐτελεύτησεν, ἀλλὰ δὲν λέγει ὅτι κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον οἱ Ἀττικοὶ ἔλαβον τὸ τῶν Ἰώνων ὄνομα, οὐδ' ὅτι ὑπὸ τῶν Ἰώνων ὑπετάγησαν.

δωρικῆς ἐπιδρομῆς), ἐπανέστρεψαν πρὸς τοὺς ἐν Ἀττικῇ συγγενεῖς αὐτῶν, ἔνθα ὀλίγον διατρίψαντες κατέλαβον τελευταῖον τὴν παραλίαν τῆς Ἑλάσσονος Ἀσίας, διατηρήσαντες ἔκτοτε τὸ κύριον τῆς Ἰωνίας ὄνομα. Διότι οὐδεὶς ἀγνοεῖ ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ τοὺς χρόνους τούτους δὲν μετεχειρίσθησαν πλέον τὸ ὄνομα, εἰ καὶ παρ' αὐτοῖς γεννηθέν· ἀλλὰ μάλιστα ἠσχύνοντο τρόπον τινὰ ἐπ' αὐτῷ, ὡς φρονεῖ ὁ Ἡρόδοτος (23), θεωροῦντες, νομίζω, ἀνάξιον ἔθνους ἰθαγενοῦς, τοσοῦτον ἐπὶ τῇ *αὐτοχθονίᾳ* αὐτοῦ καὶ εὐγενείᾳ καυχωμένου τὸ ἔχειν κοινὸν ὄνομα μετὰ λαοῦ ἐπήλυδος καὶ πολὺν χρόνον πλανηθέντος. Ἀπίθανον λοιπὸν νομίζω τὴν γνώμην τῶν φρονούντων ὅτι ἡ μὲν Ἀττικὴ διὰ βίας κατελήφθη ὑπὸ τῶν Ἰώνων (ἢ μᾶλλον *Ἑλλήνων*, διότι τὸ ὄνομα ἐκεῖνο ἄγνωστον ἦν πρὸ τῆς τούτων μετὰ τῶν ἀρχαίων Ἀττικῶν ἐπαμιξίας)· οἱ δὲ παλαιοὶ αὐτῆς κάτοικοι ἐγένοντο φόρου ὑποτελεῖς τούτων· ὅθεν δῆθεν καὶ τῶν *Τελεόντων* ἡ φυλὴ οὕτως ὠνομάσθη ἀπὸ τοῦ *τελεῖν*. Θέλουσι μάλιστα ὅτι ἡ δυναστεία αὕτη τοῦ νικήσαντος λαοῦ διέμεινε μέχρι τῆς τοῦ Σόλωνος νομοθεσίας (24). Ἀλλ' ἂν οὗτοι λέγωσιν ἀληθῆ, λίαν ἄπορον, πῶς οὐδεμία παρ' οὐδενὶ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων μνεία τοῦ πράγματος εὑρίσκεται· πῶς οὐδεὶς αὐτῶν οὐδ' ὑπενόησεν ὅτι διετηρήθη ἴχνος τι ἐκ τοιαύτης τῶν ἰθαγενῶν ὑποδουλώσεως καὶ τῶν ἐπηλύδων δυναστείας· διότι εἰ μὲν αὕτη τῶν πραγμάτων ἡ κατάστασις μέχρι Σόλωνος διήρκεσε, νομίζω ἀδύνατον ἡ παρὰ τοῖς μετέπειτα μνεία αὐτῆς τοσοῦτον νὰ διαφθαρῇ καὶ νὰ ἀφανισθῇ. Πρὸς δὲ τούτοις πρέπει νὰ ἐνθυμηθῶμεν καὶ τὸ ἑξῆς, ὅτι ἡ παλαιὰ τῶν Ἐρεχθειδῶν γενεὰ τῆς βασιλείας τὴν κυριότητα, τὴν ὁποίαν πρὸ τῆς μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἐπαμιξίας εἶχε, καὶ μετὰ ταῦτα διετήρησε μέχρι Μελάνθου τοῦ Μεσσηνίου (25), ἐν ᾧ οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι οἱ Ἕλληνες, ἂν, διὰ βίας καταλαβόντες τὴν Ἀττικὴν, ὑπέτασσον ἑαυτοῖς τοὺς ἀρχαίους κατοίκους, ἔμελλον καὶ τὴν βασιλείαν, τοὺς πρότερον βασιλεῖς ἐκβαλόντες τῆς ἀρχῆς, εἰς τὸ ἑαυτῶν ἔθνος νὰ μεταβιβάσωσιν.

Ι. Π.

(23) Α, 1.3.

(24) Νομίζουσιν ὅτι ἐπιδοκιμάζεται ἡ τοιαύτη γνώμη ὑπὸ τοῦ ἐν Σόλ. 13 χωρίου τοῦ Πλουτάρχου, ἔνθα οὔτε τῶν Ἑλλήνων ἢ εἰς τὴν Ἀττικὴν ἐπιδρομὴ, οὔτε τῶν φυλῶν περιγραφὴ καὶ ὀνόματα οὐδ' ἐν ἁπλαῖς λέξεσιν ἀναφέρονται. Λέγεται ὅτι οἱ πένητες ἐπὶ Σόλωνος ἦσαν ὁποτεταγμένοι τοῖς πλουσίοις· «ἢ γὰρ, λέγει, ἐγεώργουν ἐκείνοις, ἕκτα τῶν γενομένων τελοῦντες, ἢ χρέα λαμβάνοντες ἐπὶ τοῖς σώμασιν ἀγώγιμοι τοῖς δανείζουσιν ἦσαν κ. τ. λ.» Ἀλλὰ τί κοινὸν ἔχει τοῦτο πρὸς τοὺς Ἕλληνας καὶ Ἴωνας; τί πρὸς τὴν τῶν φυλῶν διάταξιν καὶ σχέσιν;

(25) Καὶ αὐτοὶ οἱ λέγοντες ὅτι ὁ Ξοῦθος καὶ ὁ Ἴων ἐβασίλευσαν ἐν τῇ Ἀττικῇ δὲν διαχωρίζονται οὔτε ὅτι διὰ βίας ἔγεναν οὗτοι κάτοχοι τῆς βασιλείας, οὔτε ὅτι οἱ Ἐρεχθεῖδαι ἐν τῷ ὕστερον χρόνῳ ἀπεκλείσθησαν αὐτῆς· Ἴδε Βῶσιον εἰς Ἀπολλόδ. σελ. 340. Οἱ πλεῖστοι ὅμως δὲν ἀναγνωρίζουσιν ὡς βασιλεῖς τὸν Ξοῦθον καὶ τὸν Ἴωνα.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΗΘΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ

τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἐπὶ τῶν ἡρωϊκῶν τῆς ἀρχαιότητος χρόνων.

—o—

Α'. Πολιτικοὶ θεσμοί.

Τὴν ἔκθεσιν ταύτην περὶ τῆς κοινωνικῆς καὶ ἠθικῆς καταστάσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους κατὰ τοὺς πρώτους τῆς ἡλικίας αὐτοῦ χρόνους, ἀρυόμεθα πρὸ πάντων ἀπὸ τῶν διδύμων ἐκείνων ἔργων, τὰ ὁποῖα φέρουσι τὸ ἀθάνατον τοῦ Ὁμήρου ὄνομα, καὶ ἀποτελοῦσι τὰ λαμπρότερα κειμήλια τῆς νεαζούσης καὶ στιλβούσης ὑπὸ χάριτος καὶ κάλλους Ἑλληνικῆς εὐφυΐας. Τὰ ὑμνηθέντα παρὰ τοῦ ἀριστοτέχνου τούτου πρόσωπα καὶ γεγονότα δὲν δύνανται βεβαίως νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἔχοντα ἱστορικὴν ἀξίαν, ἀλλ' ἡ γενομένη παρ' αὐτοῦ περιγραφὴ τῆς κοινωνίας, τῶν ἠθῶν, τῶν δοξασιῶν, δὲν εἰμπορεῖ νὰ θεωρηθῇ ὡς μυθικὴ, οὐδ' ὡς παραπτήσασα κατάγασιν πραγμάτων ὅλως ἀλλοτρίων τῶν ἀκροατῶν τοῦ θαυμασίου ἐκείνου ἔπους. Ἂν ἡ περιγραφὴ αὐτοῦ δὲν ἐξεικόνιζεν ἰδέας, καὶ κοινωνικὰς σχέσεις, καὶ αἰσθήματα οἰκεῖα εἰς τοὺς ἀκροατὰς αὐτοῦ, ἤθελε βεβαίως φανῇ εἰς αὐτοὺς ἀκατάληπτος καὶ ἀδιάφορος· ὁ ποιητὴς μεγαλύνει καὶ καλλύνει πολλάκις τὰ ἀντικείμενα περὶ τῶν ὁποίων ὁμιλεῖ, ἀλλ' ὅτι ἀναπλάττει ἰδανικὸν κόσμον, εἶναι ἀδύνατον νὰ τὸ παραδεχθῶμεν. Ὄχι, ὁ Ὁμηρικὸς κόσμος δὲν εἶναι ὅλως φαντασιώδης. Αὐτὴ τοῦ θαυματοποιοῦ ἐκείνου ἡ μαγικὴ ῥάβδος δὲν ἠδύνατο νὰ παραγάγῃ εἰς τὸ εἶναι ἐκ τοῦ μηδενὸς τὸν ἐξαίσιον τοῦτον βίον· ἀλλ' εἶναι κόσμος ποιητικὸς ἅμα καὶ πραγματικός· ποιητικὸς μὲν ὡς πρὸς τὰ πρόσωπα καὶ τὰ γεγονότα, πραγματικὸς δὲ ὡς πρὸς τοὺς κοινωνικοὺς θεσμοὺς, ὡς πρὸς τὰ ἠθικὰ καὶ θρησκευτικὰ αἰσθήματα, ὡς πρὸς τὸ μέτρον τῶν γνώσεων καὶ τῶν τεχνῶν.

Λέγοντες ὅμως ὅτι παρίστησι τὴν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ κοινωνικὴν κατάστασιν, δὲν ἐννοοῦμεν νὰ περιζώσωμεν τὴν ζωγραφίαν ταύτην ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῆς ἐννάτης π. Χ. ἑκατονταετ., καθ' ἣν ὑποθέτομεν ποιηθείσας τὴν Ἰλιάδα καὶ τὴν Ὀδύσσειαν. Ὅστις

γνωρίζει πόσον βραδεῖα εἶναι ἡ ἐπίδοσις τοῦ πολιτισμοῦ ἐν τῇ κοιτῇ αὐτοῦ ἡλικίᾳ, καὶ πόσον ἀνεπαστήτως εἶναι ἡ ἐπιγινομένη τότε ἀλλοίωσις αὐτοῦ, θέλει συνομολογήσει, ὅτι οἱ ὑπὸ τῆς Ὁμηρικῆς γραφίδος καλλιτεχνηθέντες χαρακτῆρες, δύνανται, καθόλου θεωρούμενοι, νὰ λογισθῶσιν ὡς ἐφαρμοζόμενοι εἰς πολλὰς καὶ προηγουμένας καὶ ἑπομένας ἑκατονταετηρίδας. Ἀλλὰ μέχρι τίνος ἄρά γε ἐποχῆς ἀνατρέχει ἡ κοινὴ αὕτη κατάστασις; Ἀναμφιβόλως δὲν θέλομεν ἀναβῆ ἄσε αὐτὴν μέχρι τῶν πρώτων τῆς Ἑλλάδος οἰκητόρων, μέχρι τῆς ἐποχῆς, τὴν ὁποίαν καλοῦσι συνήθως Πελασγικήν. Μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῆς Ὁμηρικῆς ἐποχῆς παρεμέσησαν δύο γεγονότα, ἐπαναφέροντα ἀναγραίους μεγάλην πραγμάτων ἀλλοίωσιν πρῶτον, χρόνος μακρὸς, καὶ τοι μὴ δυνάμενος νὰ καταμετρηθῇ· δεύτερον, ἑτέρα κυριαρχία. Ἡ Ὁμηρικὴ ἄρα κοινωνία εἶναι, καθ' ὅλας τὰς πιθανότητας, ἡ Ἀχαϊκὴ ἡ, ἡ ἡρωϊκὴ κοινωνία, ἥτις ὅμως πάλιν δὲν εἶναι ὅλως ἄγνωστος πρὸς τὴν προηγουμένην αὐτῆς, τὴν Πελασγικήν.

Καὶ μὲν αἱ περὶ τῆς Πελασγικῆς ἐποχῆς σωζόμεναι ὀλίγαι παραδόσεις ὑποδεικνύουσιν ὅτι αὕτη εἶχεν ὁμοιότητά τινα πρὸς τὸν ἱερατικὸν τῆς Ἀνατολῆς βίον· ἐξάγεται δὲ τὸ συμπέρασμα τοῦτο ἀπό τε τὸν κολοσσιαῖον χαρακτῆρα τῶν Πελασγικῶν ἔργων καὶ οἰκοδομημάτων, καὶ ἀπὸ τὰ ἀμυδρὰ ἴχνη τῆς εἰς βίους διαιρέσεως, ὅσα, ὑποχωρούμενα ἔτι εἰς τὸ πρωϊνὸν λυκαυγὲς τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, θεωροῦνται ὡς αἱ τελευταῖαι σκιαὶ τῆς Πελασγικῆς ἐκείνης νυκτός. Ἀλλὰ τὰ μὲν οἰκοδομήματα ἐμφαίνουσι ῥοπὴν προσδευτικὴν παντάπασιν ἀλλοτρίαν τῆς Ἀσιανῆς ἀκινησίας, προσδευτούσας, πολλὰ ἐξ αὐτῶν ἀπῄτησαν μὲν ἐργασίαν πολύμοχθον, μάλιστα δὲ οἱ τεράστιοι ὑπόγειοι τῆς Κωπαΐδος ὀχετοί, δηλοῦσιν ὅμως συγχρόνως πνεῦμα κοινῆς ὠφελείας, ὅλως ἀντίθετον τῆς κενοδοξίας, ἥτις ἤγειρε τὰς πυραμίδας καὶ τοὺς ἐγκολαπτοὺς τάφους τῆς Αἰγύπτου.

Ἀνάλογόν τι συνέβη καὶ περὶ τὴν εἰς βίους διαίρεσιν. Ἡ εἰς τέσσαρας τάξεις διαίρεσις τῶν παναρχαίων κατοίκων τοῦ Ἀττικῆς δύναται βεβαίως νὰ θεωρηθῇ ὡς ἔχουσα ἀναλογίαν τινὰ πρὸς τὴν ἀνατολικὴν εἰς βίους διαίρεσιν· διότι καὶ ἡ εἰς τάξεις διαίρεσις, ἣν βλέπομεν εἰς Σπάρτην, ἂν καὶ ἐπικρατήσασα πολὺ μετὰ τὴν κάθοδον τῶν Ἡρακλειδῶν, εἰς ἐποχὴν, δηλαδὴ, πολὺ μεταγενεστέραν τῆς Πελασγικῆς, ἐλήφθη ὅμως ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς· ἀλλ' ἀπὸ τῶν θεσμῶν τούτων προέκυψαν βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον εἰς τὴν Ἑλλάδα πολιτεύματα ὅλως διάφορα τῶν ἀνατολικῶν. Ἡ δὲ ἡρωϊκὴ ἐποχὴ δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς μεταβατική τις ἀπὸ τῆς Πελασγικῆς εἰς τὴν Ἑλληνικὴν περίοδον, καθ' ἣν σώζονται μὲν ἔτι ἴχνη τοῦ ἀνατολικοῦ βίου, ἀναφαίνονται δὲ ἤδη διαθέσεις, ῥοπαὶ καὶ ἕξεις, προαναγγέλλουσαι ἅπαντα τὰ μέλλοντα εὐρωπαϊκὸν βίον.

Οἱ πολιτικοὶ θεσμοὶ τῆς ἡρωϊκῆς περιόδου δὲν ὑπῆρξαν καρπὸς τῶν σκέψεων σοφῶν νομοθετῶν, ἀλλ' ἀπὸ φυσικῶν ἀφορμῶν αὐτομάτως παρήχθησαν. Ἂν οἱ γενικοὶ αὐτῶν χαρακτῆρες φαίνονται ὁμοιάζοντες μέχρι τινὸς ἁπανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος, αἴτιον εἶναι ὅτι ὑπῆρξαν προϊὸν ὁμοίων μέχρι τινὸς περιστάσεων. Ἡ γενετὴ κοινωνία φαίνεται διῃρημένη εἰς δύο ἀντιθέτους τάξεις, τοὺς ὅλως ἐλευθέρους ἀνθρώπους ἀφ' ἑνὸς καὶ τοὺς κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ὑποτελεῖς ἀφ' ἑτέρου. Οἱ τελευταῖοι οὗτοι ὑποδιηροῦντο, πρῶτον, εἰς θῆτας, οἵτινες ἦσαν ἤτοι ἐλεύθεροι μὲν, ἀλλὰ τοσοῦτον πένητες, ὥστε ἠναγκάζοντο νὰ καλλιεργῶσι τὰς γαίας τῶν εὐπορωτέρων, τούτου δὲ ἕνεκα, ὡς θέλομεν ἰδεῖν, μικρὸν διέφερον τῶν κυρίως δούλων (Ὀδυσσ. Δ. 644. Σ. 350, Ἡσίοδος Φ. 444) ἢ δουλοπάροικοι, δηλαδὴ προσηρτημένοι εἰς τὴν γῆν, τῆς ὁποίας πάλαι ποτὲ ἦσαν κύριοι, καὶ δυνάμενοι νὰ ἐξωσθῶσιν ἀπὸ αὐτῆς κατὰ τὸ δοκοῦν τῶν νέων δεσποτῶν. Τοιοῦτοι ἦσαν οἱ Ἀρόῳπες, ἔθνος Πελασγικόν, οἵτινες καταβληθέντες κατὰ τὸν μῦθον ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέους, ἀφιερώθησαν εἰς τὸν ἐν Δελφοῖς Ἀπόλλωνα, τοῦ ὁποίου καὶ ἐπὶ τῶν ἱστορικῶν χρόνων διετέλουν ὑπήκοοι, ἐπικαλούμενοι Φραυγαλίδαι· τοιοῦτοι δὲ καὶ οἱ τοῦ Μενελάου ὑπήκοοι, διότι οὗτος προτείνων νὰ παραχωρήσῃ εἰς τὸν Ὀδυσσέα καὶ εἰς τοὺς συντρόφους του μίαν τῶν πόλεων αὐτοῦ, ἐπιφέρει, ὅτι θέλει ἐξαλαπάξει ἅπαντας τοὺς προαγουμένους οἰκήτορας (Ὀδ. Δ. 176). Τὸ δὲ μέγα πλῆθος τῶν ὑποτελῶν συνεπληροῦτο, δεύτερον, ἀπὸ τοὺς *δμῶας*, *θραιτῆρας*, *ἀνθρίτους*, *ἀμφιπόλους* ἤτοι ἰδίους δούλους, αἰχμαλωτευθέντας (Ὀδυσσ. Α, 398) ἢ ἀγορασθέντας (Ὀδ. Α. 430 καὶ Ο. 483), χρησιμευόντας δὲ εἰς τὴν οἰκιακὴν ὑπηρεσίαν καὶ τὴν γεωργίαν.

Τὸ σύνολον τῶν ὅλως ἐλευθέρων ἀνδρῶν ὑποδιῃρεῖτο πάλιν εἰς δύο τάξεις οὐσιωδῶς διακρινομένας ἀπ' ἀλλήλων, τοὺς ἡγεμόνας, καὶ τὸν πολὺν δῆμον, ἤ, καθὼς λέγει ὁ Ὅμηρος, τοὺς *λαούς*. Περὶ τοῦ πολλοῦ τούτου δήμου, καὶ τῶν θητῶν, καὶ τῶν ἰδίως δούλων, θέλομεν ὁμιλήσει κατόπιν. Οἱ δὲ ἡγεμόνες φέρουσι διάφορα ἐπώνυμα, ἐμφαίνοντα τὸ ἀνώτερον αὐτῶν ἀξίωμα· καὶ ἐπικαλοῦνται *ἄρχοντα*, *ἀρητῆρες*, *βασιλεῖς*, *ἄνακτες*, *μέδοντες*, *ἡγήτορες*, *βουληφόροι*, *δικασπόλοι*, *γέροντες* (Ὀδυσσ. Ζ, 34. Ἰλ. Β, 188. Ι, 570. Σ, 503, Κ. 193)· διότι ἡ τελευταία αὕτη λέξις ἐσήμαινεν ἔκστοτε, ὄχι τὸν καθ' ἡλικίαν πρεσβύτερον, ἀλλὰ τὸν περιβεβλημένον τὸ τοῦ κράτους καὶ τοῦ ἄρχοντος ἀξίωμα, οἷον καὶ παρ' ἄλλοις πολλοῖς ἔθνεσιν major, starosta, seigneur, ancien, alderman καὶ καθ' ἑξῆς. Τὸ οὐσιῶδες προτερεῖον τῶν ἀνθρώπων οἵτινες ἀνῆκον εἰς τὴν πρώτην ταύτην τάξιν, ἦτον ἡ ἐκ θεῶν γενεαλογία, διότι πᾶσα ἡγεμονικὴ οἰκία εἰς θεοὺς ἀνῆγε τὴν ἀρχὴν αὐτῆς. Ἀλλ' ἡ ἐπιφανὴς αὕτη καταγωγὴ, ἀνεδείκνυε μὲν σεβαστοὺς εἰς τὸ πλῆθος τοὺς μεγιστᾶνας ἐκείνους, τάχιστα ὅμως ἤθελε λησμονηθῇ ἢ παραγνωρισθῇ, ἐὰν δὲν προσεμερίζετο εἰς πλεονεκτήματα προσωπικά. Σῶμα εὐρωστον, ἀνάστημα ὑψηλὸν, σχῆμα μεγαλοπρεπὲς, ὄμμα τορὸν, φωνὴ λαμπρὰ, καὶ μάλιστα αἱ ἀπὸ τούτων τῶν φυσικῶν πλεονεκτημάτων ἐξαρτώμεναι ἀρεταὶ, ἡ περὶ τὰς πολεμικὰς ἀσκήσεις δεξιότης, ἡ ἐν ταῖς ἀτυχίαις καρτερία, ἡ περιφρόνησις τοῦ

κινδύνου, ὁ ἔρως τῶν ἐνδόξων ἐπιχειρήσεων, διέκριναν τὸν νόμιμον ἡγεμόνα ἀπὸ τοῦ εὐτελοῦς τῶν θητῶν ὄχλου. Ἡ περὶ τὰ βουλεύματα σύνεσις, τὸ πνεῦμα τοῦ πολεμήσαντος, καὶ ἡ περὶ τὸ λέγειν εὐγέρεια ἐτιμῶντο μὲν οὐ μικρὸν, ἀλλὰ δὲν ἦσαν μόνα ἱκανὰ νὰ περιποιήσωσιν εἰς τοὺς ἀρίστους τὸ κοινὸν σέβας. Πολὺ πλείονα χρείαν εἶχον οὗτοι περιουσίας μεγάλης, ἵνα ἐπαρῶσιν εἰς τὰς πολυαρίθμους ἐκείνας ἐπιχειρήσεις, ἐν αἷς διέπρεπεν ἡ ἀνδρεία αὐτῶν. Πᾶσα δὲ εὐτυχὴς ἐκστρατεία ηὔξανε συνήθως καὶ τὸ ὄνομα αὐτῶν καὶ τὸν πλοῦτον. Ἂν δ' ὁ βραχίων ἑνὸς καὶ μόνου ἡγεμόνος πολλάκις ἐπή ετο τὴν κρίσιν τῆς μάχης, ἢ ἔτρεπεν εἰς φυγὴν ὁλόκληρον στρατὸν, τὰ τοιαῦτα κατωρθοῦντο οὐ μόνον διὰ θαυμαστὴς ἀνδρείας, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς ἀγαθότητος τῆς πανοπλίας, καὶ τῆς ταχύτητος τῶν ἵππων, οἵτινες, ῥαγδαῖως φέροντες τὸ ἅρμα αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης, καὶ ἐδόξαζον καὶ ἔσωζον τὸν ἄνδρα πρὸ ὅλων τῶν λοιπῶν.

Ἡ μοναρχία ὑπῆρξεν, ὡς φαίνεται, ὁ πρῶτος κυβερνητικὸς τύπος τῆς ἡρωϊκῆς ἐποχῆς. Ὁ Ἀριστοτέλης ἀπέδιδε τὴν ἀρχὴν αὐτῆς εἰς τὴν ἐλευθέραν τοῦ λαοῦ ἐκλογὴν, ἀλλ' ἱστορικῶν περὶ τῆς ἀρχῆς ταύτης εἰδήσεων ὅλως στερούμεθα, οὐδ' εὑρίσκομεν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησιν ἴχνη τῆς διακρίσεως, ἥτις λέγεται ἐπικρατήσασα παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Γερμανοῖς, μεταξὺ βασιλέων ἐκλεχθέντων ἕνεκα περιφανοῦς καταγωγῆς, καὶ βασιλέων χειροτονηθέντων ἐπὶ τῇ ἀνδρίᾳ αὐτῶν. Ἐν Ἑλλάδι παρὰ τῷ αὐτῷ ἀνδρὶ ἔπρεπε νὰ συντρέξωσιν ἀμφότερα τὰ προτερήματα ταῦτα, δι' ὧν ὁ βασιλεὺς διεκρίνετο τοσοῦτον τῶν ἀρίστων, ὅσον οἱ ἄριστοι πάλιν τοῦ λοιποῦ ὄχλου. Ὁ μὲν ἀρχαῖος τῆς κυβερνήσεως τύπος παρήχθη πιθανώτατα ἀπὸ τοῦ πατριαρχικοῦ τύπου, συνδυασθέντος μὲ τὸν μάχιμον καὶ ῥιψοκίνδυνον χαρακτῆρα τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων. Ὁ δῆμος ἐπὶ τῶν χρόνων τούτων ἦτο σχεδὸν ἀδιαλείπτως ἔνοπλος, ἄρα τὰ ἔργα τοῦ ἡγεμόνος ἀπέζησαν φυσικῷ τῷ λόγῳ διαρκῆ. Ἴσως βασιλεῖοί τινες οἴκοι ἱδρύθησαν ἐνίοτε ὑπὸ πλουσίων καὶ ἰσχυρῶν ξένων, ἀλλ' οἱ πλεῖστοι προσεκτήσαντο, πιθανώτατα, ἀνεπαισθήτως καὶ κατὰ μικρὸν, τὸ ὄνομα αὐτῶν καὶ τὸ κράτος. Ἀπὸ τοῦ τρόπου καθ' ὃν ὁ Ὅμηρος μνημονεύει διαιρέσεών τινων τοῦ ἔθνους, φαίνεται ὅτι αἱ διαιρέσεις αὗται ἦσαν στοιχεῖα συστατικὰ ὅλων τῶν Ἑλληνικῶν κοινωνιῶν. Ὁ Νέστωρ συμβουλεύει τὸν Ἀγαμέμνονα (Ἰλ. Β. 362) νὰ κατατάξῃ τοὺς ἄνδρας αὐτοῦ κατὰ φῦλα καὶ φράτρας, ἵνα ἡ φράτρα ἀρήγῃ τῇ φράτρᾳ καὶ τὰ φῦλα τοῖς φύλοις. Ὁ πολεμιστὴς ὁ μὴ περιλαμβανόμενος εἰς μίαν τῶν ὑποδιαιρέσεων τούτων θεωρεῖται ὡς ἀφράτωρ, ἄθεμιστος, ἀνέστιος. Ἐπὶ τῆς ἡρωϊκῆς ἐποχῆς αἱ φυλαὶ αὗται καὶ φράτραι ἦσαν πιθανώτατα ὁμάδες φυσικαὶ μᾶλλον ἢ πολιτικαὶ, τῶν ὁποίων οἱ ἀρχηγοὶ ἐκυβέρνων πατριαρχικῶς ἅπαντα τὰ μέλη· αἱ δημοτελεῖς θυσίαι, αἵτινες κατά τε τοὺς ἀπωτάτους καὶ τοὺς μετέπειτα χρόνους ἦσαν ὁ κύριος τῶν ὁμάδων αὐτῶν δεσμὸς, ἐτελοῦντο πιθανώτατα ὑπὸ τοῦ προϊσταμένου τῆς κυριωτάτης οἰκογενείας, καὶ τὰ ἱερατικὰ αὐτὰ καθήκοντα ὑπῆρξαν, ὡς φαίνεται, ἓν τῶν ἀρχαιοτέρων (Ὀδ. Γ) καὶ βεβαίως τῶν διαρκεστέρων τῆς βασιλείας προνομίων· ὁ δ' ἐπιτελῶν αὐτὰ ἀνὴρ προσελάμβανε, περιστάσεως δοθείσης, καὶ τὰ λοιπὰ τῆς ἡγεμονίας ἔργα. Ἀλλὰ τὰ αἴτια τὰ ἀναδείξαντα προεξάρχουσαν ἰδίαν τινὰ οἰκογενείαν ἐν ἑκάστῃ φυλῇ, καὶ ἔπειτα ἐν τῇ ὅλῃ πολιτείᾳ, ὁπάκις πολλαὶ φυλαὶ ἐπήγνυντο εἰς σῶμα ἓν, ὑπῆρξαν ἀναμφιβόλως ποικιλώτατα, οὐδὲ εἶναι δυνατὸν νὰ ἐγνηλατηθῶσιν ἱστορικῶς.

Τὰ δὲ δίκαια καὶ καθήκοντα τῆς ἡρωϊκῆς βασιλείας εἶναι ἀσφαλέστερον ὁπωσοῦν γνωστὰ, ἢ ἡ ἀρχὴ αὐτῆς. Ὁ Ἀριστοτέλης λέγει (Γ. 10. 1) ὅτι κατὰ τοὺς ἡρωϊκοὺς χρόνους ὁ βασιλεὺς ἦτο *στρατηγὸς, δικαστὴς, καὶ τῶν πρὸς τοὺς θεοὺς κύριος*. Πρόδηλον δὲ ὅτι μάλιστα ἴσχυεν ἀπὸ τῆς στρατηγίας· ἐὰν τὸ κράτος αὐτοῦ ἦτο μικρὸν ἐν εἰρήνῃ, ἡ ὑποταγή, ἣν ἐδικαιοῦτο νὰ ἀπαιτῇ ἐν πολέμῳ, καὶ τὸ ἀπὸ τῶν κατορθωμάτων κλέος συνετέλουν ἀδιαλείπτως εἰς ἐκῤῥίζωσιν τοῦ κράτους ἐκείνου. Ἐπὶ τῆς διανομῆς τῶν λαφύρων αὐτὸς ἐλάμβανε, πρὸ ὅλων τῶν ἄλλων, τὰ πρωτόλεια καὶ τὰ ἀκροθίνια τῆς λείας. Ἕνεκα τῶν θρησκευτικῶν ἔργων, τὰ ὁποῖα οἱ βασιλεῖς ἐπετέλουν ὑπὲρ τοῦ δήμου, περιεβάλλοντο μὲν ἱερόν τινα χαρακτῆρα, ἀλλὰ δὲν ηὔξανεν ἡ πραγματικὴ αὐτῶν ἐξουσία. Οὐδ' ἀπὸ τῶν δικαστικῶν καθηκόντων προσελάμβανον ἀξιόλογόν τινα ἰσχύν. Διότι πολλὰ μὲν θρυλοῦνται περὶ Μίνωος καὶ Ῥαδαμάνθυος, ἀπὸ τοῦ Ὁμήρου ὅμως καὶ τοῦ Ἡσιόδου συνάγεται, ὅτι σπανίως ὁ βασιλεὺς ἔκρινε μόνος τὰς δίκας, καὶ ὅτι, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, οἱ ἄριστοι, οἱ γέροντες ἀπεφαίνοντο περὶ τῶν δικαστικῶν διενέξεων, καὶ πάντοτε ἐν τῷ μέσῳ τῆς συνηγμένης ἀγορᾶς. Εἷς ἐν τῶν κόλιων τοῦ σάκους, τὸ ὁποῖον ὁ Ἥφαιστος κατεσκεύασε διὰ τὸν Ἀχιλλέα, εἰκονίζονται τὰ καθέκαστα μιᾶς τοιαύτης δικαστικῆς συνεδριάσεως (Ἰλ. Σ. 497—510). Ἡ ἀγορὰ βρίθει πλήθους περιέργου καὶ συγκεκινημένου, δύο δὲ ἐρίζουσιν ἄνδρες περὶ τῆς χρηματικῆς ποινῆς τῆς ὀφειλομένης, ἕνεκα πραχθέντος φόνου· καὶ ὁ μὲν βεβαιοῖ, ὁ δὲ ἀρνεῖται ὅτι ἡ χρηματικὴ ποινὴ ἐπληρώθη ἤδη· ἀμφότεροι δὲ ἐπιζητοῦσι τὴν δικαστικὴν τῆς διαφορᾶς λύσιν· οἱ γέροντες κάθηνται ἐπὶ λίθων ξεστῶν, ἐν ἱερῷ κύκλῳ· ἐνώπιον αὐτῶν κεῖνται δύο τάλαντα, τὰ ὁποῖα θέλουν δοθῆ εἰς ἐκεῖνον ὅστις θεωρηθῇ ἔχων δίκαιον· οἱ κήρυκες συστέλλουσι διὰ τῶν σκήπτρων αὐτῶν τὴν ὑπὸ τοῦ πλήθους ἐκφραζομένην ζωηρὰν ὑπὲρ τοῦ ἑνὸς ἢ τοῦ ἑτέρου τῶν ἀντιδίκων συμπάθειαν, καὶ καθιστῶσιν οὕτω δυνατὴν τὴν ἐναλλὰξ ἀκρόασιν ἀμφοτέρων.

Ἡ περιεργοτάτη αὕτη εἰκὼν συμφωνεῖ πληρέστατα μὲ τὰ ὑπὸ τοῦ Ἡσιόδου διὰ βραχέων ἀναφερόμενα περὶ τῆς συμβάσης μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Πέρσου δίκης. Οἱ δύο ἀδελφοὶ, φιλονεικήσαντες περὶ τῆς πατρικῆς κληρονομίας, ὑπέβαλον τὴν ὑπόθεσιν εἰς τὸ δικαστήριον τῶν ἡγητόρων τῆς

ἀγορᾶς. Ἀλλ' ὁ Πέρσης, δωροδοκήσας τούτους, ἔλαβε, δι' ἀποφάσεως ἀδίκου, τὴν ὅλην κληρονομίαν (Ἡσιόδ. ἔργα καὶ ἡμέραι, 37). Τοῦτο τοὐλάχιστον λέγει ὁ Ἡσίοδος ἐν τῇ πικρίᾳ τῆς καρδίας αὐτοῦ, προτρέπων θερμῶς τὸν ἀδελφόν του νὰ μὴ σπαταλᾷ τὸν διὰ τὴν ἐργασίαν ἀναγκαῖον καὶ πολύτιμον καιρὸν εἰς τὴν ματαίαν ἐνασχόλησιν τοῦ νὰ χρησιμεύῃ ὡς μάρτυς ἐν τῇ ἀγορᾷ, ἢ ἄλλας ὑπηρεσίας νὰ παρέχῃ εἰς τοὺς δικαζομένους, τὰ ὁποῖα, ἐπιτρέπει, δὲν δύναται νὰ πράττῃ εἰμὴ ὅστις ἔχει πῶς νὰ ζήσῃ δι' ὅλον τὸ ἔτος (Ἔργα καὶ ἡμέραι 27—33). Πολλάκις δ' ἐπαναλαμβάνει τὰ παράπονά του περὶ τοιούτων ἀδίκων καὶ διὰ δωροδοκίας γινομένων ἀκροάσεων, τὰς ὁποίας θεωρεῖ ὡς τὴν δεινοτέραν τῶν συμφορῶν τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ, ἐπικαλούμενος καὶ προσδοκῶν, ἕνεκα αὐτῶν, τὴν ἐκδίκησιν τοῦ Διός. Καὶ ὁ Ὅμηρος δὲ ἀποδίδει τὴν φοβερὰν δριμύτητα τῶν μετοπωρινῶν τρικυμιῶν εἰς τὴν ὀργὴν τοῦ Διὸς κατὰ τῶν δικαστῶν, οἵτινες ἀτιμάζουσι τὴν ἀγορὰν διὰ τῶν ἀσεβῶν αὐτῶν κρίσεων (Ἡσιόδου ἔργα καὶ ἡμέραι 250—263. Ὅμ. Ἰλιάς. Π. 387).

Ἀλλ' ἐπιστρεφόμενοι εἰς τὸ κύριον ἡμῶν ἀντικείμενον, παρατηροῦμεν, ὅτι εἰς ἀμφότερα τὰ προαναφερθέντα παραδείγματα ὁ βασιλεὺς παντάπασι δὲν παρίσταται, ὥστε, ἐπαναλαμβάνομεν, ἡ δικαστικὴ αὐτοῦ ἐξουσία φαίνεται μικροῦ λόγου ἀξία. Ἀπεριόριστος δὲ δὲν ἦτο οὐδὲ εἰς τὴν ἄλλην κυβέρνησιν, ὡς ἠθέλησε νὰ παραστήσῃ αὐτὸν ὁ σοφὸς Γρότιος (Σελ. 447 τοῦ 1ου Τόμου τῆς Γερμανικῆς μεταφράσεως) παντάπασιν ἐξουτελίζων τὸ κράτος τῆς τε βουλῆς καὶ τῆς ἀγορᾶς. Οἱ ἡγήτορες, ἢ ἄνακτες, ἢ ἡγεμόνες συγκροτοῦσι τὴν βουλήν. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὁ Ὅμηρος παρίστησιν ἐν τῇ βουλῇ ταύτῃ τὸν Νέστορα, ἐκφράζοντα πρὸς τὸν Ἀγαμέμνονα τὴν γνώμην αὐτοῦ μετὰ πλείστης αἰδημοσύνης καὶ εὐλαβείας, ἵνα κρίνῃ ὁ ἄναξ ἀνδρῶν ἐὰν πρέπει νὰ παραδεχθῇ ἢ ὄχι τὴν γνώμην (Ἰλ. Ι. 95—101). Μὴ λησμονήσωμεν ὅμως ὅτι ἡ συνεδρίασις αὕτη ἐγένετο ἐν καιρῷ πολέμου, καὶ ὅτι προεδρεύων ὑπὸ ἀνδρὸς εἰς τὸν ὁποῖον ὁ ποιητὴς ἀπέδιδε τὴν ὅλως ἐξαιρετικὴν θέσιν ἡγεμόνος συμπάσης τῆς Ἑλλάδος. Λυτὸ δὲ τοῦτο, ὅτι ἡ βουλὴ συγκαλεῖται καὶ ἐν τῷ μέσῳ τοιούτων περιστάσεων μαρτυρεῖ, ὅτι, ἐν καιρῷ εἰρήνης, προεδρευομένη ὑπὸ βασιλέων ἐχόντων πολὺ μικροτέραν τοῦ Ἀγαμέμνονος δύναμιν, δὲν ἦτο βεβαίως, ὡς λέγει ὁ Γρότιος, (Σελ. 441) ἁπλῆ γέφυρα πρὸς τὴν εἰς τὸν δῆμον διαβίβασιν τῶν βουλευμάτων τοῦ βασιλέως.

Ὁ Ἀλκίνοος παρίσταται ἐν τῇ Ὀδυσσείᾳ (Θ. 390) ὡς ὁ βασιλεὺς ὅλων τῶν Φαιάκων, ἀλλὰ μόνον ὡς εἷς τῶν τριακαίδεκα ἡγητόρων οἵτινες ἅπαντες φέρουσι τὸ αὐτὸ τοῦ βασιλέως ὄνομα. Ὁμιλεῖ δὲ περὶ ἑαυτοῦ ὡς προϊσταμένου τῶν ἴσων ἐκείνων ἀνδρῶν, οὐχὶ ὡς ἀνήκοντος εἰς ἀνωτέραν τινὰ τάξιν. Εἰς τὴν Ἰθάκην, ἂν καὶ εἷς μόνος ὑπῆρχεν ἀναγνωρισμένος βασιλεύς, τινὲς καὶ τῶν ἄλλων ἡγεμόνων ἔφερον τὸ τοῦ βασιλέως ὄνομα. Χηρεύσαντος δὲ τοῦ θρόνου ἠδύναντο νὰ λάβωσι τὸ ὑπέρτατον ἀξίωμα. Τὰ παραδείγματα ταῦτα εἰκονίζουσι πιθανώτατα τὴν συνήθη τῶν βασιλέων πρὸς τοὺς ἀρίστους σχέσιν. Ἀλλ' ἂν, ὡς ἐξάγεται ἀπὸ ὅλων τούτων, ἡ βασιλεία ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μικρὰν παρεῖχε δύναμιν εἰς τὸν περιβεβλημένον τὸ ἀξίωμα αὐτοῦ, περιεποίει ὅμως οὐδὲν ἧττον εἰς αὐτὸν πλεονεκτήματά τινα, ἀπὸ τῶν ὁποίων ἀνὴρ σταθερὸς καὶ ἐπιτήδειος ἠδύνατο νὰ ὠφεληθῇ μεγάλως. Ἐμνημονεύσαμεν ἤδη τινῶν ἐκ τῶν πλεονεκτημάτων τούτων, ὑπῆρχον καὶ ἕτερα ὀλιγώτερον μὲν ἴσως λαμπρά, ἀλλὰ βεβαιότερα καὶ ἀσφαλέστερα. Τὸ κυριώτατον ἦτο τὸ τέμενος (Ἰλιάδ Β, 194. κ. ἑπ. Ἰ, 574 καὶ ἑπ. Μ. 310 καὶ ἑπ.), ἤτοι μέγα γῆς κτῆμα, τὸ ὁποῖον, δωρηθὲν τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ ἔθνους, φαίνεται προπορευόμενον εἰς τὸ ἀξίωμα τῆς βασιλείας, καὶ οὐχὶ γινόμενόν ποτε κτῆμα ἰδιαίτερον τοῦ βασιλέως. Ἂν ὁ Τηλέμαχος νέμεται τὰ τεμένη τοῦ Ὀδυσσέως μετὰ τῶν ἄλλων τοῦ στέμματος δικαίων, ἀπειλεῖται ὅμως ὅτι θέλει ἀποβάλει αὐτὰ, ἐὰν δὲν διαδεχθῇ τὸν πατέρα αὐτοῦ (Ὀδ. Α. 185). Ἐν τούτοις αὐτὸς ὁ ἐχθρὸς αὐτοῦ Εὐρύμαχος, ὅστις ἐπιθυμεῖ νὰ τὸν ἐξώσῃ τοῦ θρόνου, ἀποφαίνεται ὅτι οὐδεὶς θέλει νὰ τὸν στερήσῃ τῶν πατρικῶν κτημάτων (Ὀδ. Α. 402). Τὰ δῶρα (γέρατα, δωτίναι, δῶρα, θέμιστες κτλ. Ὀδ. Π. 150. Ἰλ. Ἰ. 155, Α, 930) ἀπετέλουν, ὡς φαίνεται, ἕτερον οὐσιώδη κλάδον τῶν βασιλικῶν προσόδων, διότι μνημονεύονται ὡς τὸ κυριώτατον ὠφέλημα, τὸ ὁποῖον ὁ Ἀχιλλεὺς ἔμελλε νὰ πορισθῇ ἀπὸ τῶν πόλεων, τὰς ὁποίας ὁ Ἀγαμέμνων προέτεινε νὰ τῷ παραχωρήσῃ. Ἀδηλον ὅμως, ἐὰν τὰ δῶρα ταῦτα ἦσαν κεκανονισμένα καὶ περιοδικὰ, ἢ ἁπλῶς ἑκούσια καὶ τυχαῖα. Ὁ Ἡσίοδος ὀνομάζει τοὺς βασιλεῖς δωροφάγους (Ἔργα καὶ ἡμέραι 38—264), καὶ ὁ Ἀλκίνοος φαίνεται σφετερίζόμενος τὸ δικαίωμα τοῦ φορολογεῖν αὐτογνωμόνως τοὺς Φαίακας (ὀδ. Ν. 14). Ἡ διαχείρισις τῆς δικαιοσύνης ἀντεμείβετο πάντοτε διὰ δώρων τῶν διαδίκων, καὶ αἱ ἐστιάσεις εἰς τὰς ὁποίας προσκαλοῦντο οἱ βασιλεῖς μνημονεύονται ἐπίσης πολλάκις ὡς ἓν τῶν πολυτίμων, ἢ τοὐλάχιστον τῶν εὐφροσύνων πλεονεκτημάτων τοῦ ἀξιώματος αὐτῶν (Ὀδ. Κ. 185. Ἰλιάδ. Μ. 311).

Ἡ βασιλεία ἦτον, ὡς φαίνεται, παντοῦ κληρονομική. Ἀλλ' ἡ τήρησις τοῦ γενικοῦ τούτου ἔθους ἐξηρτᾶτο ἐν μέρει ἀπὸ τῆς ἡλικίας καὶ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ ἀνθρώπου, ὅστις εἶχεν, ὡς ἐκ τῆς γενετῆς αὐτοῦ, δικαίωμα εἰς τὸν θρόνον. Ἡ ὑπὲρ τῶν υἱῶν αὐτῶν παραίτησις γερόντων τινῶν βασιλέων προσεπικυροῖ τὸ κοινὸν ἐκεῖνο ἔθος. Οὕτως ὁ Ὀδυσσεὺς βασιλεύει τῆς Ἰθάκης, ζῶντος ἔτι τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Λαέρτου· ὁ δὲ Πηλεὺς, ἀποθέσας τὴν ἀρχὴν καὶ ἰδιωτεύσας, ἔχει χρείαν τῆς προστασίας τοῦ Ἀχιλλέως. Τὰ τοιαῦτα παραδείγματα μαρτυροῦσιν, ὅτι ἡ σωματικὴ ῥώμη ἦτον ἀναγκαία πρὸς συντήρησιν τοῦ βασιλικοῦ ἀξιώματος, καὶ ὅτι ἐν γένει τὰ νόμιμα τοῦ βασιλέως προνόμια, ἐὰν δὲν ὠχυροῦντο ὑπὸ τῶν προσωπικῶν τοῦ ἀνδρὸς προτερημάτων, ἀντέτασσον ἀσθενῆ φραγμὸν εἰς τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν ἀρίστων.

Αἱ πλεῖσται τῶν μεγάλων οἰκογενειῶν κατῴκουν συνήθως ἐν τῇ πόλει, ἐν ᾗ ἔδρευε καὶ ὁ βασιλεύς, αὕτη δὲ ἔκειτο ἐπὶ ὑψώματος τετειχισμένου. Καὶ γίνεται μὲν ἐν τῇ Ὀδυσσείᾳ πολλάκις μνεία περὶ τῶν μεμονωμένων αὐτῶν ἀγροτικῶν κατοικιῶν (Σ, 358. Α, 188. Ω, 208. Α, 517). Ἀλλὰ μακρὰ ἐκτὸς τῶν πόλεων διατριβὴ δὲν ἦτο συνήθης, καὶ ἐθεωρεῖτο, ὡς ἐξορία (Ὀδυσ. Α. 138) οὐδ' ἐξάγεται ἀπὸ τοῦ Ὁμήρου, ὅτι ὁ βίος τῶν ἀρίστων τῆς Ἡρωϊκῆς ἐποχῆς εἶχεν ὁμοιότητά τινα πρὸς τὸν βίον τῶν φεουδαλικῶν βαρώνων, καὶ ὅτι ἰδίως κατῴκουν πύργους ὀχυρούς, ἐξερχόμενοι ἐκεῖθεν ἐκ διαλειμμάτων ἵνα ληστεύσωσι τοὺς διαβάτας ἢ τοὺς γείτονας αὐτῶν, ὡς συνέβαινεν ἐν τῷ μεσαιῶνι. Ὥστε τὸ πιθανώτερον εἶναι ὅτι ὁσάκις διέτριβον μακρὰν ὁπωσδήποτε τῆς πρωτευούσης, μετήρχοντο ἰδίαν δικαιοδοσίαν, ὡς ἀρχηγοὶ τῶν φυλῶν αὐτῶν ἢ τῶν φρατρῶν.

Καὶ τοιοῦτος μὲν ἦτο ὁ τύπος τῆς μοναρχίας, τοιοῦτος δὲ ὁ χαρακτὴρ καὶ ὁ βίος τῆς ἀνωτέρας τοῦ ἐλευθέρου δήμου τάξεως, ἤτοι τῶν ἀρίστων· ὁ δὲ ἄλλος πολὺς δῆμος, οἱ λαοί, συνέκειτο τὸ πλεῖστον ἐκ βιομηχάνων, δημιουργῶν, χαλκέων (Ἰλ. Α. 187), σκυτοτόμων, (Ἰλ. Π. 221) μάντεων, ἰατρῶν, δορατοποιῶν, ἀοιδῶν (Ὀδυσ. Ρ. 383 καὶ ἑπ.), κηρύκων (Ὀδ. Τ. 135) κλπ. Τὰ περὶ τῆς καταστάσεως αὐτῶν, δὲν εἶναι ἀκριβέστερον γνωστὰ, οὐδὲ ἠξεύρω διατί ὁ Γρότιος, καὶ τοι ὁμολογῶν τὴν ἄγνοιαν ταύτην, ἐπεχείρησε νὰ ἀντιπαραβάλῃ τοὺς δημιουργοὺς ἐκείνους πρὸς τοὺς δημιουργοὺς τῆς Ἰνδικῆς. Ἐν τῇ Ἰνδικῇ ὁ ἰατρὸς, ὁ ἀστρολόγος, ὁ λεπτουργὸς, ὁ κεραμεὺς, ὁ πλυντὴρ, ὁ κουρεὺς, ὁ βουκόλος, ἑκάστου χωρίου μετέρχονται τὰ ἐπαγγέλματα ταῦτα κατὰ κληρονομίαν, καὶ θεωροῦνται ὡς δημόσιοι ὑπάλληλοι, μισθούμενοι ἐκ τῶν εἰσοδημάτων τοῦ χωρίου. Τοιοῦτόν τι δὲν ἀναφαίνεται πλέον εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐπὶ τῆς ἡρωϊκῆς ἐποχῆς. Ὑπῆρχον μὲν ἐν αὐτῇ διάφοροι βιομηχάνων τάξεις, καθὼς ὑπάρχουσι σήμερον ἀπανταχοῦ γῆς, μεταξὺ ὅμως τῶν ἐλευθέρων τούτων βιομηχάνων καὶ τῆς κληρονομικῆς εἰς βίους διαιρέσεως τῶν Ἰνδῶν, καθ' ἣν οἱ τὰ διάφορα ἐκεῖνα ἐπαγγέλματα μετερχόμενοι θεωροῦνται ὡς δημόσιοι ὑπάλληλοι, οὐδεμίαν τῇ ἀληθείᾳ δυνάμεθα νὰ ἀνακαλύψωμεν σχέσιν.

Ἂν καὶ τρήματα ἀροσίμου γῆς ἀναφαίνονται παραχωρηθέντα ὡς καθαρὰ ἰδιοκτησία κατ' ἰδίαν ἀνθρώπων, μετὰ ὁρίων ἀκριβῶς κεχαραγμένων καὶ ζηλοτυπότατα ἐπιτηρουμένων (Ἰλ. Β, 421. Φ, 405), τὸ πλεῖστον ὅμως τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς κατελίμπετο πρὸς τὴν τῶν βοσκημάτων νομήν. Τὰ βοσκήματα ἀπετέλουν τιμόντι τὸ κύριον ἀντικείμενον τῆς περιουσίας τοῦ πλουσίου ἀνδρὸς, τὸ κύριον ὄργανον τῆς πληρωμῆς, καὶ τὴν κυριωτάτην πρὸς τὰς δίκας ἀφορμήν. Ἄφθονος ἄρτος, καὶ ἄφθονον κρέας ἦσαν ἡ μόνιμος ἑκάστου ἀνθρώπου τροφὴ (Ἰλ. Α, 155. Ι, 154. Ξ, 122). Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον αἱ γαῖαι τῶν ἰδιοκτητῶν ἐκαλλιεργοῦντο ὑπὸ δούλων, καὶ τὰ ποίμνια ὑπὸ δούλων ἐφυλάττοντο, μέχρι τινὸς ὅμως καὶ ὑπὸ πενήτων ἐλευθέρων, τῶν καλουμένων θητῶν, ἐπὶ μισθῷ. Οἱ ἐπισημότατοι δοῦλοι, εἰς οὓς ἀνετίθετο ἡ ἐπιμέλεια μεγάλων ποιμνίων, βοῶν, χοίρων, καὶ αἰγῶν, ἦσαν ἀναγκαίως ἄνθρωποι ἄξιοι πολλῆς πιστεως, διότι, ὡς ἐκ τῆς ἀσχολίας ἐκείνης, διετέλουν συνήθως μακρὰν τῆς ἀμέσου ἐπιβλέψεως τῶν κυρίων αὐτῶν. Ὁ Ὀδυσσεὺς λ. χ. καὶ οἱ ἄλλοι ἡγήτορες τῆς Ἰθάκης εἶχον βόας, πρόβατα, ἡμιόνους καὶ ἄλλα τοιαῦτα ζῶα ἐπὶ τῆς στερεᾶς καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον, καθὼς καὶ σήμερον συμβαίνει εἰς τοὺς κατοίκους τῆς Ἑπτανήσου, ὑπὸ μόνων τῶν ποιμένων ἐπιτηρούμενα (Ὀδ. Α. 636. Ξ, 100). Οἱ ἀνώτεροι ἐκεῖνοι δοῦλοι εἶχον ὑφ' ἑαυτοὺς ἄλλους δευτεροῦντας, οἱ δὲ κύριοι ἐφέροντο, ὡς φαίνεται, ἐπιεικῶς πρὸς αὐτούς. Ἡ βαθεῖα καὶ ἀδιάσειστος πρεσβύτης τοῦ συβώτου Εὐμαίου καὶ τοῦ βουκόλου Φιλοιτίου πρὸς τὴν οἰκογένειαν καὶ τὰς ὑποθέσεις τοῦ ἀπόντος Ὀδυσσέως, εἶναι μία τῶν ἐρασμιωτέρων εἰκόνων τῆς ἀρχαίας ἐπικῆς ποιήσεως. Ἡ δουλεία κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν, καθ' ἣν τὸ κράτος τοῦ εὐτυχεστέρου καὶ ἰσχυροτέρου διεῖπε τὴν τύχην τῶν ἀνθρώπων, ἡ δουλεία ἦτο συμφορὰ, τὴν ὁποίαν ἕκαστος ἠδύνατο νὰ πάθῃ. Ὁ μέγας καὶ πολὺς ἢ ἥτοι, ὁ ἐπιχειρήσας ἐπιδρομὴν, εὐδοκιμήσας μὲν, ἐπανήγετο συνεπαγόμενος πολυάριθμον δούλων ὅμιλον (Ἰλ. Χ. 28. πρβλ. καὶ Ὀδ. Α. 397. Ψ. 357. μάλιστα Ρ. 441), ἀτυχήσας ὅμως ἠδύνατο εὐχερέστατα νὰ ἀποθῇ ὁ ἴδιος δοῦλος· ὥστε πολλάκις ὁ δοῦλος ἦτο τῆς αὐτῆς καταγωγῆς μετὰ τοῦ δεσπότου αὐτοῦ. Αὐτὸς ὁ Εὐμαιος ἦτο υἱὸς ἡγήτορος, τὸν ὁποῖον, παῖδα ὄντα, ἡ τροφὸς αὐτοῦ ἀπήγαγε, φοίνικες δὲ λῃστοὶ ἐπώλησαν εἰς τὸν Λαέρτην. Τοιοῦτος δοῦλος, καλῶς πολιτευόμενος, ἠδύνατο πολλάκις νὰ ἐλπίσῃ ὅτι θέλει ἀνακτήσει ἀπὸ τοῦ δεσπότου τὰ δίκαια αὐτοῦ, ὡς ἐλευθέρου πολίτου (Ὀδυσ. Ξ, 64. Ο, 412).

Ἐν γένει ἡ δουλεία, κατὰ τὴν μυθικὴν ταύτην περίοδον τῆς Ἑλλάνων ἱστορίας, δὲν φαίνεται τραχεῖα καὶ χαλεπὴ, μάλιστα ἐὰν ἀναλογισθῶμεν, ὅτι πᾶσαι αἱ τάξεις τῆς κοινωνίας δὲν διέφερον κατ' ἐκεῖνο τοῦ χρόνου, πολὺ ἀπ' ἀλλήλων, λόγῳ τῶν αἰσθημάτων, τῶν ἕξεων καὶ τῆς ἀνατροφῆς. Ἐν ἐλλείψει πάσης νομίμου ἀσφαλείας, καὶ πάσης ἰσχυρᾶς κοινωνικῆς νομοθεσίας, τὸ πιθανώτερον εἶναι ὅτι ὁ δοῦλος εἶχε πρὸς τὸν κύριον τὸν αὐτὸν λόγον, καθόλου εἰπεῖν, τὸν ὁποῖον καὶ οἱ ἐλεύθεροι εἶχον. Ἡ τάξις τῶν δούλων, τῶν ὁποίων ἡ τύχη φαίνεται μάλιστα οἰκτρὰ, ἦσαν αἱ γυναῖκες, αἵτινες, πολυαριθμότεραι οὖσαι τῶν ἀρρένων δούλων, ἐπιμελοῦντο ἰδίως τὴν ἐσωτερικὴν τῆς οἰκίας ἐργασίαν· διότι οὐ μόνον τραχύτερον μετεχειρίζοντο αὐτὰς ἢ τοὺς ἄνδρας, ἀλλ' εἰς αὐτὰς ἀνέθετον καὶ τὰ βαρύτερα καὶ ἐπιμοχθότερα τῶν ἔργων. Αὐταὶ ἐκόμιζον τὸ ὕδωρ ἀπὸ τῆς κρήνης, αὐταὶ ἔστρεφον ἰδίαις χερσὶ τὸν μύλον, ἐνῷ ἠλήθετο τὸ μέγα πλῆθος τῆς ἀλεύρου, τὸ ὁποῖον κατηναλίσκετο εἰς τὰς οἰκίας τῶν ἀρίστων (Ὀδυσ. Η, 104, Υ, 116. Ἰλ. Χ. 457)· καὶ ὁ Τηλέμαχος ἀπειλεῖ θάνατον τὰς δούλας, ὅσαι κακῶς φέρονται (Ὀδυσ. Χ, 464). Τὸ δὲ βαρὺ ἐκεῖνο τῆς ἀλέσεως ἔργον, καὶ εἰς τοὺς ἱστορικοὺς ἔτι χρόνους, ὑπὸ γυναικείων δούλων,

τῶν λεγομένων *ἀλετρίβων*, ἐγίνετο (Λυσ. λογ. 1ος. Σελ. 93. Πλουτάρχου, ὅτι οὐδὲ ζῆν ἐστι ἡδέως κατ' Ἐπίκουρον, κερ. 21. Καλλιμάχου ὕμνος εἰς Ἀθῆναν). Τὸ κλώθειν καὶ ὑφαίνειν ἦτον ἡ διαρκὴς τῶν γυναικῶν ἐργασία, δούλων τε καὶ ἐλευθέρων, ἀνωτέρας καὶ κατωτέρας τάξεως. Ἅπαντα τὰ ἐνδύματα ὅσα ἔρεον καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες κατεσκευάζοντο ἐν τῇ οἰκίᾳ, καὶ αὐτὴ δὲ ἡ Ἑλένη, καὶ αὐτὴ ἡ Πηνελόπη ἦταν ἔμπειροι καὶ ἐπιμελεῖς περὶ τὸ ἔργον τοῦτο (Ὀδυσ. Δ. 131. Τ, 230). Αἱ θυγατέρες τοῦ βασιλέως τῆς Ἐλευσῖνος *Κελεοῦ* ὑπάγουσι μετὰ τῶν ἀμφορέων αὐτῶν εἰς τὸ φρέαρ, ἵνα ἀντλήσωσιν ἀπὸ αὐτοῦ ὕδωρ (ὕμνος εἰς Δήμητραν, 105), ἡ δὲ Ναυσικάα, ἡ τοῦ Ἀλκινόου θυγάτηρ, βοηθεῖ τὰς δούλας αὐτῆς εἰς τὴν πλύσιν τῶν ἱματίων ἐν τῷ ποταμῷ (Ὀδ. Ζ, 96). Τοιαύτη εἶναι ἡ ἀφέλεια πάσης νηπιώδους κοινωνικῆς καταστάσεως! Μήπως ἡ Ῥεβέκκα καὶ ἡ Ῥαχὴλ, μήπως ἡ γυνὴ τοῦ Τημενίδου Περδίκου, τοῦ προπάτορος τοῦ Φιλίππου καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου, δὲν ἐμαγείρευαν ἰδίαις χερσὶν; (Ἡροδ. VIII, 137).

Οἱ δὲ *ῥήτορες* ἐρισθοῦνται, ὡς φαίνεται, εἴτε ἐν καιρῷ τῆς τῶν καρπῶν συγκομιδῆς, εἴτε εἰς ἄλλας ἐποχάς, καθ' ἃς ὑπῆρχον ἔκτακτοι γεωργικαὶ ἐργασίαι, καὶ εἰργάζοντο λαμβάνοντες τὴν τροφὴν αὐτῶν, τὴν κατοικίαν, καὶ τὸν ἱματισμόν. Ἀναφέρονται δὲ εἰς τὴν αὐτὴν μετὰ τῶν δούλων σειρὰν (Ὀδυσ. Δ, 643), καὶ, ὡς προείπομεν, δὲν διέφερον πολὺ ἀπὸ αὐτῶν. Ἀθλία πρέπει τῷ ὄντι νὰ ἦτο κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἡ τύχη τοῦ πένητος ἐλευθέρου ἀνδρὸς, ὅστις οὐδεμίαν μὲν εἶχεν ἰδίαν σπιθαμὴν γῆς, ἀλλὰ ἀπὸ μιᾶς προσκαίρου ἐργασίας εἰς ἄλλην μετέβαινε, μηδεμίαν δὲ ἰσχυρὰν οἰκογένειαν, καὶ οὐδεμίαν κοινωνικὴν ἀρχὴν, ἀπὸ τῆς ὁποίας νὰ ἐλπίσῃ προστασίαν. Ὅταν ὁ Εὔμαιος συνέλαβε τὴν ἐλπίδα, ὅτι οἱ κύριοι αὐτοῦ θέλουν τὸν ἀπελευθερώσει, ἐφρόντισε συγχρόνως νὰ τῷ δοθῶσι καὶ γυνὴ καὶ οἰκία καὶ γῆς τεμάχιον πλησίον αὐτῶν, διότι ἄνευ τῶν παρακολουθημάτων τούτων, ἡ ἁπλῆ ἀπελευθέρωσις δὲν ἤθελεν ἴσως βελτιώσει τὴν κατάστασίν του. (Ὀδ. Ξ. 61). ὡς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν πένητος γεωργοῦ, θεωρεῖται ὑπὸ τοῦ Ἀχιλλέως ὡς τὸ ἔσχατον τοῦ ἀνθρωπίνου παθήματος, διότι ὁ γεωργὸς ἐκεῖνος δὲν δύναται νὰ δίδῃ εἰς τὸν ἴδιόν αὐτοῦ οὔτε τόσον ἄφθονον τροφὴν, οὔτε τόσον καλὰ πέδιλα καὶ ἱμάτια, ὅσα ὁ πλούσιος ἡγήτωρ Εὐρύμαχος, καὶ ἐν τούτοις ἐπιβάλλει εἰς αὐτὸν πολὺ βαρυτέραν ἐργασίαν (Ὀδ. Α, 490 καὶ Σ, 358). Οἱ δὲ θῆτες εὕρισκον ἐργασίαν παρὰ τοιούτοις μικροῖς γαιοκτήταις, διότι πιθανώτατα οὗτοι δὲν ἠδύναντο νὰ πορισθῶσι τὸ ἀναγκαῖον πρὸς ἀγορὰν δούλων κεφάλαιον, καὶ πρὸς τούτοις ἐθεώρουν συμφέρον νὰ οἰκονομῶσι τὰ ἔξοδα τῆς συντηρήσεως, ὁσάκις δὲν εἶχον ἐργασίαν. Πολλοὶ ὅμως πάλιν ἐκ τῶν πενήτων ἐκείνων γεωργῶν, μάλιστα οἱ γενναιότεροι καὶ ῥωμαλεώτεροι, ἐπρότιμων νὰ παρακολουθῶσι τοὺς ἐπὶ λαφυραγωγίᾳ ἐξερχομένους ἡγεμόνας, καὶ νὰ ζῶσιν οὕτως ἀπὸ τῆς προσλαμβανομένης λείας (Θουκυδ. 1, 5). Ὁ θετικὸς Ἡσίοδος συμβουλεύει τὸν μισθωτὴν αὐτοῦ, ὅστις διὰ δούλων κυρίως διεξυπνηρῇ τὸν ὕπνον ἐν καιρῷ θέρους, ὅμα δὲ συγκομισθέντος τοῦ καρποῦ, νὰ τὸν ἀποπέμπῃ, παραδηλαδὴ ἐργάτην, ἥτις εἶναι, φυσικῷ τῷ λόγῳ, διὰ τὸς οἰκιακὰς τοῦ χειμῶνος ἐργασίας, πολὺ τοῦ θητὸς χρησιμωτέρα (Ἔργα καὶ ἡμέραι 603).

Ἀλλ' ὅσῳ ὁπῆτε ὀλιγωρὰ καὶ ἂν ἦτο ἡ κατάστασις τάξεώς τινων τοῦ πλήθους, ὁ δῆμος φαίνεται ἔχων ἔστοτε ἐν Ἑλλάδι πολιτικά τινα δίκαια τὰ ὁποῖα, ἂν δὲν ἐξελτίουν ἀμέσως τὴν ὀλιγὴν αὐτοῦ τύχην, περιστέλλοντα ὅμως τὸ ἀόλαστον κράτος τῆς βασιλείας καὶ τῶν ἀρίστων παρασκευάζον ἐν τῷ μέλλοντι τοὐλάχιστον τὴν ὁλοτχερεστέραν αὐτοῦ εὐημερίαν. Ὁ βασιλεὺς, ἀπορησάσας περὶ τοῦ πρακτέου, ὡς εἴπομεν, μετὰ τῆς βουλῆς, ὤφειλε νὰ ὑποβάλῃ τὰ δόξαντα εἰς τὸν δῆμον· οἱ κήρυκες προσεκάλουν τὸ πλῆθος νὰ καθίσῃ καὶ νὰ σιωπήσῃ. Σπουδαιότατον δὲ ἐθεωρεῖτο τὸ νὰ κάθηται ὁ δῆμος, ἐν τῇ ἀγορᾷ (Ἰλ. Ε. 96)· διότι ὁσάκις ἵστατο ὄρθιος, τοῦτο ἐλογίζετο ὡς σημεῖον ταραχῆς ἢ τρόμου (Ἰλ. Σ. 246)· ἐπίσης ἀγορὰ περὶ δυσμὰς ἡλίου συγκαλουμένη, εἰς ἣν οἱ υἱεῖς Ἀχαιῶν προσήρχοντο οἴνῳ βεβαρηκότες, ἐλογίζετο ὡς συμφορῶν πρόδρομος (Ὀδ. Γ. 138). Ἕκαστος τῶν ἡγεμόνων ἠδύνατο νὰ ἀγορεύσῃ, ἀλλ' οὐχὶ, ὡς φαίνεται, καὶ ἐκ τοῦ δήμου τις (Ἰλ. Γ. 100· — Ἀριστοτελ. Ἠθ. Νικομάχ. 111, 6). Πρὸ πάντων ἐξέφραζε τὴν γνώμην αὐτοῦ ὁ βασιλεὺς, περὶ ἧς ἔπειτα ἔλεγον τὰς ἀπαιτουμένας διασαφήσεις οἱ λοιποὶ ἡγεμόνες· καὶ ψηφοφορία μὲν δὲν ἐγίνετο, οὐδὲ ἀπόφασις ὁριστικὴ τοῦ πλήθους. Λὲν εἶναι ὅμως ἀληθὲς ὅτι οὐδεμία συνέβαινεν εἰς τὰς συνεδριάσεις ταύτας συζήτησις, ἀλλ' ἁπλῆ τῶν δοξάντων τῇ βουλῇ ἔκθεσις· διότι γνωστὴ εἶναι ἡ γενομένη, εἰς μίαν τοιαύτην συνεδρίασιν, περιβόητος τοῦ *Θερσίτου* κατὰ τοῦ Ἀγαμέμνονος κατηγορία (Ἰλ. Β. 213 — 277). Οὐδὲ δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ὁ δῆμος ἐν τῇ ἀγορᾷ συγκαλούμενος, οὐδεμίαν εἶχεν ἐπιρροὴν εἰς τὰς ἀποφάσεις τῆς κυβερνήσεως, διότι πολλάκις βεβαίως ἐροπολόγει τὴν γνώμην τοῦ βασιλέως καὶ τῆς βουλῆς ἢ διὰ βοῆς μεγάλης ἐκφερομένη συμπάθεια ἢ ἀντιπάθεια αὐτοῦ, τὴν ὁποίαν οἱ κήρυκες δὲν ἠδύναντο πάντοτε νὰ περιστέλλωσι

.... οἱ δ' ἀνέρουσαν ἰδυκνήμιδες Ἀχαιοὶ
ἠχῇ θεσπεσίῃ. Ὀδυσ. Γ. 149 — 150.

Ὁμολογοῦμεν ὅτι τὰ ἀμοιβαῖα καθήκοντα καὶ δίκαια τοῦ βασιλέως, τῆς βουλῆς καὶ τῆς ἀγορᾶς, ῥητῶς δὲν ἦσαν ὡρισμένα. Ἐκ τούτου δὲ καὶ τῆς νηπιώδους ἔτι τῶν πολιτικῶν ἰδεῶν καταστάσεως, καὶ τῆς πολλῆς δυνάμεως, ἣν ἀπὸ τοῦ πολέμου ἐπορίζοντο οἱ βασιλεῖς, πολλάκις βεβαίως παρεξετράπησαν εἰς πράξεις αὐτογνώμονας, ὀλιγωρήσαντες καὶ τῆς βουλῆς καὶ τῆς ἀγορᾶς. καὶ διὰ τὴν δεινὴν καταδυναστείαν, ἣν ὁ πολὺς ὅμιλος ἔπασχεν ἀπὸ τῶν ἀκο-

λάστων μεγιστάνων, πολλάκις ἀναμφιβόλως, οἱ πολλοὶ ἀνέκραξαν τὸ τοῦ Ὀδυσσέως.

Οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη· εἷς κοίρανος ἔστω,
εἷς βασιλεύς· (Ἰλ. Β. 204 — 205).

Ἐκ τούτου ὅμως δὲν ἕπεται ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐκτοτε δὲν ἀπέδιδον πλείστην ἀξίαν εἰς τὰ βουλευτικὰ ἐκεῖνα σώματα, οὐδ' ὅτι, τὸ κράτος τῶν βασιλέων δὲν ἦτο περιωρισμένον ὡς ἰσχυρίζεται ὁ Γρότιος, (*) διότι λαὸς, ὅστις ἐστερεῖτο, ὡς οἱ Κύκλωπες, τοιούτων βουληφόρων ἀγορῶν, ἐλογίζετο περιφρονήσεως ἄξιος. Πολὺ δὲ μᾶλλον ἡ διὰ νόμων γραπτῶν περιεστέλλετο ἡ βασιλεία ἐντὸς τῶν ὅρων τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς μετριότητος, ὑπὸ τοῦ γενναίου ἐκείνου ἐθνικοῦ φρονήματος καὶ πνεύματος, τὸ ὁποῖον οὐδεμίαν μὲν ἀνείχετο μόνιμον αὐθαιρεσίαν, πρωϊμώτατα δὲ περιεστοίχισε τὸν ὑπέρτατον ἄρχοντα διὰ θεσμῶν, οἵτινες βραδύτερον τοσοῦτον ἐξαιτίας ἔμελλον νὰ ἀναπτυχθῶσιν.

Τῷ ὄντι ἀπὸ τῶν ἀφελῶν τούτων τῆς ἡρωϊκῆς ἐποχῆς ἀγορῶν, προέκυψαν, διὰ βαθμιαίας καὶ φυσικῆς τροπολογίας τῶν περιστάσεων καὶ τῶν πνευμάτων, αἱ ἐκκλησίαι ἐκεῖναι τοῦ δήμου, ἐνώπιον τῶν ὁποίων ἐλάλησαν ὁ Περικλῆς, ὁ Δημοσθένης, καὶ οἱ ἄλλοι τοῦ Ἑλληνικοῦ λόγου ἡγεμόνες· ὁ Βασιλεὺς τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων, διὰ τὰ καταστήσῃ εὐμενῆ τὰ ἀκροώμενα αὐτοῦ πλήθη, διὰ νὰ τὰ ἀνασείσῃ, διὰ νὰ τὰ παρασύρῃ, ἠναγκάζετο νὰ παραστήσῃ ἐπιτηδείως εἰς αὐτὰ τὰ ἴδια βουλεύματα, νὰ κοσμῇ αὐτὰ δι' εἰκόνων ἱκανῶν νὰ μετεωρίσωσι τὴν τοσοῦτον εὐπετῆ τοῦ ἔθνους ἐκείνου φαντασίαν, νὰ ἐπικαλῆται τὴν συνδρομὴν αἰσθημάτων ἐπιτηδείων νὰ καταψύξωσι τὴν τοσοῦτον εὐπαθῆ τοῦ ἔθνους ἐκείνου καρδίαν. Ἐντεῦθεν ῥωμαλεώτατα παρήγη ἐν τῇ Ἑλλάδι ἡ περὶ τὸν λόγον ἄσκησις καὶ δεινότης· διότι ἀνέκαθεν ὁ λόγος μάλιστα ὑπῆρξε τὸ κυριώτατον κυβερνητικὸν ὄργανον τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους. Ὁ Ἀγαμέμνων, μελετῶν νὰ ἐπιχειρήσῃ ὑστάτην τινὰ καὶ κρίσιμον κατὰ τοῦ Ἰλίου ἔφοδον, ἀλλὰ θέλων πρὸ τούτου νὰ δοκιμάσῃ τὴν ἀνδρίαν τοῦ μαχίμου πλήθους, ἀποφασίζει νὰ προσποιηθῇ ἐνώπιον αὐτοῦ, ὅτι θεωρεῖ τὴν ἅλωσιν ἀκατόρθωτον, καὶ ὅτι οὐδὲν ἕτερον ὑπολείπεται ἢ νὰ ἐπιβιβασθῶσιν ἅπαντες εἰς τὰ πλοῖα καὶ νὰ ἐπανέλθωσιν οἴκαδε. Συνεννοεῖται ὅμως προηγουμένως μετὰ τοῦ Νέστορος καὶ τοῦ Ὀδυσσέως, κοινολογεῖ εἰς αὐτοὺς τὴν ἀληθῆ αὐτοῦ πρόθεσιν, καὶ προσκαλεῖ συγχρόνως αὐτοὺς νὰ ἀναλάβωσι τὴν ἀντίρρησιν τῶν λόγων αὐτοῦ, ἵνα ἀνατρέψωσι τὴν ἐπὶ τοῦ πλήθους ἐντύπωσιν· Συγκαλεῖται λοιπὸν ἐν τῷ ἅμα ἀγορὰ, καὶ ὁ ἄναξ ἀνδρῶν ἀπευθύνει πρὸς αὐτὴν λόγον πλήρη ἀθυμίας καὶ πικρίας, συμπεραίνων ὅτι ἅπαντες ὀφείλουσιν ἤδη ἀμέσως νὰ ἀνακάμψωσι μετὰ τῶν νεῶν εἰς τὴν φίλην πατρίδα. Οὕτως ἐλάλησεν ὁ Ἀγαμέμνων·

Κινήθη δ' ἀγορὴ ὡς κύματα μακρὰ θαλάσσης
Πόντου Ἰκαρίοιο, τὰ μὲν τ' εὖρός τε νότος τε
Ὤρορ' ἐπαΐξας πατρὸς Διὸς ἐκ νεφελάων.

Ἐν ἀκαρεῖ ἐτράπησαν πάντες πρὸς τὴν θάλασσαν. μόνος ὁ Ὀδυσσεὺς ἵστατο ἀφορῶν μετὰ θλίψεως καὶ σιωπῆς εἰς τὸ θέαμα· ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ὕψωσεν ὁ Ὀδυσσεὺς τὴν φωνὴν, ὕψωσεν αὐτὴν ὁ Νέστωρ, καὶ προέτρεψαν τὰ πλήθη νὰ ἐμμείνωσιν μέχρις ὅτου κυριεύσωσι τὸ μέγα ἄστυ τοῦ Πριάμου· καὶ τὰ πλήθη, ὡς ὑπὸ ἀνέμου ἀντιπνόου ἐλαυνόμενα, ἐπανῆλθον ἀπὸ τῆς θαλάσσης εἰς τὸ στρατόπεδον. Ὁποία θαυμαστὴ τοῦ λόγου δύναμις! Ὁποία δὲ καὶ τῆς τῶν ἀκροατῶν ψυχῆς εὐγένεια! Αὐτὴ τῇ ἀληθείᾳ ἂν ζηλωτὸς ἦναι ὁ ἀνὴρ, ὅστις, ὑπὸ ἀδόλου καὶ συνετοῦ πρὸς τὸ κοινὸν συμφέρον ἔρωτος παρορμώμενος, ὑπὸ μεγαλόφρονος δὲ φιλοτιμίας οἰστρηλατούμενος, καὶ φύσεως μὲν ἀγαθῆς εὐμοιρῶν, τὴν δὲν ἀγαθὴν ταύτην φύσιν ἀσκήσας διὰ τῆς ἐν παντὶ ἀπαραιτήτου καλλιεργείας, καὶ μυηθεὶς μὲν τὰ μυστήρια τῆς ἀνθρωπίνης γλώσσης, μυηθεὶς δὲ καὶ τὰ τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας μυστήρια, κατορθόνει νὰ συγκινῇ, νὰ μεταπείθῃ, νὰ κατευνάζῃ τοὺς ἀκροωμένους, καὶ εὐτυχεῖ νὰ βλέπῃ τοὺς ἀνθρώπους ἀνηρτημένους ἀπὸ τῶν χειλέων αὐτοῦ, ἀναρπάστους δὲ καὶ αἰχμαλώτους νὰ λαμβάνῃ τὴν καρδίαν αὐτῶν καὶ τὸν νοῦν, τὰ πάθη καὶ τὰς γνώμας· εὐγενεῖς καὶ ἐκλεκταὶ εἶναι ὁμοίως αἱ ψυχαὶ τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων, ὅσοι δύνανται νὰ ἐκτιμήσωσι τὸ μέγα τοῦ λόγου δῶρον, ὅτοι δύνανται νὰ θερμανθῶσιν ὑπὸ τῶν ἀκτίνων αὐτοῦ, ὅσοι δύνανται νὰ αἰσθανθῶσι τὴν ὑπὸ τοῦ ἐνεργητικοῦ τῶν ἀκτίνων τούτων θάλπους τὰς προδιαθέσεις αὐτῶν, καὶ τὰς προλήψεις, καὶ νὰ ὁμολογήσωσι τὴν παντοδυναμίαν τῆς χρηστότητος, τῆς ἀληθείας, τῆς δικαιοσύνης! Ἡ εὐσεβεία καὶ ἡ πειθὼ ὑπῆρξαν αἱ αἰώνιαι συμπάρεδροι τῆς ἐλευθερίας παντοῦ ὅπου ἤνθησεν ἡ ἀληθὴς ἐλευθερία, ἔστε βέβαιοι ὅτι συγχρόνως ἤνθησε καὶ ὁ λόγος. Ἴδετε τὰς ἀρχαίας Ἀθήνας, ἴδετε τὴν Γαλλίαν, ἴδετε τὴν Ἀγγλίαν· παντοῦ βλέπετε ἀκμάζουσαν τὴν δύναμιν ἐκείνην, ἥτις μὲν ἐπέχει ἐν τῷ ἠθικῷ κόσμῳ, ἣν τάξιν ἐπέχει ἐν τῷ φυσικῷ, ὁ ἄτμος, ἀλλ' εἶναι τοσοῦτον αὐτοῦ ὑπερτέρα, ὅσον τὸ πνεῦμα εἶναι ὑπέρτερον τῆς ὕλης. Καὶ ἂν οὐδεμίαν ἄλλην εἰδησιν εἴχομεν περὶ τοῦ χαρακτῆρος τῶν παναρχαίων Ἑλλήνων, αὐτὴ μόνη ἡ ἀξία τὴν ὁποίαν ἀπέδιδον εἰς τὸν λόγον, αὐτὴ μόνη ἡ ἰσχὺς τὴν ὁποίαν εἶχεν εἰς τὰς ψυχὰς αὐτῶν, ἤθελον ἀρκέσει νὰ πείσωσιν ἡμᾶς, ὅτι τὸ ἔθνος ἐκεῖνο ἦτο προωρισμένον νὰ ἀποκαλύσῃ τὰ πολυτιμότερα τῆς ἐλευθερίας ἀγαθὰ καὶ νὰ καθιερώσῃ τὰς ὑγιειεστέρας αὐτῆς ἀρχάς.

(*Ἕπεται συνέχεια.*)

(*) Σελ. 438, σημ. 7. Τὸν ἱστορικὸν τοῦτον πολλάκις, εἰς τὸ πρῶτον μάλιστα μέρος τῆς παρούσης ἐκθέσεως, κατὰ γράμμα ἠκολουθήσαμεν· παραπέμποντες εἰς αὐτὸν μόνον ὁσάκις διαφωνοῦμεν.

ΠΟΛΥΣΤΙΚΤΟΣ ΓΑΛΗ ΤΗΣ ΣΥΜΑΤΡΗΣ.

—o—

Τὸ ζῷον τὸ ὁποῖον παριστᾷ ἡ παροῦσα εἰκὼν εὑρίσκεται, καὶ τοῦτο σπανίως, εἰς Συμάτρην, μεγάλην καὶ πολύτροπον νῆσον τοῦ Ἰνδικοῦ ὠκεανοῦ. Οἱ ἐντόπιοι ὀνομάζουσιν αὐτὸ *μμὰν δαχὰν*, ἄλλοι τὸ ἐπεκάλεσαν *γαλὴν μακράσκελον*, καὶ ἄλλοι, ὡς ἀνωτέρω, *γαλῆν πολύστικτον*.

Καὶ ἡ μὲν κεφαλὴ τῆς γαλῆς ταύτης εἶναι μικρὰ συγκοινωνοῦσα πρὸς τὰ λοιπὰ μέλη τοῦ σώματός της, οἱ δὲ ὀφθαλμοί, καὶ ἐν γένει τὸ πρόσωπόν της, παρεμφέρουσιν ἐπαισθητῶς πρὸς τὰ τῆς κατοικιδίου γαλῆς. Τὸ δέρμα αὐτῆς, λευκόφαιον συνήθως, γίνεται ἐνίοτε βαθύτερον ἢ τεφραῖον, καὶ φέρει ἀτάκτως στίγματα μεγάλα καὶ μελανά· ἡ δὲ ῥάχις διατέμνεται ὑπὸ μιᾶς ἢ καὶ δύο μακρῶν ταινιῶν μελανῶν καὶ στιλπνῶν. Εἰ καὶ ἀγρία ἡ πολύστικτος γαλῆ ἐκτιθασεύεται εὐκόλως· ἔχει δὲ τὴν χάριν καὶ τὴν εὐστροφίαν τῆς λεοπαρδάλεως. Συνεχῶς εὑρίσκεται πέριξ τῶν χωρίων τῆς Συμάτρης. Οἱ κάτοικοι λέγουσιν ὅτι κοιμᾶται ἐνδρεύουσα θήραν, καὶ κρεμαμένη ἀπὸ τῶν δένδρων. Ἐκ τούτου ὠνομάσθη *δαχάν*, λέξις σημαίνουσα σχαλίδα, δίκρανον.

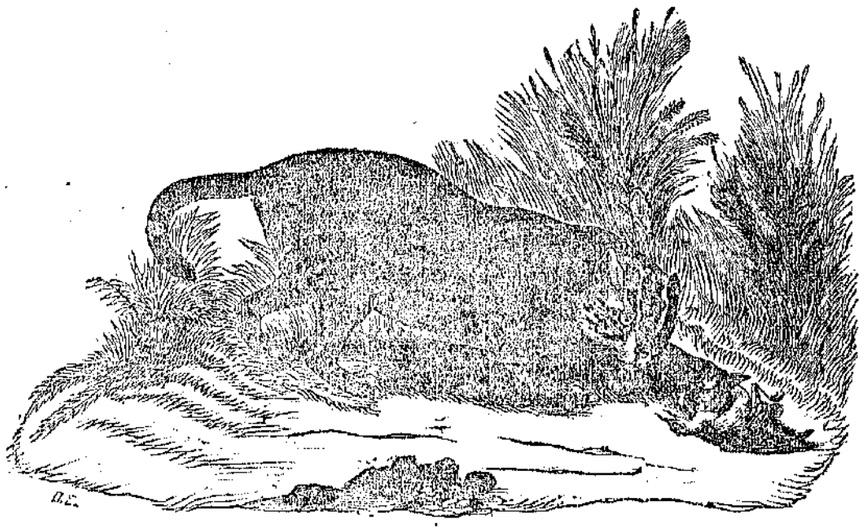

Πολύστικτος γαλῆ τῆς Συμάτρης.

ΔΙΑΦΟΡΑ.

—ooo—

Ἡ *Ἰατρικὴ Μέλισσα*, γράφουσα ἐσχάτως περὶ τῆς νόσου *γρίππης*, λέγει ὅτι ἀγνοεῖ τὴν καταγωγὴν καὶ τὸ σημαινόμενον τῆς λέξεως αὐτῆς.

Καὶ τῷ ὄντι, ὅλαι αἱ γλῶσσαι ἔχουσι λέξεις τῶν ὁποίων ἡ ἐτυμολογία κρύπτεται εἰς τὰ σκότη τῶν αἰώνων.

Εἶναι ἄρα ἐκ τῶν λέξεων τούτων καὶ ἡ *γρίππη*;

Εἰ καὶ μὴ ὄντες ἰατροί, τολμῶμεν νὰ προτείνωμεν τὴν ἐτυμολογίαν της.

Gripper λέγουσιν οἱ Γάλλοι τὸ ἐπιτηδείως, λάθρα, καὶ ἐπιβούλως δράττεσθαί τινος· οἷον· ce chat a grippé un morceau de viande. — On lui a grippé sa bourse.

Παράγεται δὲ ἡ λέξις ἀπὸ τοῦ Λατινικοῦ corripere, σημαίνοντος τὸ αἴφνης καὶ ἀπροσδοκήτως ἁρπάζειν.

Τί ἐστι *γρίππη*;

Ἡ *Ἰατρικὴ Μέλισσα* λέγει ὅτι εἶναι νόσος *αἰφνιδίως ἀναπτυσσομένη*, χαρακτῆρα κύριον ἔχουσα *τὴν διὰ μιᾶς γινομένην ἄκραν ἔκπτωσιν τῶν δυνάμεων*.

Δηλαδή, ἡ νόσος *γρίππη* δράττεται αἴφνης καὶ ἐπιβούλως τῶν ἀνθρώπων, ὡς αἴφνης καὶ ἐπιβούλως ἡ γαλῆ ἁρπάζει τὸ κρέας ἢ ὁ κλέπτης τὰ βαλάντια.

Ἐννοεῖται ὅτι μετὰ δισταγμοῦ προτείνομεν τὴν ἐτυμολογίαν ταύτην, καθόσον μάλιστα, μὴ παθόντες πώποτε *γρίππην*, τὰ *συμπτώματα* αὐτῆς γνωρίζομεν ἐκ μόνης τῆς γλαφυρᾶς περιγραφῆς τῆς *Ἰατρικῆς Μελίσσης*.

Ἐὰν δὲ καὶ ὁ συντάκτης αὐτῆς εὕρῃ εὔλογον τὴν παραγωγήν, ἀξιοῦμεν εἰς ἀμοιβὴν τῆς ἀνακαλύψεως νὰ ἐξιλεώσῃ τὴν ἐπίβουλον *γρίππην*, ὅπως φεισθῇ, ὡς καὶ μέχρι τοῦδε, καὶ τῆς ῥινὸς, καὶ τῶν ὀφθαλμῶν, καὶ τῆς κεφαλῆς καὶ τοῦ οἰσοφάγου ἡμῶν, καὶ μὴ καταπέμψῃ ἐπὶ τὸ στῆθος ἡμῶν τὸν πολύξυθον βῆχα, τὸν ὁποῖον ἀγαπῶμεν νὰ προφέρωμεν καὶ νὰ γράφωμεν ἀρσενικῶς, οὐχὶ μόνον ἑπόμενοι τῇ συνηθείᾳ, ἀλλὰ καὶ αὐτῷ τῷ Θουκυδίδῃ. «Καὶ... κατέβαινεν εἰς τὰ στήθη ὁ πόνος μετὰ βηχὸς ἰσχυροῦ.» (Βιβ. Β. 49).

—o—